

**МЕТАДЫЧНЫЯ
РЭКАМЕНДАЦЫІ
на публікацыі
рукапісных
актавых кірылічных
крыніц у Беларусі
(XIII—XVIII стст.,
перыяд Вялікага
княства Літоўскага)**

БЕЛАРУСКІ НАВУКОВА-ДАСЛЕДЧЫ ІНСТИТУТ
ДАКУМЕНТАЗНАЎСТВА І АРХІЎНАЙ СПРАВЫ
(БелНДІДАС)

Метадычныя рэкамендацыі
па публікацыі рукапісных
актавых кірылічных крыніц
у Беларусі
(XIII—XVIII стст.,
перыяд Вялікага княства
Літоўскага)

Мінск 2003

Рэкамендавана да друку Вучоным саветам БелНДІДАС

Аўтар-складальнік кандыдат гістарычных навук А. І. Груша

Навуковы рэдактар доктар гістарычных навук Г. Л. Харашкевіч

Рэцэнзенты:

доктар гістарычных навук Г. Я. Галенчанка
доктар філалагічных навук Г. В. Кісялёў
доктар філалагічных навук І. В. Саверчанка
кандыдат гістарычных навук М. Ф. Спірыдонаў
кандыдат філалагічных навук В. А. Чамярыцкі
Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі

М 54 **Метадычныя рэкамендациі на публікацыі рукапісных актавых кірылічных крыніц у Беларусі (XIII—XVIII стст., перыяд Вялікага княства Літоўскага) / Аўт.-склад. А. І. Груша. — Мн.: БелНДІДАС, 2003. — 168 с.**

ISBN 985-6099-89-7

У выданні змяшчаюцца асноўныя прынцыпы, методы і прыёмы публікацыі рукапісных актавых кірылічных крыніц, створаных на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага. Разглядаюцца пытанні напісання прадмовы, падрыхтоўкі тэксту, складання навуковага і навукова-даведачнага апарату. У аснову выдання пакладзены абагульненыя волыт публікацыі рукапісных актавых кірылічных крыніц Беларусі, Расіі, Украіны, а таксама метадычныя распрацоўкі ў галіне эдыцыйнай археографіі ў Польшчы і іншых сўрэпейскіх краінах.

Рэчізана на спецыялістаў-археографаў.

УДК 930.25:94(476) и 12/15»
ББК 63.3(4Беи)

© БелНДІДАС, 2003

© Груша А. І., складанне, 2003

ISBN 985-6099-89-7

УВОДЗІНЫ

Гэтая рэкамендациі разлічаны на навуковую публікацыю рукапісных актавых кірылічных крыніц па гісторыі Беларусі, якія выйшли пераважна з канцылярый (у тым ліку і прыватных) Вялікага княства Літоўскага (далей — ВКЛ). “Правила издания исторических документов” (М., 1955; 1956) і “Правила издания исторических документов в СССР” (М., 1969; 1990) не задавальняюць археографаў-дымпаматыстаў: прыёмы выдання дакументаў ранніх перыяду выкладзены ў іх у агульной форме (аб чым, зрешты, адзначаюць самі складальнікі!). Не ставілі перад сабой задачы стварэння рэкамендаций па публікацыі актавых кірылічных крыніц XIII-XVIII стст. і аўтары-распрацоўшчыкі “Рэкамендаций па арганізацыі работы з гістарычнымі дакументамі (для навуковых выданняў) (Мн., 1997) Р. П. Платонаў і І. Г. Яцкевіч. Найбольш універсальная “Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики” (Вільнюс, 1985) Г. Л. Харашкевіч і С. М. Каштанава патрабуюць пэўнай дапрацоўкі, дэталізацыі, а ў некаторых выпадках і змяненняў.

Наша мэта — рэгламентаваць навуковыя прынцыпы выдання (шрыфтовым наборным спосабам) гэтых крыніц з улікам сучасных навуковых патрабаванняў і ўнесці ў іх выданне іэўную аднастайнасць. (Імкненне да аднастайнасці ўласціва і сусветнай археаграфіі. Менавіта гэтай мэтай кіраваліся стваральнікі “Правіл выдання лацінскіх грамат”, якія былі выдадзены ў Сарагосе ў 1984 г. Гл.: Каштанов С. М. Актовая археография. М., 1998. С. 19.) Агульным прынцыпам, якім мы кіраваліся пры стварэнні рэкамендаций, з'яўляецца ўлік наяўнасці шматлікіх разнавіднасцяў, зневязкі і ўнутранай форм і асаблівасцяў афармлення актавых крыніц. У аснову стварэння рэкамендаций пакладзены наступныя метадычныя прынцыпы: 1) паўната прадстаўлення і дакладнасць передачы тэксту пры дапамозе шрыфтавога набору і апісальных сродкаў; 2) чытабельнасць тэксту; 3) паўната даных аб самім рукапісе: яго атрыбутах як документа, архіўнай адзінкі, аб'екта даследчай увагі, крыніцы па гісторыі дзяржавы, народа і мовы, г. зн. тых даных, якія прадстаўляюць яго як гістарычны помнік; 4) сісласць і ў той жа час паўната і дакладнасць фармуліро-

вак публікатара; 5) лагічнае і зручнае для выкарыстання размяшчэнне структурных адзінак выдання; 6) адпаведнае шырыйтавое вылучэнне ўводных (загаловак, легенда), асноўных (тэкст), суправаджальных (заўвагі) і даведачных (навукова-даведачны апарат) частак выдання. Першы і другі прынцыпы адносяцца пераважна да тексту дакумента, трэці — да яго навуковага апарату, чацвёрты — да навуковага і навукова-даведачнага апарату, пяты і шосты — да ўсіх структурных адзінак выдання. Згодна з нашымі рэкамендациямі, у прыватнасці, пры передачы тексту захоўваюцца амаль усе літары (з пэўнымі агаворкамі), якія выйшлі з ужытку, расшыфроўваюцца вязь і лігатуры, адзначаюцца межы радкоў і аркушаў, аднак знакі прыпынку і надрадковыя знакі, якія ёсць у рукапісе, не передаюцца. У той жа час наяўнасць вязі, лігатуры, знакаў пунктуацыі і надрадковых знакаў, якія ёсць у рукапісе, адлюстроўваюцца ў выданні. Спалучэнне прынцыпаў паўнаты прадстаўлення і дакладнасці перадачы тексту, з аднаго боку, і яго чытабельнасці, з другога, ажыццяўляеща за кошт уключэння харктарыстык вязі і лігатур, звестак аб знаках пунктуацыі і надрадковых знаках рукапісу ў заўвагі. Адзначэнне апошніх, у прыватнасці, павінна зняцца найбольш істотную розніцу, якая існуе паміж так званымі дыпламатычнымі і лінгвістычнымі выданнямі. У заўвагах даецца таксама апісанне вялікіх і ініцыяльных літар. У легендае, апрача традыцыйных раздзелаў, змяшчаюцца звесткі аб арганізацыі старонкі рукапісу, пісьме, майлонках, квадратах дакумента, якія ўтвораны яго згінамі, дэталёва апісваецца пячатка, адзначаюцца спосаб размяшчэння, від і колер фарбавальнага рэчыва, якімі зроблены паметкі і надпісы. Павялічана ў парадунні з “Методическими рекомендациями по изданию и описанию Литовской Метрики” колькасць дакументаў, структура загалоўкаў якіх агаворваеца. Улік гэтых даных павінен задаволіць не толькі гісторыкаў і лінгвістаў агульнага профілю, але і спецыялістаў такіх абласцей, як палеографія, геральдыка, сфрагістыка, гісторычнае дакументазнаўства, архівазнаўства і інш. Рэалізацыя прынцыпаў складання геаграфічнага паказальніка, якія змешчаны ў рэкамендациях, аблегчыць працу спецыялістаў па гісторычнай геаграфіі.

Наша асноўная задача — стварыць такія рэкамендациі, рэалізацыя прынцыпаў якіх абліягчала б працу даследчыкаў з актавымі крыніцамі і арыентавала б іх у далейшых архіўных пошуках.

За аснову нашых рэкамендаций узяты “Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики” Г. Л. Харашке-

віч і С. М. Каштанава. Многія артыкулы зыходзяць да метадычных рэкамендаций па выданні “Актов Русскага государства” С. М. Каштанава, якія апублікаваны ў яго працы “Актовая археография”³, але з улікам спецыфікі матэрыялаў ВКЛ і нашых уласных уяўленняў. Улічаны сусветны вопыт у тым аб’ёме, у якім ён знайшоў аднострavanне ў названай працы С. М. Каштанава, а таксама і вопыт польскіх археографаў⁴. Выкарыстаны намі і метадычныя распрацоўкі ў галіне перадачы тексту і апісання рукапісаў украінскіх калег⁵. Пры складанні геаграфічнага паказальніка мы кіраваліся рэкамендациямі даследчыка гісторычнай геаграфіі Беларусі М. Ф. Спрыдонава⁶. Выкарыстоўваўся і наш асабісты, часткова апрабіраваны, вопыт публікацыі гісторычных крыніц⁷.

Цалкам відавочна, што асобныя пытанні, якія выкладзены ў даценых рэкамендациях, у далейшым будуть дапрацоўвацца і дэталізавацца.

За каштоўныя парады і заўвагі аўтар-складальнік выказвае падзяку В. А. Вароніну, М. Ю. Гардзееву, А. А. Жлутку, С. Б. Кауну, С. М. Каштанаву, В. С. Мянжынскаму, Ю. У. Несцяровічу, І. П. Стасцінай, А. К. Цітову, М. Ф. Шумейку і Я. Я. Янушкевічу.

¹ Правила издания исторических документов в СССР. М., 1969. С. 4.

² Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики / Сост. А. Л. Хорошкевич, С. М. Каштанов. Вильнюс, 1985.

³ Каштанов С. М. Актовая археография. С. 143 — 232.

⁴ Instrukcja wydawnicza dla źródeł historycznych od XVI do połowy XIX wieku. Wrocław, 1953.

⁵ Елініська У. Я., Страшко В. В. Методичні рекомендації по передачі текстів документів XVI — XVIII ст. // Передача текстів документів і пам'яток. Методичні рекомендації за матеріалами науково-методичної нарады. Квітень 1990 р. Київ, 1990. Страшко В. Правила передачі тексту кириличних документів XVI — XVIII ст. дипломатичним і популярным методами та рекомендації для застосування цих правил у виданнях наукового і науково-популярного типів. (Проект) // Проблеми едyciйnoї та камеральній археографії: історія, теорія, методика. Київ, 1992. Вип. 7; Гісцова Л. Методичні рекомендації по підготовці до видання “Архіву Коша Нової Запорозької Січі” // Проблеми едyciйnoї та камеральній археографії: історія, теорія, методика. Київ, 1992. Вип. 8; Дубровіна Л. А., Гальченко О. М. Кодикографія украінської та східнослов'янської рукописної книги і кодикологічна модель структури формалізованого опису рукопису // Проблеми едyciйnoї та камеральній археографії: історія, теорія, методика. Київ, 1992. Вип. 9; Німчук В. В. Правила видання пам'яток, писаных украінською мовою та церковнослов'янською украінської редакції. Ч. 1. Проект // Проблеми едyciйnoї та камеральній археографії: історія, теорія, методика. Київ, 1995. Вип. 27.

⁶ Спрыidonov M. F. Пути повышения информативности указателей населенных пунктов в публикациях источников по истории Великого княжества Литовского XVI в. // Тезисы міжнародной навукова-тэарэтичнай канферэнцыі “Архівазнаўства, крыніца-

знаўства, гісторыяграфія Беларусі: стан і перспектывы". 1—2 снежня 1993 г. Ч. 1. Мн., 1993. С. 74—79; ён жа. Узнáленне публікацыі Метрыкі ВКЛ // Беларускі гісторычны агляд. Т. 3. Сш. 2. Мн., 1996. С. 272—274; ён жа. "Літва" и "Русь" в Беларуси XVI в. // Наш радавод. Матэрыялы міжнароднай навуковай канферэнцыі "Гісторычнае памяць народаў Вялікага княства Літоўскага і Беларусі XIII — XX стст." (Гродна, 3—5 ліпеня 1996 г.). Кн. 7. Гродна, 1996. С. 206—211; ён жа Беларусь на карце Вялікага княства Літоўскага 1613 г. // З глыбі вакоў. Наш край. Мн., 1997. Вып. 2. С. 133—195; ён жа. Метрика Вялікага княства Літоўскага как источник по истории поселений // Lietuvos Metrika. 1991—1996 metų tyrimėjimai. Vilnius, 1998. Р. 115—133.

⁷ Груша А. І. Документ Метрыкі ВКЛ па гісторыі справаводства канцылярыі ВКЛ першай паловы XVI ст. // Беларускі археаграфічны штогоднік. 2000. Вып. 1. С. 204—208; Метрыка Вялікага княства Літоўскага: Кніга 44: Кніга Запісаў 44 (1559—1566) / Падрыхт. А. І. Груша. Мн., 2001; Груша А. І. Невядомая грамата Фёдара Карыятавіча за 1391 г. // Беларускі гісторычны агляд. 2001. Т. 8. Сш. 1—2. С. 123—135.

1. ПРАДМОВА

1.1. Агульны склад

1. У гісторычнай частцы прадмовы даещца аргументаванне тэмы выдання; адзначаюцца яго значэнне ў гісторыяграфічным плане і крэйніцазнаўчая ацэнка дакументаў, якія публікуюцца ў ім; змяшчаныца мэты і задачы выдання; аналізуюцца папярэднія публікацыі.

2. У археаграфічнай частцы прадмовы даещца сціслая характеристыка фондаў і калекцыі, якія выкарыстаны; план пабудовы выдання; прынцыпы складання навуковага апарату да тэкстаў дакументаў; адзначаюцца ўсе асобы, якія прымалі ўдзел у розных працэсах падрыхтоўкі выдання.

1.2. Выданне асобных дакументаў

3. Пры выданні асобных дакументаў у археаграфічнай частцы прадмовы даещца таксама аргументаванне прынцыпаў адбору дакументаў. Паведамляеца, колькі дакументаў з ліку тых, якія публікуюцца, захавалася ў арыгінале.

4. Калі асобныя дакументы, якія змешчаны ў выданні, паходзяць з зборніка, то ў агульнай форме адзначаецца тэматычны склад зборніка і прыводзіцца апісанне тых яго зневініх і ўнутраных прыкмет (гл. 1.3.1), якія даюць матэрый для ўстанаўлення даты і месца яго стварэння, а таксама ступені аўтэнтычнасці дакумента. Аргументаваныца даты стварэння зборніка.

5. Тоё ж адносіцца і да публікацыі ўпісаных, напрыклад, у евангеллі, дакументаў. Апісанне зневініх і ўнутраных прыкмет евангелляў з упісанымі дакументамі можа не давацца, калі гэтыя евангеллі датаваны, а сама датаванне не выклікае сумненне (напрыклад, Тураўскае евангелле XI ст. з двумя фундушавымі лістамі кн. Канстанціна Іванавіча Астрожскага за 1508 і 1513 гг.). У любым выпадку той факт, што дакумент з'яўляецца ўпісаным, павінен быць адлюстраваны.

6. Калі публікуеца дакумент, які знаходзіцца ў складзе актавай кнігі (кнігах Метрыкі ВКЛ, земскіх, гродскіх і інш.), апісанне зневініх

ніх і ўнутраных прыкмет кнігі можа быць прапушчана, але пры гэтым неабходна прывесці крайня даты вядзення гэтых кніг.

1.3. Выданне кнігі

7. Пры выданні кнігі (з адным ці з рознымі дакументамі) у гісторичнай частцы прадмовы змяшчаюцца звесткі аб канцылярыі, з якой яна выйшла; аб асобах, якія ўдзельнічалі ў яе падрыхтоўцы; даецца апісанне знешніх і ўнутраных прыкмет рукапісу; у агульной форме харктарызуецца склад кнігі (прычым, калі гэта кнігі Метрыкі, можа быць прыведзена табліца колькасных судносін дакументаў розных разнавіднасцяў); абгрунтоўваецца дата стварэння кнігі (на неабходнасці). Пры выданні кнігі з адным вялікім дакументам пасля апісання знешніх і ўнутраных прыкмет рукапісу прыводзяцца даныя аб спісах гэтага дакумента, публікацыях і згадках. Інфармуецца аб старых шыфрах рукапісу і аб тых частках рукапісу, якія знаходзяцца ў іншых архівах.

1.3.1. Апісанне знешніх і ўнутраных прыкмет рукапісу

8. У апісанне знешніх і ўнутраных прыкмет рукапісу пры публікацыі крыйніцы ўваходзяць: а) адзначэнне месца захоўвання рукапісу; б) апісанне і датаванне пераплёту; в) адзначэнне агульной колькасці аркушаў рукапісу; г) адзначэнне фармату рукапісу; д) адзначэнне матэрыялу рукапісу; е) агульная харктарыстыка стану захаванасці рукапісу; ё) адзначэнне структуры рукапісу; ж) апісанне арганізацыі старонкі; з) апісанне пісьма і адзначэнне почыркаў; і) апісанне малюнкаў і адзначэнне вязі; к) адзначэнне і харктарыстыка нумарацыі сыштак; л) адзначэнне і харктарыстыка нумарацыі аркушаў; м) адзначэнне і харктарыстыка нумарацыі дакументаў; н) адзначэнне запісаў, якія маюць адносіны да гісторыі рукапісу ў цэлым.

9. У той частцы прадмовы, якая прысвечана апісанню пераплёту, адзначаецца яго стан на момант апісання (ёсць іш няма). Пры наяўнасці пераплёту паведамляецца, ці з'яўляецца ён першапачатковым ці непершапачатковым. Адзначаюцца дата пераплёту і яго тып. Прыводзіцца інфармацыя аб матэрыяле, канфігурацыі (выходзяць за блок ці не) і памеры крыйнак. Крышкі вымяраюцца ў сантыметрах у наступным парадку: 1) памер па гарызанталі; 2) памер па вертыкалі; 3) таўшчыня. Паміж велічынямі ставіцца знак множання “×”. Скарачэнне “см” не прыводзіцца. Паведамляецца аб канструкцыйным тыпе пакрыцця (цэльны, складовы) і матэрыяле, з якога яно вырабленна. Даецца інфармацыя аб функцыянальных (жуки, зашпількі, завязкі, на-

вугольнікі, срэднікі і г. д.) і дадатковых элементах афармлення (наклейкі, ярлыкі і інш.) пераплёту. Паведамляецца аб відах аздаблення пераплёту (ціненне, гравіроўка па скury, інкрустацыя і інш.). Перадаецца тэкст надпісаў наклеек, ярлыкоў і інш. (на агульных правілах перадачы тэксту). Прыводзяцца звесткі аб памерах кніжнага блока. Памер блока вымяраецца ў сантыметрах з дакладнасцю да 0,1 см. Парадак вымярэння: 1) памер па гарызанталі; 2) памер па вертыкалі. Паміж вынікамі вымярэння ставіцца знак множання “×”. Скарачэнне “см” не ўзнаўляецца. Калі вылучаюцца групы аркушаў, якія адрозніваюцца па памерах, апошнія адзначаюцца па групах, пры гэтым групы нумаруюцца. Напрыклад:

1) арк. 1—45— ...; 2) арк. 45—89— ...

Калі блок абрэзаны, гэта акалічнасць агаворваецца.

10. Устанаўленне агульной колькасці аркушаў ажыццяўляецца па формуле: $L=A+B+C+D+E$ (на магчымасці па апошній пагінацыі), у якой L — агульная колькасць аркушаў; A — нумарацыя аркушаў перад асноўным тэкстам; B — асноўная нумарацыя аркушаў, якія змяшчаюць тэкст; C — нумарацыя аркушаў пасля асноўной нумарацыі; D — аркушы, якія пранумараваны двойчы і абазначаны арабскімі лічбамі з літарным дапаўненнем (напрыклад, 25а); E — прапушчаныя аркушы. У выпадку пропуску аркушаў публікатарам уводзіцца дадатковая нумарацыя рукапісу: 1) рымскімі лічбамі — для аркушаў у пачатку рукапісу; 2) арабскімі лічбамі з літарнымі дапаўненнямі — у сярэдзіне ці ў канцы рукапісу (напрыклад, 92б). Усё гэта агаворваецца ў прадмове. Нумарацыя, якая ўведзена публікатарам, пры выкарыстанні яе ў выданні заключаецца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

302-[I]-[IX]+1-290-36-3в-290а

Адзначаецца, якія аркушы з'яўляюцца першапачатковымі (зыходзяць да часу ўзнікнення рукапісу); наступнымі — ушытымі ці ўклеснымі ў больш позні час; з іх — форзацнымі (чыстыя аркушы, якія прыклейваліся да дошак пераплёту); ахоўнымі (чыстыя аркушы, якія не былі прыклеснены да дошак, але таксама мелі ахоўную функцыю); чистымі.

11. Фармат аркушаў устанаўліваецца па колькасці згінаў першапачатковага аркуша. На аркушы, які складзены адзін раз — *in folio*, вадзяны знак знаходзіцца пасярэдзіне першага паўаркуша (на другім паўаркушу можа змяшчацца кантрамарка — вадзяны знак меншых памераў). Пры гэтым, калі рукапіс складаецца з асобных папалам складзеных аркушаў, вадзяны знак сустракаецца праз паўаркуш. Калі

рукапіс утвараюць укладзеныя адзін у адзін складзеныя аркушы, то вадзяны знак паўтараеца на некалькіх паўаркушах запар, затым ідзе такая ж колькасць паўаркушаў без вадзяного знака і г. д. У рукапісе *in quarto* вадзяны знак знаходзіцца пасярэдзіне папярочнага згіну на другім і трэцім паўаркушах і папярочным згінам падзяляеца на дзве палавінкі. У рукапісе *in octavo* чвэрці малюнка вадзяного знака змяшчаюцца наверсе ці ўнізе чацвёртага і пятага паўаркушаў і г. д.

12. Пры адзначэнні матэрыялу рукапісу паведамляеца аб матэрыяле, з якога выраблены блок: пергамін ці папера. Калі гэта пергамін, фіксуюцца яго якасць і колер. Калі пергамін — палімпест, апошнія агаворваеца. Пры апісанні вадзяных знакаў паперы рукапісу спачатку адзначаеца тып знака (сукуннасць выяў, якія аб'яднаны агульнасцю зместу), затым у круглых дужках прыводзяеца яго дата ці даты. Ад даты ці дат робіцца адсылка на заўвагі, у якіх пры дапамозе формул “Падобны”, “Вельмі падобны”, “Блізкі”, “Тоесны” даецца паведамленне аб ступені блізкасці знака рукапісу да знака ў альбоме, праз двукроп’е — скарочаная назва альбома і нумар знака ў альбоме. Пры гэтым формула “падобны” адносіцца да знака, які мае значныя адрозненні, але ўсё ж такі належыць да аднаго агульнага тыпу; формула “вельмі падобны” адносіцца да знака, які мае падабенства ў агульной кампазіцыі малюнка і дэталей; формула “блізкі” адносіцца да знака, які тоесны ў дэталах пры нязначным разыходжанні ў лінейных памерах і размяшчэнні на сетцы; формула “тоесны” адносіцца да знака, які мае поўнае супадзенне контураў знака і размяшчэнне яго на сетцы панцозо і вяржэраў. Калі ў альбоме змешчаны знак таго дакумента, які публікуеца, формулы вызначэння ступені блізкасці філіграней не даюцца. Замест іх пішацца “Выд.” (“выдаўдзена (ы)”). Калі рукапіс змяшчае некалькі вадзяных знакаў, апошнія апісваюцца па пластах паперы, дзе яны змяшчаюцца, і з нумарацыйй гэтих пластаў. Напрыклад:

Вадзяныя знакі паперы рукапісу: 1) арк. [I], [III], [IV], [VII], [IX] — “Панна” (1799—1780)¹; 2) арк. 2, 4, 6 — “Сякера” (1596)²; 3) арк. [36], [3в] — “Рыба” (1738)³; 4) арк. 10, 12, 15, 18, 20, 21, 23, 26, 28, 31, 35—37... — “Трубы” (1595—1596)⁴; 5) арк. 13, 49, 135, 138, 140, 141, 143, 147—149, 151, 152... — “Ліс” (1597—1600)⁵; 6) арк. 159—162, 168, 171, 172, 174 — “Абданк” (1596, 1597—1598, 1601)⁶; 7) арк. 184, 186, 188, 190, 210 — “Лебедзь” (1594, 1596)⁷.

Вадзяныя знакі паперы рукапісу: 1) арк. 1—11 (на паг. № 2), I, 11a, 134a — “Панна” (1779—1780)⁸; 2) арк. 13, 14, 18, 19 (на першай

частцы паг. № 4) — “Леў” (1600—1601)⁹; 3) арк. 1, 2, 8, 10, 12, 14—16, 19, 20, 26, 28—30, 32, 33, 35, 38, 39, 43—45, 47, 51—53, 56—58, 62—66, 71, 74, 76, 77, 82, 84—86, 88, 90, 92, 94, 95, 98, 100, 101, 107—110, 112, 113, 116, 118, 119, 121, 124, 128, 130—132 (на паг. № 1) — “Сякера” з паўмесяцам, з паўмесяцам у щыце, з паўмесяцам у картушы) (1594—1597)¹⁰; 4) арк. 3 (на паг. № 1) — “Ліс” (1598—1599)¹¹.

13. Пры агульнай харектарыстыцы стану захаванасці рукапісу даеца пералік аркушаў са значнымі стратамі тэксту і пашкоджаннямі аздабленняў. Паведамляеца аб стратах частак кнігі (адсутніць аркушы у пачатку, у канцы, у сярэдзіне), аб пашкоджаннях (разрывы, абрывы, зацёкі, забруджванні, лядашчасць, кляксы, якія не закранаюць тэкст рукапісу і інш.) і іх харектары. Адзначаюцца рэстаўраваныя аркушы і харектар рэстаўрацыі.

14. У той частцы прадмовы, якая прысвечана структуры рукапісу, робіцца паведамленне аб колькасці сышткаў (калі гэта магчыма высветліць).

15. Пры апісанні арганізацыі старонкі прыводзіцца пералік аркушаў, на якіх сустракаюцца наколы і сляды разліноўкі. Паведамляеца аб форме, месцы размяшчэння і форме наколаў, а таксама аб мэце, з якой яны выкарыстаны: для разліноўкі ці для ліній, якія складаюць поле тэксту. Адзначаеца, ці мае рукапіс разліноўку паміж кропкамі наколаў і ўнутры сыштка. Калі наколы былі зрэзаны цалкам ці часткова, або гэтам неабходна сказаць. Інфармуеца аб сярэдніх памерах палёў. Палі выміраюцца ў сантиметрах. Пры гэтым скарачэнне “см” не прыводзіцца. Памеры палёў адзначаюцца ў наступнай паслядоўнасці: 1) верхнє поле; 2) правое поле; 3) ніжнє поле; 4) левае поле (аб гэтым таксама гл. 557—563).

16. У падраздел, які прысвечаны апісанню пісьма, уваходзяць наступныя звесткі: 1) тып пісьма; 2) від і разнавіднасць пісьма; 3) разгіён; 4) харектарыстыка пісьма; 5) адлегласць паміж радкамі, шырыня і вышыня корпуса літар, вышыня літар з верхнімі петлямі, вышыня літар з ніжнімі петлямі; 6) лігатуры; 7) знакі скарачэнняў; 8) “цітападобныя” літары; 9) пунктуацыя; 10) надрадковыя знакі; 11) чарніла. Харектарыстыка пісьма, у сваю чаргу, уключае звесткі аб: а) агульным харектары пісьма (“выразнае”, “неахайнае” і інш.); б) сярэдній велічыні нахілу літар; в) сіле націску (“слабы”, “сярэдні”, “моцны”); г) графічных варыянтах і асаблівасцях напісання асобных літар. Адлегласць паміж радкамі, шырыня і вышыня корпуса літар,

вышыня літар з верхнім петлямі і вышыня літар з ніжнім петлямі вымяраюца па сярдний величыні ў міліметрах. У параграфе, які прысвечены знакам скарачэння, праз коску адзначаюча ўсе разна-віднасці цітлаў, а таксама адмысловыя знакі скарачэння, якія сустракающа ў рукапісе. У круглых дужках могуць быць зроблены спасылкі на аркушы, на якіх сустракающа не зусім тыповыя для гэтага рукапісу цітлы і адмысловыя знакі скарачэння. Адзначэнне пунктуацыі змяшчае звесткі аб тым, ці з'яўляецца пунктуацыя таго тэксту, які публікуеца, першапачатковай і непершапачатковай. Калі пунктуацыя непершапачатковая, адзначаеца яе лата. Адзначаюча толькі почыркі асноўных тэкстаў (тексты документаў, уступная і заключная часткі, змест; у паняцце “асноўны тэкст” не ўваходзяць загалоўкі, запісы, нумарацыя сышткаў, аркушаў, документаў).

Калі рукапіс напісаны рознымі почыркамі, яны харкторызујуцца асобна па пластах і нумарующа рымскімі лічбамі. Пры гэтым да-еца спасылка на ілюстрацыю таго ці іншага почырку. Напрыклад:

Вылучающа тры асноўныя почыркі... Почыркам № I напісаны тэксты ўсіх документов на старабеларускай мове (арк. 1—3 адв.; 4 адв.—62; 63—134 па паг. № 1, 3, другой частцы паг. № 4) (гл. *Фота 5, 6, 8*); № II — кірылічны (на старабеларускай мове) рэестр зместу кнігі (арк. 13—19 па першай частцы паг. № 4), загалоўкі № 14, 20, 23... (арк. 7, 13, 16...па паг. № 1,3, другой частцы паг. № 4) і загаловак да кнігі-копіі на старабеларускай мове (арк. 12 па першай частцы паг. № 4) (гл. *Фота 2, 3, 5*); № III — загалоўкі № 1—7, 9—12, 15—19... (арк. 1—3, 4 адв., 5—6 адв., 8 адв., 9 адв., 10... па паг. № 1, 3 і другой частцы паг. № 4) (гл. *Фота 6—8*); № IIa — загаловак і тэкст № 8 на лацінскай мове (арк. 4 па паг. № 1, 3), загаловак і тэкст № 30 на польскай мове (арк. 24 па паг. № 1, 3) (гл. *Фота 4, 5*); № IIIa — тэкст № 64 на лацінскай мове (арк. 62 адв.—63 па другой частцы паг. № 4, паг. № 1, 3) (гл. *Фота 7, 8*). Почыркамі № II і III выкананы тэкстуальныя праўкі, а № II — і папраўкі графікі літар...

Пасля адзначэння пунктуацыі асобнымі сказамі прыводзяцца звесткі аб частаце сустракальнасці надрадковых знакаў (знаках ётасці, націску і інш.) (таксама гл. 566, 568, 569, 571, 573—577, 579, 580).

17. Пры адзначэнні вязі паведамляеца, што менавіта ў рукапісе напісана вязю. Харкторыстыка вязі (паказальнік, асноўныя і дадатковыя прыёмы, элементы аздаблення) можа быць прыведзена толькі пры публікацыі тэксту ў заўвагах для кожнага конкретнага выпадку

(таксама гл. 124). Пры апісанні малюнка адзначаюча аркуш і месца-знаходжанне малюнка на аркушы, харктор (“выразна выкананы” і інш.), тэхніка (“контурны”, “размыты”, “каляровы” і інш.) і сродак выканання (“пяром”, “алоўкам”, “пэндзalem” і інш.). Прыводзіцца яго змест. Калі гэта каляровы малюнак, адзначаюча фарбы, якімі выкананы яго асобныя элементы (аб апісанні малюнкаў і адзначэнні вязі таксама гл. 583, 585, 586).

18. Прыводзіцца даныя аб часе нанясення, сістэме (алфавітная, лічбавая — арабская, рымская і г. д.), месцы размяшчэння, фарбавальным рэчыве і колеры нумарацыі сышткаў. Напрыклад:

У кнізе захаваліся сляды нумарацыі сышткаў кан. XVI — пач. XVII ст.: 13 — на арк. 95; 14 — на арк. 103; 15 — на арк. 111; 16 — на арк. 117; 18 — на арк. 133 (па паг. № 1). Нумарацыя дадзена арабскімі лічбамі пасярэдзіне іншняга поля аркуша чорным чарнілам, пры гэтым нумар сыштка падкрэсліваецца (апрача 18 на арк. 133). Да гэтай нумарацыі, верагодна, мае адносіны паметка ў выглядзе *k 15* на арк. 110 адв., якая зроблена тым жа чарнілам.

19. Паведамляеца аб колькасці фаліяцый (пагінацый), часе іх нанясення, сістэме нумарацыі, іх месцы размяшчэння, фарбавальным рэчыве і колеры. Уводзіцца табліца суданосін фаліяцый (пагінацый). Табліца складаеца з некалькіх вертыкальных граф, колькасць якіх адпавядае колькасці фаліяцый (пагінацый) у рукапісе. У верхнім радку графы змяшчаеца нумар фаліяцыі (пагінаці), які складаеца са знака “№” і арабскай лічбы. У ніжнім радку адзначаеца дата фаліяцыі (пагінаці). Астатнія радкі займаюць нумары аркушаў па дадзенай фаліяцыі (пагінаці). Вертыкальныя графы размяшчаюцца злева направа ў адваротна-храпалагічным парадку: у першай злева графе — навейшая фаліяцыя (пагінація), у наступнай — бліжэйшая да яе і г. д. Табліца набіраеца пэтытам. Напрыклад:

№ 4	№ 3	№ 2	№ 1
50 гадоў (?) XX ст.	апошній чвэрці XVIII ст.	апошній чвэрці XVIII ст. (?)	каніца XVI — пач. XVII ст.
[01]	—	—	—
1	—	—	—
Транслітараваны рэестр зместу апошній чвэрці XVIII ст.			
—	—	1	—
1 адв.	—	—	—
—	—	2	—

20. Прыводзяцца даныя аб часе нанясення, сістэме (алфавітная, лічбавая — арабская, рымская і г. д.), месцы размяшчэння, фарбавальным рэчыве і колеры нумарацыі дакументаў.

21. Запісы, якія маюць адносіны да гісторыі рукапісу ў цэлым, адзначаючы ў наступным парадку: 1) запісы пісараў часу стварэння рукапісу; 2) іншыя запісы часу стварэння рукапісу; 3) пазнейшыя запісы розных асоб (работнікаў канцылярыі, архівістаў і інш.); 4) уладальніцкія запісы; 5) сучасныя архіўна-ўліковыя знакі і запісы. Кожная група запісаў размяшчаецца пад адпаведнай рымскай лічбай. Кожны запіс адзначаецца з новага абзата. Паведамленне аб запісах вядзеца ў парадку іх размяшчэння з першага па апошні аркуш, па аркушах і баках аркушаў, злева направа і зверху ўніз. Апісанне запісаў пачынаецца з адзначэння аркуша і яго боку: “На адв. 100”, “На арк. 56 адв.”, “На арк. 67” Пасля адзначэння аркуша і яго боку паведамляецца аб месцы знаходжання запісу на старонцы, напрыклад: “у верхній трэці ўнутранага поля пасярэдзіне”, “на ніжнім полі злева”. Спеціяльна агаворваеца размяшчэнне запісаў на прыклейках і на клейках (аб прыклейках і на клейках гл. 737). Калі запіс размешчаны не па гарызанталі адносна асноўнага тэксту, а па вертыкалі ці ў перавернутым на 180° выглядзе, пасля адзначэння яго месца знаходжання адзначаецца спосаб яго размяшчэння. Для запісаў, якія размешчаны па вертыкалі, паведамлецца таксама, з якога боку — зверху ўніз ці знізу зверху — яны чытаюцца, напрыклад: “у ніжній трэці ўнутранага поля пасярэдзіне па вертыкалі зверху ўніз”, “у другой трэці ўнутранага поля злева ў перавернутым на 180° выглядзе”. Пасля паведамлення аб месцы і спосабе размяшчэння, прыводзяцца ўмоўны нумар почырку запісу, фарбавальная рэчыва і яго колер. Умоўны нумар почырку адзначаецца лацінскімі лічбамі з ніжнім рэгістрам “ЗП” (“Запіс”): “поч. XIV_{зп}”, “поч. XV_{зп}”. Нумарацыя почыркаў запісаў працягвае нумарацыю почыркаў асноўнага тэксту дакумента і памет. Нумар почырку прыводзіцца толькі тады, калі гэты почырк сустракаецца ў далейшым. У адваротным выпадку пішацца “інш. поч.” (калі гэта не першы ў парадку апісання запіс). Розніца ў чарніле не адзначаецца, калі почырк мае нумар. Аб колеры чарніла паведамляецца толькі тады, калі яно выкарыстоўваецца ў далейшым у почырку, які не ідэнтыфікаваны. У адваротным выпадку пішацца “інш. чрнл.” (калі гэта не першы ў парадку апісання запіс). Калі наступны запіс змешчаны на tym жа баку аркуша, што і папярэдні, тлумачэнне да яго пачынаецца з паведамлення аб месцы размяшчэння на старонцы.

Калі наступны запіс змешчаны ў tym жа месцы на старонцы, тлумачэнне да яго пачынаецца з паведамлення аб месцы размяшчэння адносна суседніх запісаў. Тэкст запісаў узнаўляецца ў асноўным па тых жа правілах, што і асноўны тэкст дакумента, у tym ліку з адзначэннем межаў радкоў. Скарачэнні ў запісах архіўнага харктару не раскрываюцца. Літарныя адзначэнні лічбаў у старых шыфрах захоўваюцца. Тэкст запісу, які закрэслены, прыводзіцца цалкам, але ў заўвагах адзначаецца: “зак.” (закрэслена). Прынцыпы адзначэння пашкоджанняў тэксту і рэканструкцыя стражданых месцаў, улік і адзначэнне паправак, памылак, дапісак, падкрэсліванняў і г. д. для запісаў і асноўнага тэксту з’яўляюцца агульнымі. Пасля тэксту кожнага запісу ў круглых дужках прыводзіцца яго датаванне (курсівам), якое пры адсутнасці іншых даных вызначаецца па почырку, напрыклад: (XVII — XVIII стст.). Калі дата выклікае сумненне, ставіцца знак пытальніка. Знакі пунктуацыі ў канцы адзначэння запісу не ставяцца (таксама гл. 724, 725, 729, 730—732, 735, 736, 737—744, 746—754).

¹ Блізкі: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 2482.

² Вельмі падобны: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 1705.

³ Блізкі: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 4170.

⁴ Блізкі: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 143.

⁵ Вельмі падобны: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 1856.

⁶ Блізкі: Каманін, Вітвіцка. Водяні знакі. № 182; вельмі падобны: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 1034, 1035.

⁷ Вельмі падобны: Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 1012; Siniarska-Czaplicka. Filigrany papierni. № 607.

⁸ Блізкі: Laucevicius. Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 2482.

⁹ Блізкі: Laucevicius. Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 2262; Siniarska-Czaplicka. Filigrany papierni. № 483, 484.

¹⁰ Блізкі: Laucevicius. Popierius Lietuvoje XV — XVIII a. № 1702, 1705; Каманін, Вітвіцка. Водяні знакі. № 275—279; Siniarska-Czaplicka. Filigrany papierni. № 1087.

¹¹ Падобны: Siniarska-Czaplicka. Filigrany papierni. № 501—502.

2. ТЭКСТЫ

2.1. Выбар тэксту

2.1.1. Выданне асобных дакументаў

22. Калі дакумент прадстаўлены адным арыгіналам, ён кладзеца ў аснову выдання.

23. Калі захаваліся чарнавік арыгінальнага дакумента і белавік, г. зн. уласна арыгінал, у аснову выдання кладзеца белавік.

24. Калі белавік мае праўку аўтара, то ён разглядаецца як чарнавік і пры адсутнасці белавіка, які складзены па гэтым выпраўленым тэксле, выдаецца з улікам праўкі, якая ўносіцца ў тэкст. Наяўнасць самой праўкі адзначаецца ў заўвагах.

25. Калі арыгіналаў некалькі — праціўні ці памножаныя арыгіналы, кожны з іх друкуецца асобна, аднак пад адным агульным нумарам. Перад тэкстам кожнага экземпляра ставіцца рымская лічба, якая суправаджаецца падзагалоўкам: экземпляр такога-таго “грамата” ці “ліст” такога-таго (“грамата” ці “ліст” да такога-таго):

...Дагавор аб перамір’і вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта III Вазы і рас. цара Барыса Фёдаравіча на 20 год (які быў заключаны пасламі РП канцлерам ВКЛ Львом Іванавічам Сапегам, варшаўскім кашт. Станіславам Варшыцкім і пісарам Гельяшам Пельгримоўскім)

I

Ліст вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта III Вазы рас. цару Барысу Фёдаравічу
(...)

II

Грамата рас. цара Барыса Фёдаравіча вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонту III Вазе

(...)

26. Калі экземпляраў два ці троі, яны могуць друкавацца паралельна: у два ці троі слупкі.

27. Калі тэкст захаваўся ў спісах, за аснову бярэцца найбольш старажытны спіс.

2.1.2. Выданне кнігі

28. Фальшивыя дакументы, незалежна ад часу іх стварэння, публікуюцца і змяшчаюцца ў тым месцы, у якім яны размешчаны ў кнізе.

29. Рэестры зместу кніг, якія ўзніклі ў час стварэння кнігі (ці яе копіі), публікуюцца.

30. Пазнейшыя рэестры зместу кнігі (напрыклад, XVIII ст.) могуць не публікавацца, калі яны ўяўляюць сабой копіі сучасных кнізе рээстраў зместу ці загалоўкаў кнігі, і публікуюцца абавязкована, калі яны з'яўляюцца вынікам самастойнай працы канцылярыстаў гэтага часу.

31. Калі рэестр зместу не публікуюцца, у прадмове даеца яго апісанне. Розныя паметкі, надпісы, падкрэсліванні і г. д., якія змешчаны ў гэтым рэестры, павінны быць адзначаны.

2.2. Перадача тэксту

2.2.1. Агульныя прынцыпы перадачы і прадстаўлення тэксту

32. Незалежна ад таго, па якім рукапісе публікуюцца тэкст — па арыгінале або спісе — у адносінах да яго выкарыстоўваюцца агульныя прынцыпы перадачы тэксту.

33. Загалоўкі дакументаў — арыгінальныя ці пазнейшыя, якія размяшчаюцца перад тэкстам крыніцы, друкуюцца ў адпаведнасці з месцам знаходжання, і змяшчаюцца пасля легенды. Гэтыя загалоўкі друкуюцца ў разрадку па агульных правілах перадачы тэксту.

34. Для перадачы кірылічных тэкстаў выкарыстоўваецца сучасны беларускі алфавіт і шырф.

35. Шырокое “е” перадаецца як “е”.

36. Літара “и” ў словах з гэтай літарай перадаецца як “и”.

37. Выкарыстоўваюцца ўсе ў асноўным літары, якія выйшлі з ужытку. Пры публікацыі крыніц, пачынаючы з XIV ст., літара “а ётавана” можа замяняцца на “я”.

38. Не выкарыстоўваюцца літара “й”, якая замяняецца на “и”, і літара “ё”, якая замяняецца на “е”.

39. Не ўзнаўляеца літара “о” з кропкай у сярэдзіне, але яе наяўнасць адзначаецца ў заўвагах.

40. Захоўваецца дыграф “кг”, які выкарыстоўваўся ў арфаграфіі старабеларускіх тэкстаў для адзначэння выбухнога “г”.

41. Перадаецца “оу”, а таксама “ъ” незалежна ад становішча ў слове: у сярэдзіне ці ў канцы.

42. Лігатуры расшыфруюцца, перадаюцца ў радку і адзначаюцца ў заўвагах.

43. Напісанне вяззю расшыфруюцца, перадаецца ў радку і адзначаецца ў заўвагах. Там жа прыводзіцца яс характеристыка.

44. Літарнае адзначэнне лічбаў перадаецца арабскімі лічбамі.

45. Кустоды не ўдаляюцца і ў заўвагах не агаворваюцца.

46. Вынасныя надрадковыя літары і склады, а таксама вынасныя падрадковыя літары ўносяцца ў радок і перадаюцца курсівам.

47. “Ъ” і “Ь”, якія маглі падразуміявацца пасля вынасных зычных, не ўзнайляюцца.

48. Прапушчаныя літары ў скарочаных пад цітлай словах аднаўляюцца і заключаюцца ў круглыя дужкі.

49. Тэкст разбіваецца на слова, сказы і абзацы.

50. Знакі прыпынку, якія ёсць у тэксле, не перадаюцца, але аб іх наяўнасці гаворыцца ў заўвагах.

51. Публікатар уносіць свае знакі прыпынку з улікам сучасных правіл пунктуацыі.

52. Надрадковыя знакі не перадаюцца, але адзначаюцца ў заўвагах.

53. Сімвалічная інвакацыя адзначаецца ў тэксле дакумента і ўзнайляеца з дапамогай клішэ.

54. Ініцыяльныя і вялікія літары перадаюцца тоўстым шрыфтам.

55. Канец радка ў рукапісе адзначаецца адной вертыкальнай лініяй, канец старонкі — дзвюма.

2.2.2. Раскрыццё скарачэнняў і ўніясненне літар у радок

56. Скарачэнні (абрэвіятуры) раскрываюцца ва ўсіх выпадках, а літары, якія адсутнічаюць у тэксле, уносяцца ў радок у круглых дужках. Напрыклад:

г(о)с(по)д(а)р্য

ки(я)з

м(и)л(о)сти

нам(естник)

С(ве)тнік

ч(о)л(о)в(е)къ

57. Скарачэнні, якія заканчваюцца на “ъ”: “Божъ”, “летъ”, “нарожъ”, таксама раскрываюцца, а прапушчаныя літары перадаюцца па

правілах, якія выкладзены вышэй, з той толькі розніцай, што “ъ” у словах “лет(а)” і “нарож(еня)” апускаецца. Напрыклад:

Божъ(его)

лет(а)

нарож(еня)

Такія скарачэнні агаворваюцца ў прадмове выдання.

58. Пры раскрыціі абрэвіятур трэба арыентавацца на традыцыйнае прачытанне таго ці іншага слова, якое зафіксавана ў крыніцах. У спроччных выпадках неабходна звяртацца да “Гістарычнага слоўніка беларускай мовы”.

59. Трэба мець на ўвазе, што скарачэнне “гсдръ” у адносінах да літоўскіх князёў і вялікіх князёў літоўскіх раскрываецца як “г(о)с(по)д(а)р্য”, у адносінах да вялікіх князёў маскоўскіх як “г(о)с(у)д(а)р্য”.

60. Пры ўніясненні ў радок прапушчанай літары, якая змяшчаецца ў канцы слова, улічваецца тая граматычная форма, у якой слова выкарыстана ў сказе. Напрыклад:

дек(абра)

зем(скни)

індикт(а)

61. Адсутнасць цітлы ці іншага знака скарачэння не з'яўляеца перашкодай для раскрыція абрэвіятуры, але агаворваецца ў заўвагах.

62. Вынасныя літары, якія напісаны над радком ці пад радком (над радком у словах, аснова якіх заканчвалася на “ц”, часам пісалася “а” ў выглядзе грэчаскай альфы), уносяцца ў радок і вылучаюцца курсівам. Напрыклад:

каменецкими

маршалокъ

на имя

м(е)с(е)ца

63. Літара “ъ” у словах “дня”, “Великодня” пад цітлай не ўзнайляеца.

2.2.3. Выкарыстанне малых і вялікіх літар

64. Пры выкарыстанні малых і вялікіх літар у асноўным неабходна кіравацца правіламі сучаснай арфаграфіі. Вялікая літара ставіцца ў пачатку сказа. З вялікай літары пішуцца імёны ўласныя; з малой — імёны агульныя.

65. З вялікай літары пішуцца:

1) імёны, імёны па бацьку і дзеду, прозвішчы, імёны-мянушки, талонімы, гідронімы, назвы святаў, у некаторых выпадках прыметні-

кі, якія ўтвораны ад імён, прозвішчаў, мянушак, геаграфічных назваў, назвы літаратурных твораў, заканадаўчых кодэksаў, назвы ўстаноў;

2) слова “Бог”, “Богородица”, “Троица”, “Предтеча” і г. д.;

3) асноўныя тэолага-агіографічныя паняцці ў назвах духоўных устаноў і святаў. Асноўнымі тэолага-агіографічнымі паняццямі з'яўляюцца: імёны евангельскіх персанажаў і святых; назвы евангельскіх падзей, якія сталі назвамі святаў (Благавешчанне, Радство, Узнясенне і інш.). Напрыклад:

ц(е)рков Божая Пр(е)ч(и)стое Б(о)г(о)м(а)т(е)ры
манастыр Покров пречистое Б(о)гоматери
свято Маткі Божес первые

4) вызначэнні ў назвах духоўных устаноў, якія субстантывіраваны, пры прапушчаных асноўных паняццях. Напрыклад, прапушчана “Багародзіца”, а “Прачыстая” субстантывіравана:

Светое Пречистое
Рожество Пречистое

5) першае слова ў назвах духоўных устаноў і святаў (нават у тым выпадку, калі яно прадстаўлена імем агульным). Напрыклад:

ц(е)рковь С(вс)его Д(у)ха
ц(е)рковь Светое Пятніцы
день Светых апостол Петра и Павла
день Светого Щефана

6) геаграфічныя вызначэнні ў назвах духоўных устаноў. Напрыклад:

Пустынски светого Ніколы
Светого Ивана Предотчи-на-Острове
Светое Пречистое Печэрское

7) геаграфічнае вызначэнне пры імені святога;

8) этнічныя вызначэнні, якія выкарыстыаны ў множным ліку і збіральным сэнсе, г. зн., калі назва народа з'яўляецца вызначэннем дзяржавы ці дзяржаўнага аб'яднання. Напрыклад:

Угры
Туры
Волхи

9) геаграфічныя элементы тытула свецкага гаспадара ці царкоўнага іерарха, якія адзначаюцца пасля вызначэння рангу. Напрыклад:

...мы, Александръ, з ласки Божес корол Польскии, великий княз Литовскии, Рускии, княжа Пруское, Жомойтскни и иныхъ

митрополит Киевскии и всея Руси, владыка Смоленскии
владыка Полоцкии и Віцебскии

10) этнічныя і палітнічныя вызначэнні пасля імён людзей, калі яны з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі. Напрыклад:

Воніко Ляx
Григорій Міколаевіч Літвін
Урсул Волошин
Антон Угрин

11) вызначэнні пасля імён сялян, якія ўтвораны ад назвы воласці, сяла, сяльца, адкуль яны прыйшлі ці дзе жывуць, калі гэтыя вызначэнні з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі;

12) вызначэнні пры словах “людзі”, “мужыкі” і г. д., якія ўтвораны ад назвы сяла ці сяльца і выкарыстыаны ў множным ліку і збіральнym сэнсе, калі гэтыя вызначэнні паўтараюць назуву сяла ці сяльца.

Напрыклад:

люди Лотвичи

13) вызначэнні пасля імён шляхты, якія ўтвораны ад назвы воласці і вобласці, адкуль яны прыйшлі ці дзе знаходзяцца іх уладанні, калі гэтыя вызначэнні з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі:

Васко Новгородець
Янін Подолянин

14) вызначэнні заняткаў адмысловага роду ці рамесніцкай специяльнасці пасля імён сялян ці рамеснікаў, калі гэтыя вызначэнні з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі:

Олешка Козорез
Юрий Вінник

15) вызначэнні, якія ўтвораны з дапамогай суфікса “-іч” і абазначаюць пасады, сацыяльнае становішча, рамесніцкія заняткі продкаў, калі гэтыя вызначэнні з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі.

Напрыклад:

Кухмістровіч
Подсудковіч
Дьяковіч
Рыболовіч

16) усе назвы геаграфічных аб'ектаў, якія ўтвораны ад антропонімаў. Напрыклад:

Володарев мох
Давыдова дорога
Гусаков лес

17) вызначэнні якасных прыкмет геаграфічных аб'ектаў, якія ператварыліся ў назвы. Напрыклад:

лог Крутый
Пещаная гора
Мелкій брод
Глубокая долина
Каменны колодезь

18) географічныя вызначэнні пры назвах “место”, “местечко” і “замок”. Напрыклад:

место Вітебськое
Вольковыское место
местечко Жосленское
Берестейскіи замок
замок Мстиславъскіи

19) усе часткі двайных і трайных географічных назваў, у тым ліку першая частка географічных назваў, якая ўтворана з дапамогай прынаўніка “Под”. Напрыклад:

Белье Болота
Бельны Сток
Зельва Великая
Подъ Куръганомъ
Под Березами
Под Коптевичи

Выключэннем з'яўляюца наступныя часткі наймення, якія ўтвораны пры дапамозе прынаўніка. Напрыклад:

монастырь Светого Ивана Предотечи-на-Острове
монастырь Св(е)того Юрья-на-Луце

20) вызначэнні ўладанняў, якія ўтвораны ад імён ці прозвішчаў (імён-мянушак) тых свецкіх асоб, якія валодалі імі на дадзены момант. Напрыклад:

Петров шгород
лес Савъкгелов
земли Кондратовы

21) вызначэнні ўладанняў, якія ўтвораны ад імён ці прозвішчаў (імён-мянушак) былых свецкіх уладальнікаў. Напрыклад:

именьечко Васевицкое
именье Станьков
именье Гричиновское
дворец Стецковский

22) вызначэнні, якія ўтвораны ад назваў вялікіх тэрытарыяльных адзінак, калі ўся гэта адзінка належыць асобе, ад імя якой даеща вызначэнне;

23) назвы пушчаў, дуброў, гаёў, якія ўтвораны ад назваў населеных пунктаў. Напрыклад:

Беловежская пушча
Жировицкая пушча
дуброва Свінуская

24) географічныя назвы мытняў як пунктаў збору пошлін;

25) назвы агульнадзяржаўных заканадаўчых кодэксаў і законаў.

Напрыклад:

книги Статута каруны Польския

Статут Великог(о) князства Литовског(о)

Ухъфало соімовою в року пятьдзесять первомъ учиненою...

26) назвы літаратурных твораў. Напрыклад:

Молітвы светога Куприяна
Олександра
Троія

27) назвы устаноў. Напрыклад:

Канцлерыя
Скарб

28) першае слова формулы “Светая милость”, якай адносіца да Бога.

66. З вялікай літары пажадана пісаць назвы дарог, якія ўтвораны ад назваў населеных пунктаў:

дорога Слонімская
гостинец Суражскіи
Клещаўская дорога

67. З малой літары пішуцца:

1) тэрміны ў складаных назвах духоўных устаноў і святаў, якія ўяўляюць сабой імёны агульныя і выконваюць у адносінах да асноўных тэрмінаў ролю вызначэнняў ці дапаўненніяў. Напрыклад:

день Перенесения мошэй с(в)eтого Міколы
день Покрова пре(чнс)тоге Б(о)гоматэры

2) наступныя часткі ў назвах духоўных устаноў і святаў, якія прадстаўлены імёнамі малымі. Напрыклад:

церков Всех святых
свято Новое лето

3) географічнае вызначэнне ў назве пасады:

воевода полоцкіи
староста пінскіи и кобрынскіи
державін зельвенскіи

4) этнічныя і палітічныя вызначэнні пасля імён людзей, калі яны не з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі;

5) географічныя элементы тытула свецкага гаспадара ці царкоўнага іерарха, якія ідуць перад вызначэннем рангу. Напрыклад:

смоленскіи владыка

6) вызначэнні пасля імён сялян, якія ўтвораны ад назваў воласці, сяла, сяльца, адкуль яны прыйшлі ці дзе жывуць, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі;

7) вызначэнні пры словах “людзі”, “мужыкі” і г. д., якія ўтвораны ад назваў сяла ці сяльца і выкарыстаны ў множным ліку і збіральным сэнсе, калі гэтыя вызначэнні не паўтараюць назву сяла ці сяльца. Напрыклад:

деревляне

блошняне

8) вызначэнні пасля імён шляхты, якія ўтвораны ад назвы воласці і вобласці, адкуль яны прыйшлі ці дзе знаходзяцца іх уладанні, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі. Напрыклад:

Івашка Девочка, вітблянин

Михаило Копоть, смолчанин

Костошко, менячин

9) вызначэнні заняткаў адмысловага роду ці рамесніцкай спецыяльнасці пасля імён сялян ці рамеснікаў, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі ці прозвішчамі. Напрыклад:

Васка, лазебник

Семенка, бобровник

10) вызначэнні, якія ўтвораны з дапамогай суфікса “-іч” і абазначаюць пасады, сацыяльнае становішча, рамесніцкія заняткі продкаў, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі імёнамі-мянушкамі;

11) вызначэнні духоўных асоб, якія ўтвораны ад назвы манаstryра, царквы ці сяла, у якім знаходзіцца манаstryр ці царква. Напрыклад:

попъ Роман пятницкий

попъ Иван Каща михайловский

12) вызначэнні географічных аб'ектаў, якія ўтвораны ад назваў манаstryроў ці цэрквеў і якія не з'яўляюцца іх уласнымі імёнамі, а абазначаюць уладальніцкую прыналежнасць;

13) географічныя вызначэнні, што адносяцца да асобных уладанняў унутры вялікай тэрытарыяльнай адзінкі, якія не належаць у целым той асобе, уладанне якой згадваецца;

14) географічныя вызначэнні пры назвах предметаў рухомай маёрасці, грошай і людзей. Напрыклад:

сукно люнское

золото угорскі

ланцугъ турецкі

зерцала московскія

боярин марковскі

люди лядскіе

люди гораденскіе

ч(ол(о)в(е)к вакиніцкі

15) географічныя вызначэнні падаткаў і пошлін, якія звязаны з месцам іх спагнання. Напрыклад:

мыто берестенскіе

тивуніціна бобруйская

вны шашменскіе

16) формулы годнасці. Напрыклад:

его м(и)л(о)сть

твоя м(и)л(о)сть

ваша м(и)л(о)сть

его мост

си мост

17) вызначэнні рангу, сану, званняў і пасад;

18) вызначэнне “реч посполитая”, калі яно не абазначае назву дзяржавы;

19) вызначэнне “ўкраіна” як абазначэнне памежных з тэрыторыяй Рускай дзяржавы (Расійскага царства) і Стэпам зямель.

68. Незразумелыя характар этнічных і палітічных вызначэнняў пасля імён людзей; вызначэнняў пасля імён сялян, якія ўтвораны ад назвы воласці, сяла, сяльца, адкуль яны прыйшлі ці дзе жывуць; вызначэнняў пры словах “людзі”, “мужыкі” і г. д., якія ўтвораны ад назвы сяла ці сяльца і выкарыстаны ў множным ліку і збіральным сэнсе; вызначэнняў пасля імён шляхты, якія ўтвораны ад назвы воласці і вобласці, адкуль яны прыйшлі ці дзе знаходзяцца іх уладанні; вызначэнняў заняткаў адмысловага роду ці рамесніцкай спецыяльнасці пасля імён сялян ці рамеснікаў; вызначэнняў, якія ўтвораны з дапамогай суфікса “-іч” і абазначаюць пасады, сацыяльнае становішча, рамесніцкія заняткі продкаў; вызначэнняў якасных прыкмет географічных аб'ектаў, калі невядома, ці пераўтварыліся яны ў назвы ці не, алзначаюцца ў заувагах. Напрыклад:

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. этнічнага паходжання

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. назвы сяла

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. рэгіянальнага паходжання

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. рамесніцкай спецыяльнасці

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. пасады бацькі

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. якасной прыкметы дадзенага географічнага аб'екта

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. пасады

х-р вызн. не зразумелы, магчыма — гэта абавяз. прозвічча ці імя-мянушкі

2.2.4. Падзел тэксту на слова, сказы і абзацы

69. Падзел тэксту на слова, сказы і абзацы робіцца ў адпаведнасці з высытленнем яго сэнсу і з улікам гістарычнай і сучаснай граматыкі.

70. У выразе “не надобе” адмаўленне “не” пішацца асобна.

71. У слове “напотом” (“...и напотомъ будучымъ...”) “на” пішацца разам.

Шт Яна Яновича, маршалька г(о)с(по)д(а)ря короля его м(и)л(о)сти, державы волковыскаго, дъяку моему Телзе.

Шт Ивана Зарецког(о), старосты упітского, скарбного г(о)с(по)д(а)рьскаго а ключника віленског(о), земенину г(о)с(по)д(а)рьскому повету Упітскаго пану Миколаю Григоревичу Роду.

Шт Петра Тишкевича на Логонску, воеводы и старости менскаго, земенину г(о)с(по)д(а)рьскому воеводства Менскаго ўрожоному пану Миколаю Рекую.

7) адрасант, адрасат і прывіттанне (салютация) нават у тых выпадках, калі наступны за імі выклад абставін справы пачынаеца са слоў “Што”, “Аже”, “Оже”, “Иже”, “Иж што” і г. д. Напрыклад:

Жигимонт, Божю м(и)л(о)стю корол Польски, великии князь Литовъскіи, Рускии, князь Пруское, Жомоніцкіи, Шпавскии, Великокглаковскии, Слизскии, Лужицкии и иных, тобе, Василию Ивановичу, г(о)с(у)д(а)ру всяя Руси и великому князю, брату и свату своему, велел поклонитися.

Великос Шрды великому ц(а)рю Мендли Кгирею, брату н(а)шому милому, ш т Жигимонта, Божю м(и)л(о)стю короля Польскаго, великого князя Литовског(о), Руского, князя Прускаго, Жомоніцкаго и иных, поклоин.

Што есмо...

8) адрасант, скарочаная (да слоў “вызнаю сімъ моім лістом”, “вызнаваем сами на себе сімъ нашым лістом кождому доброму” і г. д.) ці поўная формы публічнага абвяшчэння ў прыватнаправавых дакументах нават у тых выпадках, калі наступны за імі выклад абставін справы пачынаеца са слоў “Што”, “Аже”, “Оже”, “Иже”, “Иж што” і г. д. Напрыклад:

Я, Миколай Шейбак, с своею женой Едвігою и с своими детьми, вызнаваем сами на себе сімъ нашым лістом кождому доброму.

Што жь взмл есми...

Я, Грыгорій Русыянъ, земенинъ г(оспо)д(а)рьскіи земли Новгородскос, чыню явно и вызнаваю сімъ моім лістомъ, доброволнымъ записомъ, кождому кому бы ш томъ ведати належало.

Иж што дознавши...

Я, Дорота, весполок и з сестрами своими, Аленою а Мариною Щасновны — Богумачича, сознаваем тым нашым квітом.

Што ж позвали были есмо ...

Я, Копоть Ваксовичъ, маршалокъ и писар г(о)с(по)д(а)рьскіи, державца медніцкаго и перевалскаго, вызнаю сімъ моім лістом.

Што есми мял копу мети...

9) адрасат, калі перад адрасантам не стаіць прыназоўнік “От”. Напрыклад:

Самъ г(о)с(по)д(а)ръ.

Наместнику смоленскому, пану Ивану Влякевичу и инымъ, хто потомъ будеть.

Жигимонть.

Наместнику свислоцкому, пану Воніху Носиловскому.

Наясненішому з Божею ласкі г(о)с(по)д(а)ру нашему м(и)л(о)стивому, великому королю Жигимонту, королю Польскому, великому князю Литовскому, Рускому, Прускому, Жомоніцкому и иныхъ.

10) граматычна адасобленае публічнае абвяшчэнне ў афіцыйных дакументах прадстаўнікоў вышэйшай і мясцовых улад, удзельных князёў, службовых і прыватных асоб ВКЛ нават у тых выпадках, калі наступны за імі выклад абставін справы пачынаеца са слоў “Што”, “Аже”, “Оже”, “Иже”, “Иж што” і г. д. Напрыклад:

Мы, князь Федоръ Корыткович, Б(о)жьею м(и)л(о)стю лѣдичъ и господарь Польской земли.

Чинимъ свѣдочно сімъ листомъ всякому доброму, кто жь на сесь листъ посмотрит или оуслышит его чтучи.

Ажу оурѣвшъ...

Мы, Дмитрий інг'емъ именемъ Кориут, князь литовскіи.

Чинимъ то зна-мо вс-м, кто коли на той листъ оурить или оуслышит.

Іже добрая рада нашых бояръ...

Вѣдані то кождый ч(о)л(о)в(е)къ, кто на тын листъ посмотреть.

Шже я, князь Еоунуты...

11) публічнае абвяшчэнне, якое скарочана да слова “сознавам”, і выклад абставін справы (ці яго раздзел) у афіцыйных дакументах прадстаўнікоў вышэйшай і мясцовых улад, удзельных князёў, службовых, духоўных і прыватных асоб ВКЛ. Напрыклад:

Іван Горнастай, воевода новьгородскаго, маршалокъ дворныи, подскарбии земльскаго Великого князества Литовскаго.

Сознавамъ, иж пан Юрий Василевича Тишковича даль до Скарбъ г(о)с(по)д(а)рьскаго п(е)н(е)зи доходовых берестескіх шт его м(и)л(о)сті п(а)на Миколая Радивіла, воеводы віленскаго, через него присланых, четыриста коп грошей литовских.

79. У асобны абац вылучающа:

1) арыгінальныя ці пазнейшыя (у спісах) загалоўкі, у якіх перадаеца змест дакумента (такія загалоўкі набираюцца ў разрадку). Напрыклад:

Вырокъ Михаилу Петрашевичу з наместником менскім князем Богданом Ивановичем Жесласкімъ о люді в Менском повете: Бессопишичи а Канутычи, а Ковшевічы, а Воркшевічы, а Юрошевічы, а Бортиновичы, а Романовичы, которых князю Жеславскому присужено навечность

2) граматычна адасобленае паведамленне ў пачатку запісу кнігі, што гэты запіс зроблены “про память”. Напрыклад:

Про память казали есмо у книги записати.

3) прысвячэнне Богу (інвакацыя). Напрыклад:

Во имя О(тца) и С(ы)на и С(вя)т(а)го Д(уха). Аминь.

Во имя всесилного Бога. Амин.

Во имя Боже, стаіся.

4) прэамбула (арэнга), адрасант і публічнае абвяшчэнне нават у тых выпадках, калі наступны за імі выклад абставін справы пачынаеца са слоў “Што”, “Иж”, “Иж што” і інш.:

Каждая речь света того подъльгъ бегу чловечества ведома есть ку стаюсти, которая жъ николи не ест влєвна и въ памяти трывала, але часомъ забывают штъдастъ и с памяти выходит, ніжли найдено ест вчоными спушъныи, справедливыи речи выписаню штъдати куввереню и досвеченю на прышлыи час напотомъ стаюих речей. Прото мы, Жыкгимонт, Божю м(и)л(о)стю король Польскии, великии князь Литовскии, Рускии, кн(я)жа Пруское, Жомойтскии и иных пан и дедич, чынним знаменито сімь нашымъ листомъ, хто на него посмотрыть, або, чуты его, всlyшыть, н(ы)нешним и потомъ будучымъ, кому будетъ потреб того ведати.

5) тэматычна адзіны і граматычна адасоблены выклад абставін справы;

6) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя аб'ёмныя раздзелы выкладу абставін справы;

7) тэматычна адасобленыя раздзелы выкладу абставін справы пасланияў, якія ўводзяцца формуламі тыпу “Г(о)с(по)д(а)ръ король его м(и)л(о)сть рачиль до в(аше)и м(илости) черезъ мене усказати”, “Г(о)с(по)д(а)ръ н(а)шь ... велел тебе... говорыти” і г. д.;

8) тэматычна адзінае і граматычна адасоблене рашэнне па сутнасці справы (дыспазіцыя);

9) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя аб'ёмныя раздзелы рашэння па сутнасці справы;

10) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя раздзелы земскіх прывілеяў, пастаноў сейма, устаўных прывілеяў на магдэбургскае права і г. д. (Раздзелы гэтых дакументаў (артыкулы) дапушчальна нумараўць лацінскімі лічбамі. У гэтым выпадку нумар змяшчаецца ў квадратныя дужкі і ставіцца перад першым словам раздзела);

11) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя рашэнні ў складзе тэстаментаў;

12) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя раздзелы прыгавораў суда (якія характарызуюць паводзіны і ўключаюць мовы асоб на розных этапах раследавання);

13) тэматычна адзіны і граматычна адасоблены раздзел умоў трымання ў застаўных прывілеях;

14) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя аб'ёмныя раздзелы выкладу ўмоў трымання ў застаўных прывілеях;

15) тэматычна адзінае і граматычна адасобленая забарона (санкцыя);

16) тэматычна адзіны і граматычна адасобленыя аб'ёмныя раздзелы забароны;

17) адзначэнне сведкаў акта прыняція рашэння (ці выдачи дакумента). Напрыклад:

При томъ были: княз Войтехъ, бискуп Віленский; воевода троцкіи, маршалок дворныи, панъ Григоре Станиславовичъ Штыковичъ; панъ троцкіи, староста жомойтскии, панъ Станислав Яновичъ; воевода полоцкіи, панъ Станислав Глебовичъ.

18) граматычна адасоблене адзначэнне адресата і выдачи дакумента з пячаткамі (з клейнамі) або з пячаткамі і подпісамі (карабарэць). Напрыклад:

И на то есмо Ивашку Зубковичу дали сесь напъ лист з нашою привесистою пе-
чатю.

А на твердость того и печат нашу казали есмо приложити к сему нашему листу.
И на то я, снераль, дал сес мои ингромисенныи квит под мою печатю и с подпи-
сомъ руки моес, также теж под печатмы стороны шляхты и с подпісомъ рук их, кото-
рыи з нихъ писат умел.

А на твердость того я, Васко Шушкінъ, печать свою приложиль к тому моему листу, и тыс тежъ вышеписаныи панове печати свои приложили.

19) адзначэнне аб просьбе паставіць пячатку і аб выкананні гэ-
тай просьбы. Напрыклад:

А для лепшага сведомъя и твердости того нашего листу я, Говашъ, з братцю
свою верхуписанныи били есмо чоломъ тымъ паномъ верхуписаннымъ о печати. И якъ
м(и)л(о)сть то на нашу прозбу вчинили: печати свои приложили къ сему нашему лис-
ту, для чого жъ и сами есмо руками своими подпісали по жидовъски в семь листе на-
шомъ.

20) адзначэнне асоб, якія “правілі” дакумент ці выдавалі загад аб
яго выдачы. Напрыклад:

Правил воевода виленский, пан Шлехно Судимонтовичъ, канцлер.

21) храналагічная і тапалагічная даты ў канцы дакумента (да-
тум). Напрыклад:

П(и)сан в Кракове, лета Божего тысяча пятьсот десятого, м(е)с(е)ца лек(абра) 22
д(е)нь, индик(т) 14.

Писан 8 Менску.

22) адзначэнне пісара, якое не злучана з датай. Напрыклад:

А писал двора нашего декъ Езофъ Федковичъ.

23) апісанне пячатак, подпісаў і “карэкт” уключаных дакумен-
таў. Напрыклад:

У того видимусу печати две: юдия большая — судьи, а другая меншая — под-
судка... а при печатях подпіс руки писара тыми словы: Станислав Внучекъ, земскіи
шшменскіи писар, а коректа в тыс словы: Скорыговал съ книгами Юрий Масло.

У того листу печать сг(о) к(о)р(о)левскіе м(и)л(о)сти, а подпіс руки тыми словы:
Базилиус Древинскі, писарь.

24) адзначэнне ў квітах возных аб прадстаўленні квіта для запісу
у книгі:

И на то я, возныи, ку записаню до книг кірдских слонімскіхъ дал сес мои квит
под мою печатю и под печатмы тыхъ двух шляхтичов вышменсныхъ.

Чого будучы я зведом и сюю мою реляцыю до книг кірдскихъ новгородскихъ донесши, прызнаю, подаю под мою печатю и под печатми стороны шляхты вышписаное.

Которог(о) сознанъ моего даломъ его м(и)л(о)сти пану Грэгорию Вагановскому, воіскому берестенскому, сес мои листу запису до книг кірдскихъ под мою печатю.

25) адзначэнне ў канцы дакумента аб просьбѣ зрабіць запіс у книгі, калі за ім не ідзе адзначэнне аб запісе ў книгі і выдачы выпіса:

О што просіл, абы то ему было до книг врадовыхъ записано.

26) адзначэнне ў канцы дакумента аб просьбѣ зрабіць запіс у книгі і аб выкананні гэтай просьбы, калі за ім не ідзе адзначэнне аб выдачы выпіса. Напрыклад:

И просіл, абы тое шповеданье его было записано. Што ест записано.

Просіли, абы тая протестация была до книгъ местскихъ могилевскихъ лавничыхъ прынята. Што и ѿдержали.

27) адзначэнне ў канцы дакумента аб просьбѣ зрабіць запіс у книгі, абы выкананні гэтай просьбы і выдачы выпіса:

А так же тот подданыи т(о)с(по)д(а)ръскіи радунскіи Петлюли Доркужевич просіл, абы то в книгахъ записано было. Ямъ то, Ян, в книгахъ записати казал и выпис с книгъ двора т(о)с(по)д(а)ръскаго Радунскаго есми ему дал под мою печатю.

И просіль мя братъ небожчика Болгарина Григореи, абыхъмо то у книги записати казаль. И я то у книги записати велель и выпис с книги подъ печатю мою есми далъ.

Просял, абы тое шповеданье его до книг кірдскихъ воеводства Вітебскаго записано было. Што ест записано. Съ которыхъ и сесь выпись подъ печатю мою врадовою п(а)ну Станіславу Сакевичу ест выдан.

28) адзначэнне ў канцы дакумента аб запісе ў книгі, калі яму не папярэднічае адзначэнне просьбы зрабіць запіс у книгі і калі за ім не ідзе адзначэнне аб выдачы выпіса:

Которое тое шповеданье п(а)на Тимофея Степановича и сознане слугъ местихъ до книгъ местскихъ могилевскихъ ест записано.

Што для памети до книгъ моихъ записано.

А так я тое шповеданье его до книгъ замковыхъ записати казал.

Што ест записано.

Што я, слышечы ѿ пана маршалка, велел есми до книг кірдскихъ слонімскихъ записати.

29) адзначэнне ў канцы дакумента аб запісе ў книгі і аб выдачы выпіса, калі яму не папярэднічае адзначэнне просьбы зрабіць запіс у книгі. Напрыклад:

Которое щевистое сознане возного ест до книг кірдскихъ староства Упітскаго записано, с которыхъ и сесь выпис пану Міколаю Роду з мою печатю есть выдан.

Которая справа есть до книг головныхъ трывъчальныхъ записана, с которыхъ и сесь выпис подъ печатю земльскою воеводства Віленскаго п(а)ну Станіславу Вышетравице есть выдан.

Которымъ жо року слуга Зенькевича тому праву принял и тотъ рокъ, шть него зложеныи, у книги его кролевъской милости записати даль и на то собе выпись с книгъ его милости взяль.

30) тэкст уключанага акта і наступны за ім тэкст. Пры гэтym тэксту ўключанага дакумента папярэднічае публікатарскі загаловак:

...с книгъ канцлерскіи нашою⁶ вынемъши, слово | отъ слова в сесь нашъ листъ уписати, который такъ ся в себе | маеть:

1561 г. лістапада 20. Гародна. — Вызвольчи прывілей Жыгімонта II Аўгуста юргельтику Міхелю Граільцу з гг. Спіж і Гежмарк ад плаціжа і павіннасці з яго дома ў г. Вільні і гардской юрыдыкцыі з дазваленнем на "вольную" карчму

Жыгімонт Аўгуст, Божыя м(и)л(о)сть король Полскіи, великий князь Литовскіи, Рускіи, Прускіи, Жамойтскіи, Мазовецкіи, Ліфляндскіи и іныхъ.

80. У асобны абзац могуць быць вылучаны:

1) выклад абставін справы і рашэнне па сутнасці справы ў малаб'ёмныхъ дакументах;

2) выклад абставін справы і рашэнне па сутнасці справы ў застайныхъ прывілеях з аб'ёмнымъ выкладам умоў трымання;

3) адзначэнне аб сведках і аб прымацаванні да дакумента пячатак сведкаў і пячаткі самога юрыдычнага аўтара дакумента. Напрыклад:

А при томъ были и тому добре сведоми: вельможные кн(я)зи: князь Федоръ его м(и)л(о)сть Андреевич Сонькушковича, маршалокъ Волынское земли, староста володимеръскіи; а князь Аньдреі Михайловичъ Кошерскіи, маршалокъ т(о)с(по)д(а)ра короля его м(и)л(о)сти; а панъ Шлехціно Козінскіи; а панъ Федоръ Гулевичъ; а тесь мои пан Ванко Яковицкіи. Яко жъ ихъ м(и)л(о)сть за чоломбітъемъ нащымъ и печати свои к сему нашему листу приложили. А при ихъ м(и)л(о)сти и я свою печать приложиль к своему листу и п(а)ну Міхалу его м(и)л(о)сти есми далъ.

А при томъ были и тому добре сведоми: пан Ян Стенковичъ, маршалокъ т(о)с(по)д(а)ра короля его м(и)л(о)сти, староста менскіи; а панъ Іванъ Григоревичъ Кубличъ, а панъ Семенъ Савичъ, дворянъ т(о)с(по)д(а)ръскіи; а панъ Федко Аньдреевичъ Цуцило, бурмістръ места Менскаго. И просіл есми п(а)на старосты его м(и)л(о)сти менскаго и при его м(и)л(о)сти тыхъ дворянъ верхуписаныхъ, пановъ ихъ м(и)л(о)сти, о печати, абы к сему моему листу печати свои приложили. Ихъ м(и)л(о)сть на мою прозбу то вчинили и печати свое к сему моему листу приложили. А для лепшаго сведомъя и твердъстя я, Міхаліо Петрашковичъ, и свою есми печать к сему листу моему приложиль и руку свою власную в сего листа моего есми подпісалъ.

81. У абзаці не вылучацца адзначэнне пісара, якое граматычна злучана з датай. Напрыклад:

А писалъ листъ книжній пісаръ Аньдрѣі Морхына, по Б(о)жъ-мъ нароженны 1000 лѣт и 300 лѣтъ девамлю первого лѣта, у городѣ Смотричи, м(е)с(е)цъ іюня въ 20 д(е)нъ, въ первыи вт(о)рн(и)къ передъ Р(о)жствомъ с(вя)того Ивана Кр(ес)тіт(е)ля Б(о)жъ-гего.

82. Подпісы і паметы на правым і адваротнымъ баках дакумента, якія ўзніклі ў працэ афармлення і функцыяніравання дакумента,

разглядаюца як неад'емная частка гэтага документа і публікуюца па тых жа правілах, што і асноўны тэкст.

83. Да такіх подпісаў і памет адносяцца: 1) подпісы сведкаў; 2) подпіс вялікага князя; 3) подпісы службовых асоб і работнікаў канцылярыі, якія выдалі документ (канцлер, падканцлер, пісараў); 4) паметы пісараў тыпу “Позов на рок 81”, “Позов г(оспо)д(ар)скі земскі”, “Скорыгован и с книг выдан”, “Скорыгован с книгами”, “До книг уписан”, “Выдан есть” і інш. Да ліку памет пісараў адносяцца і адзначэнні адресоў; 5) паметы возных; 6) “пільнасці”, якія напісаны рукој пісара (“1 дня пілноты чынена. 2 дня пілноты чынена. За нестаного сказано”, “За тыми позвы сторона обжалованая пан Міколай Родзь пілноту чинил от першог(о) аж до трэцего дня. Бартломеи”); 7) паметы першых уладальнікаў, у якіх адлюстравана функцыяніраванне документа (“Позов земскі на Светую Троіцу”, “Першы позов”, “Другі позов”, “Позвы от Рокицког(о) земскі” і г. д.).

84. Спачатку ўзнаўляюца подпісы сведкаў, затым подпісы вялікага князя, канцлера, падканцлера, пісара.

85. Далей ідуць пісарскія паметы тыпу “Позов на рок 81”, “Позов г(оспо)д(ар)скі земскі”, “Скорыгован и с книг выдан”, “Скорыгован с книгами”, “До книг уписан”, “Выдан есть” і інш.

86. Парадак публікацыі памет возных, “пільнасцяў” і памет першых уладальнікаў залежыць ад таго, які этап функцыяніравання документа яны адлюстроўваюць. Калі гэта немагчыма ўстанавіць, спачатку публікуюца паметы, якія зроблены пасля тэксту, на тым баку, дзе знаходзіцца яго канец, затым паметы на адвароце адносна канца тэксту (калі канец тэксту не змешчаны на адвароце). Паметы, якія змешчаны на адвароце, публікуюца ў парадку іх размяшчэння па квадратах (гл. 3.2.2.7), калі квадраты адсутнічаюць — злева направа і зверху ўніз.

87. Кожныя наступныя подпіс і памета і кожны подпіс сведкі набіраюцца з новага абзаша.

88. Публікацыі подпісаў сведкаў папярэднічае агульнае тлумачэнне, у якім адзначаецца ў наступнай паслядоўнасці: аркуш, месца і спосаб размяшчэння (калі яны размешчаны ў больш чым адзін слупок) усіх подпісаў; затым пры дапамозе выразу “подпісы сведкаў” вызначаецца прыналежнасць подпісаў і ставіцца працяжнік:

На арк. 680 у ніжній трэці ўнутранага поля ў два слупкі подпісы сведкаў —

89. У тым выпадку, калі подпісы размешчаны ў два слупкі, кожны слупок нумаруецца лацінскімі лічбамі. Нумар слупка размешчаны паstryрэдзіне наступнага чыстага радка.

90. Далей з новага абзаша перад тэкстам кожнага подпісу адзначаюца месца і спосаб размяшчэння дадзенага подпісу. Калі подпіс размешчаны паралельна асноўнаму тэксту, спосаб яго размяшчэння не адзначаецца.

91. Пасля адзначэння месца ці спосабу размяшчэння подпісу (калі подпіс размешчаны не паралельна тэксту) пішацца “подпіс сведкі”, а праз дзефіс арабскімі лічбамі ставіцца парадкавы нумар подпісу. Далей праз двукроп’ё перадаецца тэкст подпісу. Напрыклад:

Злева ад пячаткі подпіс сведкі-1: ...

Ніжэй подпісу сведкі-1 подпіс сведкі-2: ...

Злева ад подпісу пісара ніжэй подпісу сведкі-2 подпіс сведкі-3:

92. Калі подпіс сведкі неразборлівы, ставіцца шматкроп’ё, а ў заўвагах робіцца адзначэнне “не разборлівы”.

93. Тэксту вялікакняжацкіх, канцлерскіх і пісарскіх подпісаў папярэднічае публікатарскае тлумачэнне, у якім адзначаюца аркуш і месца размяшчэння; затым пры дапамозе выразаў “подпіс вялікага князя”, “подпіс канцлера”, “подпіс падканцлера”, “подпіс пісара” вызначаецца прыналежнасць подпісу, ставіцца двукроп’ё і перадаецца тэкст подпісу. Напрыклад:

На арк. 120 унізе злева ад пячаткі подпіс вялікага князя: ...

На арк. 345 адв. унізе злева ад пячаткі подпіс канцлера: ...

На арк. 345 адв. унізе злева ад пячаткі подпіс падканцлера: ...

На арк. 16 унізе справа ад пячаткі подпіс пісара: ...

94. Тэкстам памет пісараў, “пільнасцяў”, памет возных і першых уладальнікаў папярэднічае тлумачэнне, у якім адзначаюца аркуш, іх месца і спосаб размяшчэння. Далей, калі гэта “пільнасць”, пры дапамозе вызначэння “пільнасць” (“пільнасці”) паведамляецца аб характары паметы; калі гэта памета пісара, вознага ці першага ўладальніка, пры дапамозе вызначэння “памета пісара”, “памета вознага”, “памета ўладальніка” — прыналежнасць паметы. Прывналежнасць паметы для “пільнасцяў” (“пільнасці” пісаліся таксама пісарамі) не адзначаецца. Калі памета размешчана ў квадраце ці па квадратах, якія ўтвораны лініямі згіну дакумента, месца размяшчэння даецца па квадратах (гл. 3.2.2.7). Калі памета размешчана паралельна асноўнаму тэксту, спосаб яго размяшчэння не адзначаецца. Для памет, якія

размешчаны па вертыкалі, паведамляеца таксама, з якога боку і ў які — зверху ўніз ці знізу ўверх — яны чытаюца.

95. Далей, калі рукапіс змяшчае толькі адну памету аднаго тыпу (адна памета пісара, адна памета вознага і г. д.), ставіцца двукроп'е і перадаеца тэкст паметы. Напрыклад:

На арк. 610 адв. у кв. В ніжэй ПМ-1 па вертыкалі зверху ўніз памета вознага: ...

На арк. 23 адв. у кв. А памета пісара: ...

На арк. 238 адв. у кв. В пільнасць: ...

96. Калі рукапіс змяшчае некалькі памет аднаго тыпу (некалькі пільнасцяў, некалькі памет пісара, некалькі памет вознага і г. д.), пасля адзначэння харктару паметы (калі гэта “пільнасць”) і яе прыналежнасці (калі гэта памета пісара, вознага ці аднаго з першых уладальнікаў) праз дэфіс ставіцца ўмоўны нумар, які набіраеца арабскімі лічбамі. Тлумачэнне заканчваеца двукроп'ем, і далей друкуеца тэкст паметы. Напрыклад:

На адв. 63 па кв. А і D па вертыкалі зверху ўніз памета пісара-1: ...

На арк. 76 у кв. В ніжэй ПМ-1 памета вознага-1: ...

97. Калі наступныя паметы ці подпіс размешчаны на адным аркушы, тлумачэнні да іх пачынаюца з адзначэння квадрата ці месца размішчэння:

На арк. 24 справа ад пячаткі подпіс пісара: ...

Злева ад пячаткі памета пісара: ...

На арк. 680 у ніжній трэці ўнутранага поля ў два слупкі подпісы сведкаў —

I

Злева ад пячаткі подпіс сведкі-1: ...

Ніжэй подпісу сведкі-1 подпіс сведкі-2: ...

Злева ад подпісу пісара ніжэй подпісу сведкі-2 подпіс сведкі-3: ...

Ніжэй пячаткі подпіс пісара: ...

98. Калі наступныя паметы ці подпіс размешчаны на адным аркушы і ў тым жа квадраце ці месцы, тлумачэнні да іх пачынаюца з адзначэння месца размішчэння адносна суседніх памет, паметак і подпісаў. Напрыклад:

На арк. 94 па кв. А і D па вертыкалі зверху ўніз памета ўладальніка-1: ...

Злева ад паметы ўладальніка-1 па вертыкалі зверху ўніз памета ўладальніка-2: ...

99. Подпіс пісара пад тэкстам паметы адасабляеца ад тэксту паметы кропкай (без вылучэння ў абзац).

100. У книгах імітацыі подпісаў і адзначэнні аб іх наяўнасці змяшчаюца ў адпаведным месцы і спецыяльна не агаворваюца. Калі дакумент друкуеца двумя ці трымя слупкамі, іх месцы знаходжання адзначаеца ў заувагах.

101. Знакі прыпынку ў канцы тэкстаў подпісаў і памет не ставяцца. Тлумачэнні да наступных подпісаў і памет пачынаюца з вялікай літары.

102. Публікатарскі тэкст тлумачэння, за выключэннем парадкавых нумароў подпісаў сведкаў і памет, набіраеца буйным курсівам.

2.2.5. Знакі прыпынку

103. Знакі прыпынку ставяцца ў асноўным па сучасных правілах пунктуацыі, але так, каб не скажаць думку таго, хто пісаў.

104. Ужываюча кропка, коска, кропка з коскай, двукроп'е, шматкроп'е, працяжнік, дэфіс, пытальнік, клінік, двукоссе.

105. Трэба пазбягаць выкарыстання круглых дужак, паколькі яны выкарыстоўваюца пры адзначэнні тэксту, які ідзе ад публікатара (пры раскрыці абрэвіятур). Уводныя фразы пажадана вылучаць з дапамогай працяжніка.

106. Імя і тытул вялікага князя, нават калі тытул скарочаны да слоў “Божью милостью”, раздзяляюча коскай. Напрыклад:

Жыгімонт Третій, Божю м(и)л(о)стю корол Польскі, великий княз Літоўскі, Рускі, Прускі, Жамойцкі, Мазовецкі, Іфлянскі, тою ж Божю м(и)л(о)стю корол Швецкі, Кготскі, Вандалскі и великое княже Філянское.

Жыгімонтъ, Божю м(и)л(о)сто.

107. Пасады, якія ідуць пасля імя ці прозвішча (імя-мянушкі), адасабляюча коскай:

... княземъ Валерияномъ, бискупомъ виленскимъ...

108. Этнічныя і палітнічныя вызначэнні пасля імен людзей, калі яны не з'яўляюцца відавочнымі іменамі-мянушкамі ці прозвішчамі, вылучаюца коскамі.

109. Вызначэнні пасля імен шляхты, якія ўтвораны ад назвы воласці і вобласці, адкуль яны прыйшли ці дзе знаходзяцца іх уладанні, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі іменамі-мянушкамі, вылучаюца коскамі:

Івашка Девочка, вітблянинъ, ...

110. Вызначэнні заняткай адмысловага роду ці рамесніцкай спецыяльнасці пасля імен сялян ці рамеснікаў, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі іменамі-мянушкамі, вылучаюца коскамі:

Пугач, пекар, ...

111. Вызначэнні пасля імён сялян, якія ўтвораны ад назвы воласці, сяла, сяльца, адкуль яны прыйшлі ці дзе жывуць, калі гэтыя вызначэнні не з'яўляюцца відавочнымі імёна мянушкамі, вылучаюцца коскамі.

112. Тапалагічна дата адасабляеца ад храналагічнай даты коскай:

П(и)сан в Кракове, лета Божего тисяча пятьсотъ десятого...

113. Перад назвай месяца пасля абазначэння года ставіца коска:

Сталося и дано в Познани, лета Божего тисяча пятсот третегонадцат, м(е)с(e)ца мая 26 д(е)ня...

114. Адзначэнне індыкта адасабляеца ад адзначэння года, месяца, чысла дня ці тапалагічнай даты коскай:

Сталося и дано в Мельнику, лета Божего тисяча пятьсотъ третегонадцать, м(е)с(e)ца июля вторыи день, індыкта первыи.

115. Шматкроп'е (трохкроп'е) выкарыстоўваеца для абазначэння неразборлівых месцаў, пашкоджаных месцаў, пропускаў у тэксле па няуважлівасці пісара, прабелаў.

116. Працяжнік ставіца ўнутры назвы населенага пункта, якая складаеца з трох слоў, калі адчуваеца процінастаўленне адной часткі назвы другой. Напрыклад:

Крывое Село — Душово

117. Праз працяжнік перадаюцца складаныя імёны замужніх жанчын, якія змяшчаюць поўныя ці скарочаныя імёны па мужу і бацьку. Напрыклад:

Ганна Матвеевна Петьевича — Миколаевна Андрушевіч

Остальская Новіцкая — Ганна Костошкоўская

Коптевая Васильевічы — Марья Косцягінівна Крошинскага

118. Працяжнік ставіца ў складаных імёнах замужніх жанчын пасля асабовага імя, прозвіща (імя-мянушки) мужа ці пасля прозвішча мужа і вызначэння пасады мужа перад тытулам і асабовым іменем. Напрыклад:

Ки(e)г(i)ня Ивановая Четвертеннская — кн(e)г(i)ня Маря Киселевна

пани Яновая Юревіч Глебовіч, воеводзінія віленская, канцлерэвай Великага князьства Літоўскага — пани Ганна Федоровна княжна Жославская

пани Міколаевая Кицінія, подчашына ега кролевськое м(и)л(о)сти — пани Марина

пани Яновая Заберезенская, маршалковая г(о)с(по)л(а)р'ская — пани Барбара кнегінія Альдресевая Кошеръская — кнегінія Богдана

119. Двойная прозвішчы могуць пісацца праз дэфіс. Напрыклад:

Іван Варфоба-Кругельскі

Іван Борздобогатый-Красенскі

Матыс Шембель-Хотылевскі

120. У двукоссе не бяруцца назвы заканадаўчых кодэksаў, законы і літаратурных твораў.

121. Простая мова і цытаты з іншых краініц бяруцца ў двукоссе.

2.2.6. Адзначэнне сімвалічнай інвакацыі, характарыстыка вязі, лігатур, ініцыяльных і вялікіх літар, адзначэнне знакаў пунктуацыі і надрадковых знакаў, якія ёсць у рукапісе

122. Аб наяўнасці сімвалічнай інвакацыі паведамляеца пры передачы тэкслу курсівам у адпаведным месцы. У канцы паведамлення прыводзіцца і выява знака. Напрыклад:

Сімвалічная інвакацыя † Мы, великий кн(я)зь Витовтъ.

123. Характарыстыка вязі ўключае звесткі аб яе паказальніку, асноўных і дадатковых прыёмах і элементах аздаблення.

124. Адзначэнне вязі пачынаеца са слова “вязь”, пасля якога ставіца двукроп'е і прыводзіцца яе паказальнік. Звесткі аб асноўных і дадатковых прыёмах і элементах аздаблення вязі складаюць асобныя сказы, якія ўводзяцца вызначэннямі: “Асноўныя прыёмы:”, “Дадатковыя прыёмы:”, “Элементы аздаблення:”. Напрыклад:

¹ вязь: 2/1. Асноўныя прыёмы: Дадатковыя прыёмы: Элементы аздаблення:

125. Пры адзначэнні лігатур спачатку прыводзіцца літары, якія складаюць лігатуру. Далей пішацца “складаюць лігатуру”. Пры неабходнасці пасля абазначанай літары ці пасля скарачэння “вын.” (пры адзначэнні вынасной літары) у круглых дужках прыводзіцца спісная характарыстыка варыянта літары. Напрыклад:

¹ а (з доўгім хвастом) і т складаюць лігатуру

² р вын. і т складаюць лігатуру

126. Агульная схема апісання ініцыяльнай літары: 1) адзначэнне характару выканання (“выразна выкананая” і інш.); 2) адзначэнне тыпу (“плеценага”, “вітога”, “зааморфнага” і інш.); 3) “тыпу”; 4) прынаўзойнік “у”; 5) адзначэнне стылю (“балканскім”, “старавізантыйскім” і інш.); 6) “стылю”; 7) прынаўзойнік “з”; 8) адзначэнне элементаў (“вусікамі”, “завіткамі” і інш.); 9) прынаўзойнік “на”; 10) адзначэнне фону (“чорным”, “златым” і інш.); 11) “фоне”; 12) адзначэнне колеру (“чырвонага”, “блакітнага” і інш.); 13) “колеру”; 14) кропка; 15) “Вышыня —”; 16) адзначэнне вышыні ў сантиметрах; 17) кропка з коскай; 18) “шырыня —”; 19) адзначэнне шырыні ў сантиметрах. Пункты 5 і адпаведна 4 і 6 уводзяцца па неабходнасці.

127. Агульная схема апісання вялікай літары: 1) адзначэнне тыпу (“плеценага”, “вітога”, “зааморфнага” і інш.); 2) “тыпу”; 3) прына зоўнік “у”; 4) адзначэнне стылю (“балканскім”, “старавізантыйскім” і інш.); 5) “стылю”; 6) прына зоўнік “з”; 7) адзначэнне элементаў (“вусікамі”, “завіткамі” і інш.); 8) кропка; 9) “Вышыня —”; 10) адзначэнне вышыні ў сантыметрах; 11) кропка з коскай; 12) “шырыня —”; 13) адзначэнне шырыні ў сантыметрах.

128. Пункты 4 і адпаведна 3 і 5 уводзяцца па неабходнасці.

129. Пад вышынёй і шырынёй літары разумеюцца яе вышыня і шырыня з усімі элементамі.

130. Пры адзначэнні вышыні і шырыні літар “см” не прыводзіцца.

131. Калі вялікая літара не мае выразнага мастацкага афармлення, дапушчальна адзначыць толькі яе вышыню і шырыню.

132. Са знакаў пунктуацыі ў актавых матэрыялах Беларусі частцей за ўсё выкарыстоўваліся кропка, коска, двукроп’е, знакі пераносу, з надрадковых знакаў — абазначэнні ётацы і націску.

133. Пры адзначэнні знакаў пунктуацыі і надрадковых знакаў спачатку паведамляецца аб іх размяшчэнні і колеры чарніла. Пры гэтым інфармацыя аб чарніле даецца толькі тады, калі яно адрозніваюцца ад колеру чарніла тэксту. Далей прыводзіцца назва разнавіднасці знака. Наяўнасць адзіночных кропак, двукроп’яў, косак адзначаецца славесна. Калі разнавіднасць не мае назвы, знак апісваецца, прымагчымасці — узнаўляецца. Пры гэтым знак зноскі ў тэксле ставіцца пасля таго слова, якое папярэднічае знаку, які адзначаецца.

134. Калі ў рукапісе прысутнічаюць і першапачатковыя, і пазнейшыя знакі прыгрынку, у канцы заўвагі ў круглых дужках адзначаецца час, да якога яны адносяцца. Калі ў рукапісе фігуруе толькі першапачатковая ці толькі пазнейшая пунктуацыя, якая адносіцца да аднаго часу, даты не прастаўляюцца, паколькі аб іх гаворыцца ў прадмове ці легендаe. Напрыклад:

¹ далей на ніжній лініі рдк. чорн. чрнл. коска (другая палова XVI ст.)

² далей светла-карычневым чрнл. //

³ далей пасярэдзіне рдк. кропка

⁴ над у ^

⁵ над ў выгнутая рыска

⁶ над и дзве кропкі

2.2.7. Адзначэнне пашкоджанняў тэксту і спосабы рэканструкцыі страчаных месцаў

135. Усе матэрыяльныя пашкоджанні тэксту (разрывы, абрывы, зацёкі, забруджванні, лядашчасць і г. д.) адзначаюцца ў заўвагах.

136. Калі страчаны тэкст можна аднавіць па іншых спісах, па тыповым фармуляры ці па сэнсе, рэканструяваны тэкст заключаецца ў квадратныя дужкі.

137. Пры немагчымасці аднавіць страчаны тэкст апошні адзначаецца шматкроп’ем (трохкроп’ем), якое заключаецца ў квадратныя дужкі.

138. Калі пашкоджаны некалькі радкоў запар, пры гэтым іх колькасць устанаўліваецца, кожны пашкоджаны радок адзначаецца шматкроп’ем (трохкроп’ем), і ўсё гэта ахопліваецца квадратнымі дужкамі. Канец радка абазначаецца адной вертыкальнай лініяй. Напрыклад:

| и поведиль перед нами, што жъ перво сего дали есмо ему пятнадцат службъ людеи а четыры земли пустовъских [...] | [...] | [...] | вказывать и биль намъ чоломъ, абыхмо на тыи землици дали ему нашъ листъ |

139. Такім жа чынам абазначаецца пашкоджанне пачатку і канца рукапісу (тексту), калі колькасць пашкоджаных радкоў устанаўліваецца. Напрыклад:

[... | [...] | [...] | перед нами вказывать и бил намъ чоломъ, абыхмо ему на то дали и(а)ль листъ и потвердили |

| Богъ штыхизну шт непрыятеля и(а)шого московъского. А естьли бы над нимъ Божя воля стала | [...] | [...] |

140. Пры гэтым колькасць пашкоджаных радкоў можа быць устаноўлена па адлегласці паміж радкамі ў тэксле, які захаваўся.

141. Калі пашкоджаны канец аднаго і пачатак наступнага радка, пропуск адзначаецца двума шматкроп’ямі, якія адасабляюцца адзін ад аднаго лініяй канца радка, і ўсё гэта заключаецца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

| церковь Вознесенія X(рис)това до манастыра менскаго [...] | то к тому манастыру было держано |

142. Калі колькасць першых страчаных радкоў невядома, перад пачаткам тэксту ставіцца шматкроп’е, затым — знак канца радка. Напрыклад:

... | | в тот шбычаи, яко в листе своеиъ выгъянаномъ выписать, которыи же листъ свои под печатю |

143. Калі колькасць апошніх страчаных радкоў невядома, у канцы тэксту ставіцца знак канца радка, затым — шматкроп’е:

| маютъ ку своеи руце брати, где под ким найдут. А тыи, кто будест земли покупия або позакупил | ... |

144. Калі ў тэксце, у якім страчана невядомая колькасць першых радкоў, першы радок у сваю чаргу не мае пачатку, пашкоджаны пачатак тэксту адзначаецца шматкроп'ем, затым ставіцца знак канца радка, а пасля гэтага знака — шматкроп'е, якое заключаецца ў квадратныя дужкі:

...¹ [...]² п(а)нси Янушовон, старостиной володи

145. Калі ў тэксце, у якім страчана невядомая колькасць апошніх радкоў, апошні радок у сваю чаргу не мае канца, страчаны канец апошняга радка адзначаецца шматкроп'ем, якое заключаецца ў квадратныя дужкі, затым ставіцца знак канца радка і шматкроп'е. Напрыклад:

[новичем а Федору Богдановичу Григорева им трем, то все [...]]¹ ...²

146. Калі страчаны тэкст аднаўляецца па іншых спісах, па тыпіовым фармуляры ці па сэнсе, знак зноскі ставіцца пасля другой квадратнай дужкі, а ў заўвагах пад адпаведным нумарам фіксуюцца харкторы і працягласць пашкоджання, прыблізная колькасць страчаных літар і падставы для рэканструкцыі. Пратягласць пашкоджання, якая вымяраецца ў міліметрах, і прыблізная колькасць страчаных літар прыводзяцца праз коску ў круглых дужках. Напрыклад:

¹ тэкст змыты (34 мм, сем літар); у кв. дуж. — па фармуляры

147. Пры гэтым прыблізная колькасць страчаных літар вызначаецца з суадносін даўжыні радка і шырыні літар і па колькасці літар на гэтым адрэзу ў папярэднім і наступным радках.

148. У выпадку, калі страчаны тэкст не паддаецца аднаўленню знак зноскі ставіцца пасля другой квадратнай дужкі, а ў заўвагах адзначаюцца харкторы і працягласць пашкоджання і прыблізная колькасць страчаных літар. Напрыклад:

¹ папера выдрана (20 мм, шесць літар)

149. Калі аднолькавым па харкторы пашкоджаннем закрануты некалькі радкоў запар, пры гэтым колькасць пашкоджаных радкоў устанаўліваецца, знак зноскі ставіцца пасля другой квадратнай дужкі а ў заўвагах адзначаюцца харкторы пашкоджання і падставы для ўстанаўлення колькасці пашкоджаных радкоў. Напрыклад:

¹ тэкст змыт; колькасць радкоў устанаўліваецца па агульных абрысах

150. У выпадку, калі пашкоджаны некалькі радкоў запар, і колькасць устанаўліваецца, пры гэтым розныя радкі маюць розныя харкторы пашкоджання, знак зноскі ставіцца перад знакам канца таго радка, для якога харкторны той ці іншы харктор пашкоджання, а ў заўвагах адзначаюцца харкторы пашкоджання і падставы для ўстанаўлення пашкоджаных радкоў. Напрыклад:

¹ тэкст змыты; рдк. устанаўліваецца па агульных абрысах

² тэкст змыт; рдк. устанаўліваецца па агульных абрысах

151. Такім жа чынам адзначаецца пашкоджанне першых і апошніх радкоў тэксту, калі іх колькасць устанаўліваецца.

152. Калі пашкоджаннем закрануты канец аднаго і пачатак наступнага радкоў, ставіцца два знакі зноскі: першы — перад знакам канца радка, другі — пасля другой квадратнай дужкі. Пад адпаведным нумарам у кожнай заўвазе адзначаюцца харкторы і працягласць пашкоджання, колькасць страчаных літар. Напрыклад:

¹ папера выдрана (32 мм, 15 літар)

² папера выкрышалася (10 ліч. пяць літар)

153. Калі колькасць першых і апошніх страчаных радкоў невядома, знак зноскі ставіцца пасля шматкроп'я, а ў заўвагах адзначаецца аб страце пачатку ці канца рукапісу (тексту). Пры гэтым аб харкторы і працягласці пашкоджання, якое прывяло да страты, не паведамляецца, паколькі аб гэтым гаворыцца ў легендзе (у раздзеле, які прысвечаны харкторыстыцы стану захаванасці рукапісу). Напрыклад:

¹ пачатак ркп. (тексту, дакумента) страчаны

² канец ркп. (тексту) страчаны

154. Калі ў рукапісе (тэксце), у якім пашкоджана невядомая колькасць першых радкоў, першы радок у сваю чаргу не мае пачатку, ставіцца два знакі зноскі: першы — пасля шматкроп'я, якім адзначаецца страчаны пачатак рукапісу (тексту); другі — пасля другой квадратнай дужкі. У заўвазе пад першым знакам зноскі адзначаецца страча та пачатку рукапісу (тексту), у заўвазе пасля другога — харктор і працягласць пашкоджання і прыблізная колькасць страчаных літар першага радка:

¹ пачатак ркп. (тексту) страчаны

² папера выдрана (34 мм, 16 літар)

155. Калі ў рукапісе (тэксце), у якім пашкоджана невядомая колькасць апошніх радкоў, апошні радок у сваю чаргу не мае канца, ставіцца два знакі зноскі: першы — пасля другой квадратнай дужкі, другі — пасля шматкроп'я, якім адзначаецца страта канца рукапісу (тексту). У заўвазе пад першым знакам зноскі адзначаюцца харкторы і працягласць пашкоджання і прыблізная колькасць страчаных літар апошняга радка, у заўвазе пасля шматкроп'я — страта канца рукапісу (тексту). Напрыклад:

¹ папера выдрана (24 мм, восем літар)

² канец ркп. (тексту) страчаны

156. Калі літары страчаны часткова і іх распознанне не выклікае сумненняў, яны не заключаюцца ў квадратныя дужкі, але ў заўвагах

робіца адзначэнне аб няпоўнай захаванасці і прычынах пашкоджання. Напрыклад:

¹ о частковая страчана з-за абрыву паперы

157. У квадратныя дужкі не заключаюцца літары, якія знаходзяцца пад заклейкай ці наклейкай, але чытаюцца на прасвет. Аднак аб гэтым неабходна сказаць у заўвагах:

¹ на ічы наклейка, літары чытаюцца на прасвет

158. Калі па рэштках літар, якія захаваліся, немагчыма зрабіць больш ці менш упэўненую рэканструкцыю, замест літар, якія не чытаюцца, ставіцца шматкроп'е, ці літары аднаўляюцца па іншых крыніцах. У гэтых выпадках квадратныя дужкі ставяцца, як і пры поўнай страве літар, а ў заўвагах агаворваеца харктар пашкоджання. Напрыклад:

¹ папера выдрана; верхняя частка літар чытаецца няўпэўнена; у кв. дуж. — па В

² тэкст змыты; верхняя частка літар чытаецца няўпэўнена; у кв. дуж. — па сэнсе

159. Калі дакумент захаваўся толькі ў фрагментах, паміж якімі адсутнічае тэкставая сувязь, гэтыя фрагменты публікуюцца ў парадку верагоднай паслядоўнасці тэксту і нумаруюцца рымскімі лічбамі. Рымская лічба, якая ўяўляе сабой нумар фрагмента ў адпаведнасці з паслядоўнасцю, што ўстаноўлена публікатарам, ставіцца пасля рэздіне чыстага радка. Адсутнасць пачатку і канца тэксту агаворваеца ў заўвагах па правілах, якія выкладзены вышэй.

2.2.8. Улік і адзначэнне выпраўленняў, якія ёсьць у тэксле

160. Калі ў слове адна ці некалькі літар выпраўлены тым жа почыркам і тым жа чарнілам, г. зн., калі можна меркаваць, што выпраўлені зроблены адным пісарам рукапісу, то для публікацыі прымаецца выпраўлены тэкст, а да слова робіца заўвага. Напрыклад:

¹ о выпр. з а

² ъ выпр. з ъ

³ ю выпр. з ю і и

161. У гэтым выпадку адзначэнне “тым жа почыркам і тым жа чарнілам” з’яўляеца залішнім і не прыводзіцца. Аднак аб гэтай асаблівасці навуковага апарату павінна быць абавязкова сказана ў прадмове.

162. Калі літара, з якой рабілася выпраўленне, не ідэнтыфікуюцца, у заўвазе пішацца “з іншай літары”. Напрыклад:

¹ и выпр. з інш. літары

163. Адзначэнне аб тым, што дадзеная літара выпраўлена з іншай, можа быць дапоўнена паведамленнем аб канкрэтных спосабах

выпраўлення. Гэта паведамленне робіца пасля адзначэння літары, з якой рабілася выпраўленне, і змяшчаеца ў круглых дужках. Напрыклад:

¹ о выпр. з а (хвост а зак.)

164. Калі існуюць сумненні, з якой літары была выпраўлена дадзеная літара, ступень сумнення выражаяецца вызначэннямі “магчыма”, “верагодна”, “відавочна”. Напрыклад:

¹ ы выпр., верагодна, з и

165. Сумненне можа выклікаць і сам факт выпраўлення. Апошніе здараеца тады, калі літара мае незвычайнія ці дзіўныя абрывы. У гэтым выпадку тэкст заўвагі пачынаецца з вызначэння ступені відаводнасці самога факта выпраўлення (“магчыма”, “верагодна”, “відавочна”) і слова “выпраўленне”; затым (пасля двукроп’я) адзначаецца, якая літара і з якой была выпраўлена. Напрыклад:

¹ відавочна, выпраўленне; и выпр. з к

² верагодна, выпраўленне; ы выпр. з інш. літары

166. Калі тэкст напісаны па сцёртым ці па змытым тэкстах, гэта таксама неабходна адзначаць у заўвагах. Пры адзначэнні такіх напісанняў паведамляеца аб не сцёртых ці не сцёртых канчатковіцах літар, словам і частках літар. Напрыклад:

¹ то нап. па змытым

² ста нап., верагодна, па сцёртым

³ шпих нап. па сцёртым; перад словам чытаецца не сцёртая з

⁴ нап. па сцёртым; першапачатковая чыталася две

⁵ м нап. па наўсцёртай т

⁶ до нап. паверх не сцёртай літары

167. Калі частка тэксту напісана і закрэслена тым жа чарнілам, трэба пераканацца, што гэтае закрэсліванне ўзгадняеца з кантэксцом, і ў выпадку ўзгодненнасці не змяшчаецца закрэслены тэкст у выданне, але адзначаецца яго ў заўвазе. Пры гэтым знак зноскі ставіцца пасля слова, якое папярэднічае закрэсліванню. Напрыклад:

¹ далей нап. і зак. до

² далей нап. і зак. подъданые

³ далей з новага рок. нап. і зак. еслі ихъ

168. У заўвагах адзначаюцца камбінаваныя способы выпраўлення тэксту. Напрыклад:

¹ далей з новага рок. нап., падцёрта і зак. ёю

169. Да выпраўленняў іншым почыркам і іншым чарнілам неабходна адносіцца вельмі асцярожна. Іх узгадненне з кантэксцам павінна быць старанна выверана. Калі выпраўленне было зроблены рэдактарам дакумента ці кнігі пры іх стварэнні, яно можа быць прынята для выдання тэксту. Аднак факт прыналежнасці такіх выпраўленняў

рэдактару патрабуе доказаў. Таму выпраўленні і закрэсліванні іншым почыркам і іншым чарнілам пры выданні арыгінала не ўлічваюцца, але адзначаюцца ў заўвагах. Пры гэтым, калі гаворыцца аб выпраўленні, якое не ўлічана публікатарам, выкарыстоўваецца прыназоўнік "на". Напрыклад:

¹ вyp. на ў светла-карыйневым чрн.

170. Выпраўленні ў спісах і кнігах могуць належаць рэдактарам і таму прымаюцца для выдання, але адзначаюцца ў заўвагах.

171. Яўна памылковая рэдактарская выпраўленні не ўлічваюцца, але агаворваюцца ў заўвагах.

172. Калі выпраўленне зроблена іншым почыркам і іншым чарнілам, у заўвагах адзначаецца розніца ў почырку і чарніле. Нумар почырку прыводзіцца толькі тады, калі гэты почырк сустракаеца ў далейшым. У адваротным выпадку пішацца "інш. поч.". Розніца ў чарніле не прыводзіцца, калі почырк мае нумар. Аб колеры чарніла паведамляеца толькі тады, калі яно выкарыстоўваецца ў далейшым у почырку, які не ідэнтыфікаваны. У адваротным выпадку пішацца "інш. чрнл.". Напрыклад:

¹ мо вyp. з п інш. поч.

² а вyp. з и чорним чрнл.

173. Калі літара ці тэкст напісаны па сцёртых ці па змытых тэкстах іншым почыркам і іншым чарнілам, або гэтым даеца паведамленне ў заўвагах. Напрыклад:

¹ нап. па сцёртым поч. III

² сел нап. па змытым карыйневым чрнл.

³ окла нап. па сцёртым, відавочна, поч. III

⁴ дцать нап. па сцёртым чорным чрнл.

⁵ и вyp. з інш. літары чорным чрнл. па часткова сцёртым

174. Калі частка тэкstu закрэслена іншым чарнілам, або гэты асаблівасці паведамляеца ў заўвагах. Колер чарніла адзначаеца толькі тады, калі яно выкарыстоўваецца ў далейшым. У адваротным выпадку пішацца "інш. чрнл.". Закрэслене слова прыводзіцца ў заўвагах. Напрыклад:

¹ далей нап. і зак. чорным чрнл. ихъ

² далей нап. і зак. інш. чрнл. а

175. Устаўка пісара ці пісара-рэдактара, якая змешчана на палях пад адпаведным знакам, змяшчаеца ў тэксле ў належным месцы. Да ўстаўленага тэксту робіцца заўвага, у якой адзначаюцца почырк, месца размяшчэння ўстаўкі і форма знака, які абазначае ўстаўку. Напрыклад:

¹⁻¹ нап. поч. II, размяшчаеца на ніжнім полі і ўстаўлены намі ў адпаведнасці са знакам у выглядзе б-капцавага крыжыка, які абазначае пропуск

2.2.9. Адзначэнне памарак, якія ёсць у тэксле

176. Наяўнасць рознага роду памарак, клякс, змазаных літар адзначаеца ў заўвагах да слова, дзе гэтыя памаркі фігуруюць. Напрыклад:

¹ о змазана

² на сел клякс

177. Калі літара ці тэкст пад кляксай ці памаркай не чытаюцца, яны або аднаўляюцца па іншых спісах, тыповым фармуляры і сэнсе, або, калі іх аднаўление не ўяўляеца магчымым, стручаны тэкст адзначаеца шматкроп'ем. Рэканструктываны тэкст ці шматкроп'е заключаеца ў квадратныя дужкі, пасля другой дужкі ставіцца знак зноскі, а пад адпаведным нумарам у заўвагах адзначаеца харктар і працягласць пашкоджання, прыблізная колькасць стручаных літар, калі тэкст рэканструктываны — і падставы для рэканструкцыі. Напрыклад:

¹ залата чрнл. (40 мм, 17 літар), у ка дужкі — па B

178. Памаркі і кляксы, якія не закранаюць тэкст, адзначаюцца ў легендзе, у раздзеле, які прысвечаны харктарыстыцы стану захаванасці рукапісу.

2.2.10. Адзначэнне почыркаў і чарніла

179. Усе почыркі дакумента ўмоўна нумаруюцца рымскімі лічбамі, прычым першым почыркам (I) лічыцца асноўны почырк. Межы пашырэння почырку I могуць спецыяльна не агаворвацца.

180. Аб межах пашырэння іншых почыркаў (пачынаючы з почырку II) робіцца паведамленне ў заўвагах. Напрыклад:

¹ поч. II

² поч. III

³ відавочна, поч. II

⁴ пачын. поч. II

⁵ заканч. поч. II

181. Калі існуюць пэўныя сумненні ў ідэнтыфікацыі почырку, апошняму прысвойваеца нумар таго почырку, да якога ён блізкі ці падобны, а да нумара дабаўляеца малая лацінская літара, якая і абазначае парадкавы нумар почырку верагоднай ідэнтыфікацыі. Напрыклад:

¹ поч. IIa

² пачын. поч. IIa

³ заканч. поч. IIa

182. У заўвагах адзначаюцца істотныя змены колеру чарніла. Калі межы пашырэння почыркаў і колеру чарніла супадаюць, дастаткова адзначэння аб змене почырку.

2.2.11. Адзначэнне прабелаў, асаблівасцяў почырку і размяшчэння тэксту ў рукапісе

183. Чыстыя месцы, якія пісары пакідалі для імён, геаграфічных назваў, цэн, дат і г. д., абазначаюцца шматкроп'ем. Пасля слова, якое папярэднічае прабелу, ставіцца знак зноскі, а пад адпаведным нумарам у заўвагах адзначаецца ў залежнасці ад яго размяшчэння (на гэтым ці на наступных радках) "далей прабел" ці "далей з новага радка прабел", затым у круглых дужках — яго працягласць у міліметрах і прыблізная колькасць літар, якая магла бы змясціцца ў прабеле:

¹ далей прабел (53 мм, 24 літары)

² далей з новага рдк. прабел (21 мм, сем літар)

184. У заўвагах адзначаюцца такія асаблівасці почырку, як яго ўзбуйненне ці, наадварот, пад拉开не на асобных участках тэксту:

¹ больш буйны поч.

² больш буйны поч., чым звычайна

³ нап. больш буйным поч., чым іншыя загалоўкі да дакументаў

⁴ больш дробны поч.

185. Калі літараты (не вынасныя) і слоўы напісаны над радком ці на полі, упісаны ў радок і паміж радкамі, гэтая акалічнасць адзначаецца ў заўвагах. Калі почырк і чарніла такіх літар і слоў адрозніваюцца ад почырку і чарніла тэксту, гэта таксама агаворваеца ў заўвагах. Нумар почырку прыводзіцца толькі тады, калі гэты почырк сустракаецца ў далейшым. Розніца ў чарніле не адзначаецца, калі почырк мае нумар. Аб колеры чарніла паведамляеца толькі тады, калі яно выкарыстоўваецца ў далейшым у почырку, які не ідэнтыфікаваны. У адваротным выпадку пішацца "інш. чрнл.". Напрыклад:

¹ над рдк.

² нап. над рдк. карычневым чрнл.

³ над рдк. поч. III

⁴ над рдк., відавочна, поч. III

⁵ паміж словамі інш. чрнл.

⁶ упісана ў рдк.

⁷ упісана паміж рдк.

⁸ верагодна, упісана паміж рдк.

186. У заўвагах агаворваюцца незвычайнія інтэрвалы паміж радкамі. Напрыклад:

¹ наступны фрагмент тэксту нап. праз інтэрвал у адзін рдк.

² наступны фрагмент тэксту нап. праз інтэрвал у паўтары рдк.

³ загаловак адасоблены ад тэксту дац. большым інтэрвалам, чым звычайна

⁴ наступны фрагмент тэксту нап. праз меншы інтэрвал, чым звычайна

187. У заўвагах адзначаецца размяшчэнне тэксту ў некалькі слупкоў. Напрыклад:

¹⁻¹ у два слупкі

2.2.12. Прынцып "павагі да тэксту"

188. Документ выдаеща без купюр і адвольных дапаўненняў. Навукова аргументаванае аднаўлэнне тэксту ў квадратных дужках і ўніясненне літар у круглых дужках не адносяцца да ліку адвольных дапаўненняў.

189. Арфаграфія тэксту захоўваеца.

190. Розныя варыянты напісання адных і тых жа слоў у межах аднаго документа пакідаюцца без змен і ў заўвагах не агаворваюцца.

191. Уніфікацыя розных напісанняў аднаго і таго ж слова ў тэкслце не дапускаецца.

192. Невыразнае напісанне асобных літар і няўпэўненасе их чытанне агаворваюцца ў заўвагах. Напрыклад:

¹ы нап. невыразна

²ъ нап. невыразна, можна прачытаць як и

³с нап. невыразна, можна прачытаць як о

⁴нап. невыразна, можна прачытаць як которую

193. Скарочанае напісанне слоў не дапускаеца.

194. Колькасныя і парадковыя лічэбнікі, якія напісаны ў крыніцы словамі, перадаюцца словамі.

195. Усе дзіўныя і незвычайнія чытанні тэксту захоўваюцца і суправаджаюцца тлумачэннем "так у ркп.".

196. У заўвагах публікатар можа выказаць сваё меркаванне аб правільным чытанні. Напрыклад:

¹так у ркп., відаць, трэба чытаць у Убрішах

197. Паўторы асобных літар, складоў і слоў, недапісаныя літары, замена адной літары іншай у словах не выпраўляюцца, але адзначаюцца ў заўвагах.

198. Пры гэтым паўторы літар, складоў і слоў адзначаюцца фразай "так у ркп."

199. Пры адзначэнні недапісанай літары, замене адной літары іншай пасля слоў "так у ркп., трэба чытаць" даецца правільнае напісанне ўсяго слова. Напрыклад:

¹так у ркп., трэба чытаць валька

²так у ркп., трэба чытаць кожъдою

³так у ркп., трэба чытаць приходзіць

200. Сумніцельныя і яўна памылковыя напісанні імя ўласнага могуць суправаджацца заўвагай. Напрыклад:

¹так у ркп., трэба чытаць Свінцінікамі; пар. № 22

²так у ркп., трэба чытаць Тупачоловінны; пар. вышэй, ніжэй

³так у ркп., відаць, трэба чытаць Люянику; пар. № 71; Богдан Люяникович

⁴так у ркп., трэба чытаць Андреевам; пар. Метрыка. Спр. 39. Арк. 593 адв.

⁵так у ркп., трэба чытаць Поколюбовышину; пар. вышэй, ніжэй

⁶⁻⁶ так у ркп., трэба чытаць Корызиніхъ || Корызиніх; пар. ніжэй

201. Калі дакумент публікуецца па спісе, а яго арыгінал невядомы, пры ўстанаўленні правільнага напісання здагадкі па сэнсе часам адзыгryваюць больш вырашальную ролю, чым рэканструкцыя па іншых спісах. Таму ў заўвагах напісанні па спісах прыводзяцца пасля адзначэння напісання, якое адноўлена па сэнсе (праз кропку з коскай). У гэтым выпадку розначытанне па спісе прыводзіцца пасля літарнага адзначэння апошняга. Напрыклад:

¹⁻¹ так у ркп., трэба чытаць ку паномъ; В ку паномъ

² так у ркп., трэба чытаць подъданые; В подданые

³ так у ркп., трэба чытаць постановляти; В постановляти

⁴ так у ркп., трэба чытаць способлялися; В способлялися

⁵ так у ркп., трэба чытаць Кгейнанос; пар. ніжэй: Герман Кгейнанос; В Кгейнанос

202. Калі пісарам па няўажлівасці прапушчаны слова ці словы, гэты пропуск адзначаеца ў тэксле шматкроп'ем, а ў заўвагах прыводзіцца поўная фраза і падставы для рэканструкцыі. Напрыклад:

¹⁻¹ так у ркп., відаць, трэба чытаць на даръявыцу тамошньего братъ

²⁻² так у ркп., трэба чытаць узычы не будем

³⁻³ так у ркп., трэба чытаць року теперыйдучого

⁴⁻⁴ так у ркп., трэба чытаць близкис мои не мають вжо; В близкіе мои не мають вжо

⁵⁻⁵ так у ркп., трэба чытаць суместного з

203. Калі дакумент захаваўся ў некалькіх спісах і ў найбольш раннім, па якім ён выдаецца, сустракаюцца памылкі, апошня віпраўляюцца з улікам больш позніх спісаў, якія адзначаюцца ў заўвагах.

2.2.13. Адзначэнне пісарскіх памет, паметак і надпісаў

204. У заўвагах адзначаюцца пісарскія паметы тыпу пр, etc і інш.

205. Змяшчаюцца таксама звесткі аб сучасных рукапісі і пазнейшых паметках (у тым ліку ўстаўках) і надпісах, якія не адзначаны ў легендзе, і падкрэсліванні.

206. Паметкі — гэта запісы, якія адлюстроўваюць архіўную гісторыю рукапісу. Надпісы — запісы даследчага характару.

207. Як і ў легендзе, адзначаюцца ўсе паметкі і надпісы (далей — паметкі), у тым ліку і XIX — XXI стст.

208. У заўвагах пры адзначэнні паметак прыводзяцца звесткі аб іх месцы і спосабе размяшчэння, почырку (яго нумар), фарбавальным речыве і колеры (калі гэта прости аловак, пішацца “пр. ал.”), а таксама і аб часе, да якога яны адносяцца (калі яго магчыма ўстанавіць).

209. Умоўны нумар почырку паметкі адзначаеца лацінскімі лічбамі з ніжнім рэгістрам “ПМ” (“паметка”) ці “НД” (“Надпіс”). Нумарацыя почырку паметак працягвае агульную нумарацыю почыркаў асноўнага тэксту і памет (гл. 179).

210. Нумар почырку прыводзіцца толькі тады, калі гэты почырк сустракаеца ў далейшым. У адваротным выпадку пішацца “інш. поч.”. Розніца ў чарніле не адзначаеца, калі почырк мае нумар. Аб колеры чарніла паведамляеца толькі тады, калі ён выкарыстоўваецца ў далейшым у почырку, які не ідэнтыфікаваны. У адваротным выпадку пішацца “інш. чрнл.”.

211. Спецыяльна агаворваеца размяшчэнне паметак на прыклейках і наклейках (гл. 737).

212. Дата адзначаеца пасля тэксту паметкі (калі паметка дадзена славесна), яе апісання ці ўзноўленага значка (далей — тэкст паметкі) у круглых дужках. При гэтым двукроп’е перад тэкстам паметкі не ставіцца.

213. Пры перадачы тэксту паметак выкарыстоўваюцца тыя ж прынцыпы, што і пры перадачы асноўнага тэксту (у тым ліку адзначэнне канца радка). Тэкст паметкі перадаеца петытам:

¹ над рдк. поч. IV_{нн} пр. ал. князь Траскуровъ (XIX ст.)

² на левым і правым паях, перад першим і пасля апошняга слова рдк. поч. IV_{нн} пр. ал. NB (XIX ст.)

³ на левым полі перад лічбай 48, верагодна, поч. IV_{нн} пр. ал. X (XIX ст.)

⁴ далей карычневым чрнл. раздзяляльны знак /

⁵ на левым і правым паях, перад першим і пасля апошняга слова рдк. пр. ал. X

⁶ на левым полі, перад першим словам рдк. пр. ал. XX

⁷ на левым полі светла-карычневым чрнл. —

⁸ на левым полі, перад першим словам рдк. пр. ал. #

⁹ на левым полі, перад першим словам рдк. поч. IV_{нн} (XIX ст.)

NB

¹⁰ на правым полі, паміж радкамі светла-карычневым чрнл. +

¹¹ над рдк. поч. IV_{нн} пр. ал. Korsakowej (XIX ст.)

¹² на левым полі, перад першим словам рдк. поч. IV_{нн} пр. ал. NB (XIX ст.)

¹³ далей светла-карычневым чрнл.]

214. Прынцыпы адзначэння пашкоджання тэксту і рэканструкцыя страчаных месцаў, улік і адзначэнне паправак, памылак, памарак, падкрэсліванняў, закрэсліванняў і г. д. для паметак і асноўнага тэксту (у тым ліку памет) з’яўляюцца агульнымі. Адзінную розніцу складае тое, што пасля нумароў зносак і заўваг да зносак (якія набіраюцца над радком) ставіцца круглая дужка. Заўвагі да паметак прыводзяцца пасля іх тэксту і даты. Кожная наступная заўвага адасабляецца ад папярэдній кропкай з коскай.

215. Калі папраўка, дапіска, падкрэслівание і г. д. адносяцца да часу самай паметкі, дата пасля іх адзначэння не ставіца. Напрыклад:
...¹⁾ над рдк. нап. і зак. чорным чрнл. czesc; ²⁾ е зак. чорным чрнл.

216. Паметкі, якія не маюць адносін да гісторыі рукапісу ў цэлым, могуць не адзначацца, калі ў рукапісе змяшчаеца іх вялізная колькасць, і яны могуць з'яўляцца прадметам спецыяльнага даследавання, як, напрыклад, у Перапісу войска ВКЛ 1528 г. Але аб гэтым аваўязкова адзначаеца ў прадмове.

2.2.14. Расстаноўка нумароў заўваг, варыянтаў, розначытания і каментарыяў

217. Нумар заўвагі, варыянта і розначытания абазначаеца арабскай лічбай і ставіца над радком пасля таго слова, да якога адносіцца заўвага, варыянт і розначытанне (далей — заўвага). Напрыклад:
...¹⁾ ...²⁾ ...³⁾ ...⁴⁾ ...⁵⁾ ...⁶⁾

218. Калі заўвага ахоплівае некалькі слоў, то яе нумар ставіца пасля першага і апошняга слоў, а ў раздзеле заўваг нумар ставіца двойчы, і абодва нумары раздзяляюцца дэфісам. Напрыклад:
¹⁻¹⁾ так у ркн.

219. Калі да апошняга слова тэксту з заўвагай тыпу ¹⁻¹⁾ неабходна зрабіць дадатковую заўвагу, пасля другой зноски ставіца наступны па парадку нумар, які аддзяляецца ад папярэдняга дэфісам. Напрыклад:

¹⁾ Панei Петровoi, полочаниновoi¹⁻²⁾

220. Пры гэтым у раздзеле заўваг заўвага, якая абазначана наступным па парадку нумарам, фігуруе пад гэтым жа нумарам і пішацца з наступнага радка. Напрыклад:

¹⁻¹⁾ надк. пр. ал.

²⁾ над рдк. поч. IV_{нн} пр. ал. (Korsakowej) (XIX ст.)

221. Нумар каментарыя адзначаеца малой літарай кірылічнага алфавіта (петыт) і ставіца над радком пасля таго слова ці фразы, якія патрабуюць каментарыя.

2.2.15. Перадача тэксту ў згадках

222. Пры перадачы згадак дакументаў выкарыстоўваюцца агульныя правілы перадачы тэксту.

223. Пры публікацыі згадак тыя часткі тэксту, якія прапушчаны, адзначаюцца шматкроп'ем.

2.3. Размяшчэнне дакументаў у выданні

2.3.1. Выдание асобных дакументаў

224. Пры публікацыі асобных дакumentаў для размяшчэння іх у выданні могуць абірацца храналагічная, храналагічна-тэматычная, тэматычна-храналагічная, храналагічна-відавая, відава-храналагічная, храналагічна-геаграфічна, геаграфічна-храналагічна, фондавая прыкметы.

225. Кожны дакумент атрымлівае нумар.

226. У тым выпадку, калі дакумент датаваны па вераснёўскім стылі па эры ад Стварэння Свету, г. зн. ранняя дата дакумента — 1 верасня года па эры ад Нараджэння Хрыста, гэты дакумент змяшчаеца пасля ўсіх дакументаў, якія дакладна датаваны 1 вераснем дадзенага года, але перед дакументамі, якія датаваны 2 і наступнымі чысламі верасня гэтага года:

1441 г. верасня 1...

1441 г. [верасня 1—30]...

1441 г. верасня 2...

227. Калі ў тэксле месяц адзначаны без чысла, дакумент змяшчаеца пасля дакументаў, якія дакладна датаваны 1 чыслом дадзенага месяца, але перед дакументамі, якія датаваны 2 і наступнымі чысламі гэтага месяца. Напрыклад:

1534 г. жніўня 1...

1534 г. жніўня [1—31]...

1534 г. жніўня 2...

228. Калі дакумент зусім не мае даты і датуенца ўмоўна найбольш раннім і найбольш познім з двух магчымых гадоў, ён змяшчаеца пасля дакументаў, якія дакладна датаваны 1 студзенем першага года. Напрыклад:

1676 г. студзеня 1...

[1676 г. студзеня 1 — 1677 г. снежня 31]...

229. Нумары дакументаў набіраюцца ў сярэдзіне радка прымым тоўстым шрыфтам над публікатарскім загалоўкам. Нумару дакумента можа папярэднічаць знак №". Напрыклад:

№ 86

230. Калі дакумент выдання змяшчае ўключаны дакумент і апошні адпавядае храналагічным рамкам выдання, ён другі раз у адпаведным яго даце месцы не публікуецца. Але пад асобным нумарам у гэтым месцы змяшчаеца яго загаловак са спасылкай на нумар дакумента, у складзе якога ён знаходзіцца.

231. Калі ўключаны дакумент знаходзіцца ў складзе дакумента, які не змешчаны ў выданні, гэты ўключаны дакумент публікуеца як выпялтка з пазнейшай крыніцы. Пры гэтым загаловак таго дакумента, у складзе якога знаходзіцца ўключаны дакумент, публікуеца пад радком у раздзеле заўваг.

232. Згаданыя дакументы прадстаўляюцца ў адпаведным яго дате месцы.

233. Згаданы дакумент атрымлівае загаловак і свой парадкавы нумар. Пад загалоўкам публікуеца тэкст згадкі аб ім.

234. Калі згадак некалькі, усе яны змяшчаюцца пасля загалоўка ў парадку храналогіі крыніц, якія змяшчаюць гэтыя згадкі. Згадкі нумаруюцца лацінскімі лічбамі і набіраюцца з абзаша. Перад згадкай змяшчаеца легенда, у якой адзначаюцца месцы захоўвання, шыфр крыніцы і даныя аб публікацыі (калі згадка апублікавана). Гэтыя даныя ў легендзе размяшчаюцца па агульных правілах складання і афармлення легенды.

235. У якасці падзагалоўкаў да нумароў згаданых дакументаў пасярэдзіне наступнага чыстага радка адзначаецца “згад.” (“згаданы”). Напрыклад:

№ 67

згад.

236. Фальшывыя дакumentы ці дакumentы, сапраўднасць якіх выклікае сумненне, выдаоцца пад той жа датай, якую яны маюць, і размяшчаюцца ў месцы, якое трэба было б адвесці гэтаму дакументу згодна з яго датай. У якасці падзагалоўкаў да нумароў такіх дакументаў пасярэдзіне наступнага чыстага радка адзначаецца “фальш.” (“фальшывы”), “сумн.” (“сумніцельны”). Напрыклад:

№ 101

фальш.

№ 23

сумн.

2.3.2. Выданне кнігі з асобнымі дакументамі

237. Пры выданні кнігі з асобнымі дакументамі апошняя размяшчаюцца ў той паслядоўнасці, у якой яны знаходзяцца ў арыгінале. Пры гэтым у канцы выдання даецца храналагічны пералік апублікованых дакументаў.

238. Пры публікацыі кнігі з асобнымі дакументамі нумарацыя яе дакументаў можа не захоўвацца, аднак у прадмове гэтая акалічнасць

лавінна быць агаворана. Там жа адзначаюцца суадносіны старой нумараціі (ці нумарацыі) і новай.

239. Пры наяўнасці некалькіх спісаў аднаго і таго ж дакумента ў адной кнізе публікуюцца ўсе.

240. Уключаныя дакументы публікуеца ў складзе таго дакумента, у якім яны змешчаны.

2.4. Размяшчэнне тэкстаў дакументаў

241. Тэкст дакумента размяшчаецца пасля легенды.

242. Нумар аркуша можа прыводзіцца як на бакавым полі (курсівам) так і ў самім тэксле ў квадратных дужках (таксама курсівам). Апошняму варыянту неабходна аддаваць перавагу ў выданнях, тэксты дакументаў у якіх публікуюцца ў два слупкі. Пры адзначэнні нумара аркуша ў квадратных дужках скарачэнне “арк.” не прыводзіцца:

[45 адв.]

243. У tym выпадку, калі нумар аркуша прыводзіцца на бакавым полі, ён ставіцца насупраць таго радка, дзе знаходзіцца пачатак тэкслу дадзенай старонкі.

244. Канец старонкі адзначаецца ўнутры тэкслу дзвюма вертыкальнымі лініямі.

2.5. Паліграфічнае афармление тэкстаў дакументаў

245. Тэкст дакумента набіраецца корпусам, тэкст публікатара (загалоўкі, тлумачэнні і інш.) — курсівам.

246. Часткі тэкслу, якія прыводзяцца па іншых спісах, а таксама слова і літары, якія заключаны ў квадратныя дужкі, таксама набіраюцца корпусам.

247. Уласныя загалоўкі дакументаў друкуюцца корпусам у разрадку.

248. Вялікія і тоўстыя ініцыяльныя літары вылучаюцца тоўстым шрыфтом.

249. Межы радкоў тэкслу (і загалоўка) абазначаюцца адной вертыкальнай рыскай.

250. Межы слупкоў абазначаюцца нахіленай рыской.

251. Межы старонак абазначаюцца дзвюма вертыкальнымі рыскамі.

3. НАВУКОВЫ АПАРАТ ДАКУМЕНТАЎ

252. Навуковы апарат дакументаў уключае: 1) загалоўкі да дакументаў, якія складаюцца публікатарам; 2) легенду; 3) заўвагі.

3.1. Загалоўкі да дакументаў, якія складаюцца публікатарам

3.1.1. Агульныя прынцыпы

253. Загалоўкі ўключаюць: 1) храналагічную і тапалагічную даты; 2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці дакумента; 3) сутнасць дакумента.

254. Калі разнавіднасць дакумента не ўстанаўліваецца, перадаеща яго сціслы змест, а сам дакумент абазначаецца як “ліст” або “грамата” (гл. 291, 292).

255. У залежнасці ад віду выдання і характеристу дакументаў загаловак можа быць скарочаны. Напрыклад, пры выданні дакументаў з адным адрасантам апошні ў загалоўку можа не адзначацца. Тоэ ж са мае адносіцца і да адрасата і г. д. Калі публікуюцца кнігі, напрыклад, таго ці іншага земскага ці гродскага суда (полацкага, менскага і інш.), для такой разнавіднасці дакументаў, як упісанне, могуць не прыводзіцца геаграфічны элемент назвы кніг (“полацкія”, “менскія”), назвы тыпу кніг (“земскія”, “гродскія”) і сам тэрмін “кнігі”. Аднак гэтыя асаблівасці складання загалоўка павінны быць агавораны ў прадмове.

256. Загалоўкі набіраюцца курсівам. Кропка ў канцы загалоўка не ставіцца.

3.1.2. Храналагічная дата

257. Калі ў крыйніцы адзначаны год, месец і чысло дня, спачатку ставіцца год па эры ад Н. Х., затым скарачэнне “г.”, далей — назва месяца ў род. скл. і затым чысло дня. Храналагічная дата заканчваецца кропкай. Паміж элементамі даты кропкі не ставяцца.

258. Дзень тыдня, калі ён адзначаны ў крыйніцы, не прыводзіцца.

259. Чысло дня на новы стыль не пераводзіцца.

260. Індыкт у загалоўку не адзначаецца.

261. Калі адзін з элементаў храналагічной даты (год, месец, чысло дня) у крыйніцы адсутнічае, публікатар спрабуе яго рэканструяваць па ўскосных даных.

262. Элементы даты, якія змешчаны ў загалоўку, але адсутнічаюць у крыйніцы, заключаюцца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

1599 г. сакавіка [12].

1623 г. [верасня] 19.

[1658 г.] студзеня 15.

263. Калі ў дакуменце не адзначана чысло дня, але можна ўстановіць, пасля якога і да якога чысла дадзенага месяца быў складзены дакумент, мяркуемыя крайняя чыслы выносяцца ў загаловак і заключаюцца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

1677 г. жніўня [2—17].

264. Калі вядомы толькі год і месец крыйніцы, пасля адзначэння месяца ў квадратных дужках прыводзяцца крайняя даты гэтага месяца, пры гэтым для лютага ўлічваецца, які гэта быў год — прости ці высакосны. Напрыклад:

1541 г. жніўня [1—31].

265. Выразы тыпу “пачатак чэрвеня”, “канец студзеня”, “пасля лістапада” і г. д. непажаданы. Гэты адрэзак часу выражаецца з дапамогай лічбаў. Напрыклад:

1523 г. чэрвеня [1—10].

1565 г. студзеня [20—31].

1633 г. [снежня 1—31].

266. Калі месец устанаўліваецца альтэрнатыўна, спачатку адзначаецца больш ранні месец, затым больш позні. Напрыклад:

1544 г. [студзеня ці лютага] 10.

267. Храналагічная дата, якая дадзена годам ад С. С. па вераснёўскім стылі, пры перадачы на сучаснае летазлічэнне адзначаецца двумя сумежнымі годамі з адзначэннем першага чысла верасня першага года і апошняга чыsla жніўня наступнага года. Напрыклад:

1456 г. верасня 1 — 1457 г. жніўня 31.

268. Калі ўстанаўліваецца прамежак часу ў рамках аднаго года, у квадратных дужках прыводзяцца крайняя даты гэтага прамежку:

1677 г. [красавіка 4 — ліпеня 5].

269. Калі ў крыйніцы адзначаны індыкт, месец і чысло дня, індыкт пераводзіцца на год, пры гэтым чысло года заключаецца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

[1458 г.] студзеня 13.

270. Калі ў крыніцы адзначаны толькі індыкт, а месяц і чыслу дня невядомы, індыкт пераводзіцца на два сумежныя гады з адзначэннем прамежку часу ў месяцах і чыслах дня, і ўсё гэта заключаецца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

[1447 г. верасня 1 — 1448 г. жніўня 31].

271. Калі дата невядома, перад чыслом года ставіцца “Калі” і ўся дата, якая рэканструйвана, змяшчаецца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

[Калі 1582 г. чэрвеня 5 — жніўня 15].

272. Калі месяц і чысло дня таго года, які рэканструйваны, не ўстанаўліваюцца, крайнія месяц і чысло адзначаюцца па фармальнай прыкмете пачатку і канца года. Тоё ж адносіцца і да некалькіх гадоў. Напрыклад:

[Калі 1514 г. студзеня 1 — снежня 31].

[Калі 1564 г. студзеня 1 — 1566 г. снежня 31].

[Калі 1684 г. студзеня 1 — 1687 г. снежня 31].

273. Загадзя памылковая храналагічная дата, якая змешчана ў дакуменце, адзначаецца пасля храналагічнай даты публікатара ў круглых дужках. Элементы гэтай даты размяшчаюцца ў tym же падарку, як і ў даце публікатара, але ў канцы ставіцца знак пытальніка (пры гэтым дата публікатара заключаецца ў квадратныя дужкі). Напрыклад:

[1535 г. студзеня 19] (1534 г. студзеня 19 — ?).

3.1.3. Тапалагічная дата

274. Тапалагічная дата адзначаецца пасля храналагічнай і адасблецца ад яе кропкай.

275. Калі тапалагічная дата адносіцца да горада, скарачэнне “Г.” перад назвай не ставіцца.

276. Калі тапалагічная дата адносіцца да сяла, перад назвай апошняга ставіцца “С.” Пры гэтым назва сяла прыводзіцца ў той форме, у якой яна фігуруе ў крыніцы.

1554 г. лютага 28. С. Свяцічы...

277. Калі дакумент быў выдадзены па шляху руху адрасанта, у якім-небудзь урочышчы, на рацэ, возеры і г. д., перад назвай ставіцца прыназоўнікі “Ва”, “На” і даецца скарочанае адзначэнне тыпу тапоніма ці гідроніма.

278. Тапалагічная дата можа складацца і з другой часткі, калі вядомы канкрэтны аб'ект, дзе прымалася рашэнне аб выдачы дакумен-

та, дзе ён складаўся ці адкуль выдаваўся. Адзначэнне гэтага аб'екта прыводзіцца праз коску. Напрыклад:

Вільня, палац

На р. Чорная Ганча, ловішча

279. Калі назва канкрэтнага пункта не адзначана, а аб месцы выдачы паведамляецца, напрыклад, такім чынам: “...как корол...ехал з Литвы до Польски”, у якасці тапалагічнай даты можа быць адзначана: “Па дарозе вял. кн. літ. з Літвы ў Польшчу”.

280. Для дакументаў з формулай канцавога пратакола “на Рши”, г. зн. “у Воршы”, у якасці тапалагічнай даты пішацца: “Ворша”.

281. Назвы неідэнтыфікаваных месцаў і водных аб'ектаў, якія фігуруюць у якасці тапалагічнай даты, перадаюцца з захаваннем арфаграфіі крыніцы і ў tym склоне, у якім яны прыведзены ў крыніцы (у tym ліку з адпаведнымі прыназоўкамі), і заключаюцца ў двукоссе.

282. Аб прыналежнасці сяла да воласці, павета і ваяводства не паведамляецца.

283. Калі тапалагічная дата рэканструйвана па ўскосных даных, яна змяшчаецца ў квадратныя дужкі. Напрыклад:

1562 г. лютага 5. [Вільня].

284. Загадзя памылковая тапалагічная дата, якая змешчана ў дакуменце, адзначаецца пасля тапалагічнай даты публікатара ў круглых дужках. У канцы ставіцца знак пытальніка (пры гэтым дата публікатара заключаецца ў квадратныя дужкі).

285. Пасля адзначэння тапалагічнай даты ставіцца кропка.

3.1.4. Вызначэнне разнавіднасцяў і падразнавіднасцяў.

Структура загалоўка дакументаў розных разнавіднасцяў

286. Перад назвай разнавіднасці дакумента ставіцца працяжнік, які адасбляе гэту назву ад тапалагічнай даты.

287. Разнавіднасць дакумента вызначаецца па падставе яго змесцту, фармуляру і саманазвы (у выпадку прысутнасці апошняй).

288. Калі дакумент адной разнавіднасці мае падразнавіднасць, апошняя адзначаецца пасля назвы разнавіднасці, за выключэннем прывілеяў, “лістоў”, адказных пасланняў і прыватных інвентароў (з адрасантам і адрасатам), у якіх назва падразнавіднасці прыводзіцца перад назвай разнавіднасці.

289. У загалоўку можа быць прыведзена і саманазва дакумента, якая змяшчаецца пасля назвы падразнавіднасці ў круглыя дужкі і двукоссе. Калі дакумент мае і падразнавіднасць, саманазва дакумента

змяшчаеца пасля назвы падразнавіднасці (таксама ў круглыя дужкі і двукоссе).

290. Калі публікуеца праект ці ўзор документа, перад назвай разнавіднасці ці падразнавіднасці (для прывілеяў, “лістоў” і інш. — гл. 288) пішацца “Праект”, “Узор” (пры гэтым іншыя элементы загалоўка прыводзяцца ў адпаведным склоне).

3.1.4.1. Адзначэнне “грамата”, “ліст” у сэнсе “документ”

291. Для адзначэння документаў XIII — першай паловы XV ст. выкарystоўваеца тэрмін “грамата”. Калі документ у самім тэксле названы “лістом”, ён так і абазначаеца: “ліст”.

292. Для документаў, пачынаючы з другой паловы XV ст., прыняты тэрмін “ліст”. Але, калі документ у самім тэксле названы “граматай”, ён так і абазначаеца: “грамата”.

293. Тэрміны “грамата”, “ліст” могуць не прыводзіцца, калі выданне змяшчае толькі “граматы” ці толькі “лісты”.

3.1.4.2. Даравальныя лісты і граматы, прывілеі

294. Большасць даравальных лістоў (грамат) і прывілеяў выдавалася носьбітамі суверэннай ці паўсуверэннай свецкай улады — вялікімі ці ўдзельнымі князямі, княгінямі, шляхтай (адрасаваліся іх васалам і падданым). Гэтыя документы афармлялі дараванні на землі і людзей, пасады, шляхецтва, дамы, двары і фальваркі, розныя даходы, прынята называць “прывілеямі” (у гэтым выпадку тэрміны “даравальная” (грамата), “даравальны” (ліст), “прывілей” абазначаюць адначасова і падразнавіднасць).

295. Для даравальных XIII — XV стст. выкарystоўвающа тэрміны “даравальная грамата” ці “даравальны ліст”. Аднак калі даравальны мае назну “прывілей”, ён так і называеца: “прывілей”. Для даравальных XVI — XVIII стст. прыняты тэрмін “прывілей”.

296. Даравальныя, якія адрасаваліся духоўным установам, называюцца “ўкладнымі” ці “фундушавымі”. Тэрміны “даравальная ўкладная” (грамата) ці “даравальны ўкладны” (ліст) выкарystоўваюцца для XIII — XV стст., “фундушавы” (прывілей) — для XVI — XVIII стст. Аднак калі ўкладная ці ўкладны названы ў самім тэксле “фундушавым”, яны так і называюцца: “фундушавая” ці “фундушавы”.

297. Даравальныя, якія зыходзілі ад прадстаўнікоў царкоўнай улады, маюць назну “бласлаўлёных” грамат і лістоў ці “бласлаўленых прывілеяў”.

298. Даравальныя і прывілеі, якія рэгламентавалі асноўныя прынцыпы кіравання і суда розных катэгорый насельніцтва ўсяго ВКЛ, называюцца “земскімі”.

299. Даравальныя і прывілеі, якімі ўстанаўліваўся юрыдычны статус службовых асоб ці розных груп насельніцтва, маюць назну “устаўных”.

300. Даравальныя і прывілеі, якімі афармлялі дараванні на землі і людзей, пасады, шляхецтва, дамы, двары і фальваркі, розныя даходы, прынята называць “прывілеямі” (у гэтым выпадку тэрміны “даравальная” (грамата), “даравальны” (ліст), “прывілей” абазначаюць адначасова і падразнавіднасць).

301. Даравальным і прывілеям, якімі афармлялі дазвол на будаўніцтва замкаў, корчмаў, касцёлаў, устанаўленне кірмашоў і торгаў, распрацоўку пушчаў, гандаль на пэўнай тэрыторыі, выкуп застаўных маёнткаў, куплю, продаж, абмен і інш., прысвойваюцца назна “дазвольных”.

302. Даравальныя і прывілеі на вызваленне ад пэўных плацяжоў і павіннасцяў называюцца “вызвольчымі”.

303. Даравальныя і прывілеі на прадстаўленне часовых ільгот ад пэўных плацяжоў і павіннасцяў, трэба называць “ільготнымі”.

304. Даравальныя і прывілеі, якія адмняялі незаконнае дзеянне ў адносінах да прыватных асоб і груп насельніцтва і зацвярджалі рашэнне становішча апошніх, трэба называць “ахоўнымі”.

305. Даравальныя і прывілеі, якімі браліся пад апеку пэўныя асобы, называюцца “апякальными”.

306. У лік даравальных і прывілеяў уваходзяць пацвярдженіі даравальных грамат ці лістоў і прывілеяў, “данін” прадстаўнікоў мясцовых улад, прадажных, мяноўных, вяноўных, дароўных, дзельных, прыгавораў суда, тэстаментаў і інш. Гэтыя прывілеі трэба называць “пацвярджальными”.

307. Даравальныя і прывілеі, якімі афармлялі дагаворы заставаў, называюцца “застаўнымі”.

308. Даравальныя і прывілеі, якімі афармлялі водкупы, маюць назну “адкупных”.

309. Прывілеі на выдачу юргельта — жалавання грошамі — могуць быць названы “юргельтынімі”.

310. У даравальных лістах і граматах назва падразнавіднасці ідзе пасля назывы разнавіднасці; у прывілеях назва падразнавіднасці папярэднічае назве разнавіднасці. Напрыклад:

Даравальная льготная грамата...

Даравальны дазвольчы ліст...

Даравальны вызвольчы ліст...

Ільготны прывілей...

Дазвольчы прывілей...

Вызвольчы прывілей...

311. Загалоўкі даравальных земскіх грамат ці лістоў і прывілеяў (далей — прывілеяў) будующа па наступнай схеме: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл. Напрыклад:

Даравальны земскі ліст вял. кн. літ. Казіміра

312. Структура загалоўка ў устаўных прывілеяў: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “аб” ці “на”; 6) адзначэнне аб’екта рэгламентацыі. Напрыклад:

*Даравальная ўстаўная грамата вял. кн. літ. Вітаўта мяшчанам
г. Барысаў і валаічанам Барысаўскай вол. аб памерах цівунскага да-
ходу і спосабе яго вымярэння*

*Устаўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста палацка-
му в-ду, свіслацкаму дз-ру, п. Станіславу Станіслававічу Давойну на
даходы са Свіслацкай дзярж. аб утрыманні пры Свіслацкім замку 30
служэбнікаў і ваеннаі службе*

313. Калі ўстаўны прывілей выдаваўся насельніцтву буйной тэ-
рытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі (зямлі) і рэгламентаўшы
широкое кола пытанняў (юрыдычнае становішча розных слоёў насель-
ніцтва, кіраванне, суд, гандаль і г. д.), гэтыя пытанні ў загалоўку не
адпостроўваюца.

314. Калі ўстаўны прывілей выдаваўся населенаму пункту і рэг-
ламентаўшы юрыдычны статус па пэўнай мадэлі (напрыклад, магдэ-
бургскае, холмскае права), прыводзіцца назва апошняй.

315. Загалоўкі прывілеяў будующа па наступнай схеме: 1) адзначэнне “прывілей”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта да-
равання ў він. скл.; 6) адзначэнне ўмоў даравання, калі гэта не “на
земскай ваеннай службе” (“на леніным праве”, “на панцырнай служ-

бе” і інш.); 7) адзначэнне тэрміну даравання, калі гэта не “навеч-
ность” ці калі гэта не прывілей на пасаду “до жыцця”. Напрыклад:

*Прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста барадам Віленскага
пав. Гаўрылу, Есіфу, Астафею і Марку Багданавічам Ртінскім на зас-
ценак Ярошова пры с. Стрэжэу Маркаўскай вол.*

*Прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста зям. Кіеўскага пав.
Фёдару Балакіру на земскае пісарства ў Кіеўскім пав.*

*Прывілей вял. кн. літ. Стэфана сакр., перстунскому і навадворс-
каму ляснічаму, п. Пятру Весялоўскому на даходы з Навадворскага
лясніцтва “до жыцця”*

*Прывілей вял. кн. літ. Стэфана віленскім бурмістром, радцам і
лаўнікам “з стороны закону греческого” на “руский” манастыр Св.
Троіцы ў г. Вільні, у месце, пасля смерці мітрапаліта Кіеўскага, Га-
ліцкага і Усех Русі Анісіфора (Анісідора, Ісідора) Дзевачкі*

*Прывілей вял. кн. літ. Стэфана гарвару Мікалаю Крашэўскому
на обруб з-лі Якішкі ў Аліцкім лясніцтве калі прускай мяжы са што-
гадовай выплатай чыншу з кожнай валокі зямлі “до жыцця”*

316. У фундушавых прывілеях адрасатам з’яўляецца духоўная
ўстанова. Яе прадстаўнік, які атрымліваў прывілей (калі аб ім сказана
ў дакументе), адзначае ў дав. скл. пасля назывы ўстановы ў круг-
лых дужках.

317. Дазвольчыя, фундушавыя, вызвольчыя, ільготныя і юр-
гельтныя прывілеі маюць наступную структуру: 1-2) адзначэнне раз-
навіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.;
4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “на” ці “ад”;
6) адзначэнне аб’екта ці зместу даравання ў він. ці род. скл.; 7) адзна-
чэнне тэрміну даравання, калі гэта не “навечность”. Напрыклад:

*Дазвольчы прывілей [вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога] пад-
ляскому в-ду і сакр., п. Івану Сапегу на будаўніцтва замка (“твэр-
жисци”), засяленне мястэчка, устанаўленне торгу і будаўніцтва
карчмы калі замка ў м-ку Вята Палацкага пав.*

*Дазвольчы прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога тата-
рыну Троцкага пав. Абдуле Абрагімавічу на продаж троцкай ваяво-
дзінай, пані Пятровай Ганне Аляксандраўне с. Краснае*

*Вызвольчы прывілей вял. кн. літ. Стэфана падданаму Якубу Ры-
горавічу Гутаўскому ад плацяжу чыншу і выканання павіннасцяў з
четырох валок зямлі ў с. Баранавічы Гародзенскага пав. “до жыво-
тов” яго і яго жонкі*

310. У даравальных лістах і граматах назва падразнавіднасці ідзе пасля назывы разнавіднасці; у прывілеях назва падразнавіднасці папярэднічае назве разнавіднасці. Напрыклад:

Даравальная льготная грамата...

Даравальны дазвольчы ліст...

Даравальны вызвольчы ліст...

Ільготны прывілей...

Дазвольчы прывілей...

Вызвольчы прывілей...

311. Загалоўкі даравальных земскіх грамат ці лістоў і прывілеяў (далей — прывілеяў) будующа па наступнай схеме: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл. Напрыклад:

Даравальны земскі ліст вял. кн. літ. Казіміра

312. Структура загалоўка ў устаўных прывілеяў: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “аб” ці “на”; 6) адзначэнне аб’екта рэгламентацыі. Напрыклад:

*Даравальная ўстаўная грамата вял. кн. літ. Вітаўта мяшчанам
г. Барысаў і валашчанам Барысаўскай вол. аб памерах цівунскага да-
ходу і спосабе яго вымярэння*

*Устаўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста палацка-
му в-ду, свіслацкаму дз-чу, п. Станіславу Станіслававічу Давойну на
даходы са Свіслацкай дзярж. аб утрыманні пры Свіслацкім замку 30
служэбнікаў і ваеннай службе*

313. Калі ўстаўны прывілей выдаваўся насельніцтву буйной тэ-
рытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі (зямлі) і рэгламентаўшы
широкое кола пытанняў (юрыдычнае становішча розных слоёў насель-
ніцтва, кіраванне, суд, гандаль і г. д.), гэтыя пытанні ў загалоўку не
адпостроўваюца.

314. Калі ўстаўны прывілей выдаваўся населенаму пункту і рэг-
ламентаўшы юрыдычны статус па пэўнай мадэлі (напрыклад, магдэ-
бургскае, холмскае права), прыводзіцца назва апошняй.

315. Загалоўкі прывілеяў будующа па наступнай схеме: 1) адзначэнне “прывілей”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта да-
равання ў він. скл.; 6) адзначэнне ўмоў даравання, калі гэта не “на
земскай ваеннай службе” (“на леніным праве”, “на панцырнай служ-

бе” і інш.); 7) адзначэнне тэрміну даравання, калі гэта не “навеч-
ность” ці калі гэта не прывілей на пасаду “до жыцця”. Напрыклад:

*Прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста барадам Віленскага
пав. Гаўрылу, Есіфу, Астафею і Марку Багданавічам Ртінскім на зас-
ценак Ярошова пры с. Стрэжы Маркаўскай вол.*

*Прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста зям. Кіеўскага пав.
Фёдару Балакіру на земскае пісарства ў Кіеўскім пав.*

*Прывілей вял. кн. літ. Стэфана сакр., перстунскому і навадворс-
каму ляснічаму, п. Пятру Весялоўскому на даходы з Навадворскага
лясніцтва “до жыцця”*

*Прывілей вял. кн. літ. Стэфана віленскім бурмістром, радцам і
лаўнікам “з стороны закону греческого” на “руский” манастыр Св.
Троіцы ў г. Вільні, у месце, пасля смерці мітрапаліта Кіеўскага, Га-
ліцкага і Уссеї Русі Анісіфора (Анісідора, Ісідора) Дзевачкі*

*Прывілей вял. кн. літ. Стэфана гарвару Мікалаю Крашэўскому
на обруб з-лі Якішкі ў Аліцкім лясніцтве калі прускай мяжы са што-
гадовай выплатай чыншу з кожнай валокі зямлі “до жыцця”*

316. У фундушавых прывілеях адрасатам з’яўляецца духоўная
ўстанова. Яе прадстаўнік, які атрымліваў прывілей (калі аб ім сказана
ў дакументе), адзначае ў дав. скл. пасля назывы ўстановы ў круг-
лых дужках.

317. Дазвольчыя, фундушавыя, вызвольчыя, ільготныя і юр-
гельтныя прывілеі маюць наступную структуру: 1-2) адзначэнне раз-
навіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.;
4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “на” ці “ад”;
6) адзначэнне аб’екта ці зместу даравання ў він. ці род. скл.; 7) адзна-
чэнне тэрміну даравання, калі гэта не “навечность”. Напрыклад:

*Дазвольчы прывілей [вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога] пад-
ляскому в-ду і сакр., п. Івану Сапегу на будаўніцтва замка (“твер-
жисци”), засяленне мястэчка, устанаўленне торгу і будаўніцтва
карчмы калі замка ў м-ку Вята Палацкага пав.*

*Дазвольчы прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога тата-
рыну Троцкага пав. Абдуле Абрагімавічу на продаж троцкай ваяво-
дзінай, пані Пятровай Ганне Аляксандраўне с. Краснае*

*Вызвольчы прывілей вял. кн. літ. Стэфана падданаму Якубу Ры-
горавічу Гутаўскому ад плацяжу чыншу і выканання павіннасцяў з
четырох валок зямлі ў с. Баранавічы Гародзенскага пав. “до жыво-
тов” яго і яго жонкі*

Вызвольчы прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога лацінскому сакр. Венцлаву Мікалаеўчу ад кашэння з яго ворываў у Рудамінскім пав. сенажацей Рудамінскага двара

Вызвольчы прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста карліцы вял. кн. Боны Марыне яе дома і дзвюх валок зямлі ў м. Нарва ад гардскіх плацяжоў і павіннасці "до жывота".

Ільготны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста мешч. г. Караглявец п. Яраніму Енівалту ад мыта і "побору" на правоз 200 лаштаў паташу з ВКЛ у Прусію

Ільготны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста мяшчанам м. Дзісна ад плацяжоў і павіннасці, "побору нововставленого" і мыта на ўсёй тэрыторыі ВКЛ на восем год

Юргельтыны прывілей вял. кн. літ. Стэфана смаленскаму кашт., п. Мікалаю Пацу на 1000 пол. залатых штогадова "до жывота его альбо до іншога опатрэнья и большого стану повышен'я".

318. У дазвольчых прывілеях на выкуп застаўных маёнткаў пасля адзначэння адресата ідуць: 1) формула "на выкуп у"; 2) адзначэнне асобы, у якой дазваляеца выкупіць застаўленую маёрасць, у род. скл.; 3) формула "застаўленага" ці "застаўленай"; 4) адзначэнне маёрасці, якую дазваляеца выкупіць, у род. скл.; 5) адзначэнне сумы выкупу. Напрыклад:

Дазвольчы прывілей вял. кн. літ. Стэфана дв., чаркаскаму і канеўскаму с-це кн. Аляксандру Міхайлувічу Вішнявецкаму на выкуп у яго маці кн. Міхайлай Вішнявецкай — Гальшицы Зяноўевічайны застаўленага с. Рудабелкі Мазырскага пав. за 1830 коп літ. гр.

319. У дазвольчых прывілеях на абмен пасля адзначэння адресата ідуць: 1) формула "на абмен з"; 2) адзначэнне асобы, з якой збіраеца мяніца адресат пацвярджальнага, у тв. скл.; 3) адзначэнне маёрасці, якую збіраеца аддаць у абмен адресат пацвярджальнага, у род. скл.; 4) прыназойнік "за"; 5) адзначэнне маёрасці, якую збірасцца аддаць у абмен адресату пацвярджальнага, у він. скл.. Напрыклад:

Дазвольчы прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога чачэрскому і ірапойскому дз-чу кн. Івану Міхайлувічу Вішнеўскому на абмен з кн. Аляксандрам Андрэевічам Кашырскім пагавіны замка Пераміль на Валыні за частку м-ка Дзярэчын у "Літве".

320. Загалоўкі ахоўных прывілеяў будуюцца па наступнай схеме: 1-2) адзначэнне падразнавіднасці і разнавіднасці; 3) адзначэнне адресанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адресата ў дав. скл.; 5) прыназойнік "ад"; 6) адзначэнне дзеяння, якое адмянялася. Напрыклад:

Ахоўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога БЧыцкай вол. ад трымання ў ёй памеснікаў мазырскага дз-цы

Ахоўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога людзям Ушпольскай вол. ад плачэння 100 коп гр. штогадовага "плату"

321. Загалоўкі апякальных прывілеяў маюць наступную структуру: 1-2) адзначэнне падразнавіднасці і разнавіднасці; 3) адзначэнне адресанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адресата ў дав. скл.. Напрыклад:

Апякальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога віленскай ваяводзінай, пані Гальжбэце з яе сынамі і дочкамі

322. Прывілеі, у якіх паўтараеца папярэдні документ аналагічнага зместу, змяшчаюцца спасылка на яго ці даеца яго пераказ і прыводзіцца формула пацвярджэння, называючыца "пацвярджальнымі". Першая частка загалоўка пацвярджальных прывілеяў будуюцца па наступнай схеме: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адресанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адресата ў дав. скл.; 5) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці дакумента, які пацвярджаецца, у род. скл.; 6) адзначэнне даты (храналагічнай і тапалагічнай) таго дакумента, які пацвярджаецца (калі вядомы). Другая частка ў цэлым мае структуру, якая прынята для разнавіднасці таго дакумента, які пацвярджаецца. У апошнім элеменце загалоўка пацвярджальных прывілеяў адзначаецца тэрмін пацвярджэння, калі гэта не "навечность" ці калі гэта не пацвярджальны прывілей на пасаду "до жывота".

323. Даты дакументаў, якія пацвярджаюцца, афармляюцца такім жа чынам, як даты ў пачатку загалоўка (з кропкай на канцы).

324. Калі адресантам і адресатам пацвярджальнага прывілея, і таго дакумента, які пацвярджаецца, з'яўляеца адна і тая ж асона, апошняя ў той частцы загалоўка, у якой адзначаецца дакумент, які пацвярджаецца, не прыводзіцца:

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста дв. Багдану Васілевічу Угліку прывілея на тры заселеныя валокі зямлі пры землях с. Баброўнікі Ваўкавыскай вол.

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Стэфана зям. Мсціслаўскага пав. Івану Кашы "даніны" крычаўскага дз-цы кн. Багдана Саламірэцкага на пустое с. Касцюшкавічы ў Крычаўскай вол. і пляц у г. Крычаў, у месце, на ленным праве

Пацвярджальны вял. кн. літ. Стэфана служ. віленскага п., канц. ВКЛ, п. Астафея Валовіча Фёдару Рыгоравічу Ваўку прадажнага

1584 г. сакавіка 22. Вільня. Валовіча на м-к Станькаў Юрышынскі Менскага пав. за 700 коп літ. гр.

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога баўр. Кундзе прывілея вял. кн. літ. Аляксандра на зямлю Гародзенскай пушчы на [р.] Ласосна

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога баўр. Гародзенскага пав. Васку Наўгародцу прадажнага "гарадніні" Васіля Брычыча на "отчынную" зямлю

Пацвярджальны вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога дв. Тварыяну Дрэмліку вяноўнага яго жонцы Гальжбене на 500 коп літ. гр. з маёнткаў у с. ...

325. У тым выпадку, калі пацвярджаюцца два дакументы і ў першым з іх фігуруе не адрасат пацвярджальнага, а ў другім — адрасат пацвярджальнага, імя апошняга ў загалоўку другога дакумента, які пацвярджаецца, прыводзіцца ў скарочанай форме:

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога кнг. Сямёнаў Ровенскай Ганне пацвярджальнага вял. кн. літ. Казіміра яе мужу Сямёну прадажнага луцкага зям. Дзічка Васілевіча на с. Роўнае Луцкага пав. і пацвярджальнага вял. кн. літ. Аляксандра Ровенскай прыгавору суда паноў Міхаіла Монтатавіча, Івана Хадкевіча і брата апошняга Пацка па цяжбе паміж ёй і луцкім ключнікам, п. Багданам Сенькавічам Госцікім аб падводах

326. Як мы бачым, калі пацвярджаюцца прывілеі, тэрмін "прывілей" пры назвах падразнавіднасці ў тых прывілеях, якія пацвярджаюцца, не прыводзіцца.

327. У прывілеях, якія пацвярджаюць дароўнія лісты, адрасат апошніх можа быць прыведзены ў скарочанай форме для таго, каб паказаць сваяцкія сувязі адрасата пацвярджальнага прывілея і адрасанта дароўнага. Напрыклад:

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста Езафу Мацеевічу Казноўскому дароўнага 1554 г. лютага 28. С. Свяцічы. Ганны Мацееўны Пятковіча — Мікалаевай Андрашэвіча яе мужу Казноўскому на м-кі Свяцічы і Астроўчычы і ўсю рухомую маёмасць пасля яе смерці

328. Калі ў дакументах сустракаем, што тая ці іншная асoba прасіла пацвердзіць мяноўны ліст, які знаходзіцца на руках гэтай асобы, то тут гаворка ідзе аб тым мяноўным лісце, які быў аформлены ад імя той асобы, з якой мяняўся адрасат пацвярджальнага. Тая частка загалоўка, якая фіксуе гэты мяноўны ліст, будзеца па наступнай схеме:

1) адзначэнне разнавіднасці ў род. скл. — "мяноўнага"; 2) адзначэнне асобы, з якой мяняўся адрасат пацвярджальнага, у род. скл.; 3) прыназоўнік "на"; 4) адзначэнне аб'екта абмену, які дастаўся адрасату пацвярджальнага, у він. скл.; 5) прыназоўнік "за"; 6) адзначэнне аб'екта абмену, які дастаўся той асобе, якая мянялася з адрасатам пацвярджальнага, у він. скл. Напрыклад:

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога кухмістру, скерстамонскуму нам., п. Пятру Алехнавічу мяноўнага баўр. Ашменскага пав. Марціна Станькавіча на дзельніцу ў [м.] Ашмана і ў с. Віды за м-к у с. Станькаў...

329. Калі пацвярджалыны прывілей змяшчае спіс людзей і межы ўладанняў, якія дараваны, гэта акалічнасць адзначаецца ў канцы загалоўка (у круглых дужках). Напрыклад:

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста служ. троцкага в-ды, [п. Мікалая Юрьевіча Радзівіла] Станіславу Барташэвічу "даніны" Радзівіла на Скемонскую поседзь Курылаўскай вол. "до волі и ласки господарской" (са спісам людзей поседзі)

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста ўпіцкаму дз-цу кн. Івану Цімафеевічу Крошинскому прывілея на мызу Акніста пры інфлянцкай мяжы (са спісам людзей мызы і межамі ўладанняў)

330. Асобна адзначаюцца не больш чым пяць дакументаў, якія пацвярджаюцца. Калі колькасць дакументаў шэсць, асобна адзначаюцца чатыры з іх.

331. У канцы скарочананага пераліку пішацца "і інш.".

332. Структура застаўных прывілеяў наступная: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта (даўжніка) у род. скл.; 4) адзначэнне адрасата (кредытора) у дав. скл.; 5) прыназоўнік "на"; 6) адзначэнне аб'екта заставы ў він. скл.; 7) адзначэнне тэрміна заставы; 8) прыназоўнік "за"; 9) адзначэнне сумы пазыкі. Напрыклад:

Застаўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста зем. хар., радунскому дз-цу, п. Шчаснаму [Шымкавічу] Герцыку на гумно ў м. Радунь, "окром овса и сена" да выплаты доўгу за 500 коп літ. гр.

Застаўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста падляшскаму в-ду, марш., менскому с-це, п. Васілю [Калянікавічу] Цішковічу і яго жонцы Настассі на двор Здзітаў і дварэц Хрысіца "до животов" за 5000 коп літ. гр.

333. Загалоўкі адкупных прывілеяў будуюца па наступнай схеме: 1-2) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “на”; 6) адзначэнне аб’екта водкупу ў він. скл.; 7) адзначэнне тэрміна водкупу; 8) прыназоўнік “за”; 9) адзначэнне сумы водкупу. Напрыклад:

Адкупны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста дв. Міхайлу Елагічу Малінскаму і Васілю Нястровічу Загароўскаму на мыта ў Валынскай з-лі на трэх гады за 1300 коп літ. гр. штогадова

Адкупны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста жысадам г. Бярэсце Давыду Шмерлевічу, Еську Шломічу і Аўраму Длугачу на мытную камору ў Жамойцкай з-лі “с восковничым и соленичым” на трэх гады за 800 коп літ. гр. штогадова

334. Калі прывілей пэўнай падразнавіднасці ўключчае дараванні, якія афармляюцца прывілеям іншых падразнавіднасцяў, адзначэнне гэтых дараванняў даенца ў загалоўку з дапамогай формул “з дараваннем на”, “з дазволам на”, “з вызваленнем ад”, “з ільготай ад”, “з адменай”, “з апекай над”, “з дараваннем юргелтъ”, “з пацвярджэннем” у залежнасці ад таго, якую падразнавіднасць маглі скласці гэтыя дараванні (прывілей, дазвольчы, вызвольчы, ільготны, ахоўны, апякальны, юргельтны, пацвярджальны прывілеі). Напрыклад:

Вызвольчы прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога шляхце Мсціслаўскага пав. ад мыта з дараваннем на мсціслаўскае і радамскае гарадніцтва

Пацвярджальны прывілей вял. кн. літ. Аляксандра дв. Аляксею Андрэевічу Зузіну прывілея на двор Бучэмль Камянецкага пав. з дараваннем на путныя слугі Вакулику і Пранца таго ж двара і іх таварышаў

335. Да прывілеяў адносяцца таксама мяноўныя, у якіх у якасці аднаго з контрагентаў выступае вялікі князь. Загалоўкі мяноўных прывілеяў будуюца па схеме мяноўных грамат і лістоў (гл. 422).

Мяноўны прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста ковенскаму падкамораму, рэвізору панямонскіх замкаў і двароў Войтэху Дзевятоўскаму на с. ... Вілкейскай вол. за с. Кондраты, Ганкайны і Гонкішкі Вялюнскай вол.

3.1.4.3. “Даніны”

336. Даравальныя граматы і лісты, якія зыходзілі ад намеснікаў-дзяржаўцаў, старост і ваявод і выдаваліся “да волі і ласкі гаспадар-

скай”, мы ўмоўна называем “данінамі” (у двухосці). Загалоўкі “данін” будуюца па схеме даравальных і прывілеяў. Напрыклад:

“Даніна” віленскага в-ды, зем. марш., канцлера, п. Мікалая [Інавіча] Радзівіла яго служ. Мікалаю Станіслававічу Кончу на с. Вешунцы Рудамінскай вол. Віленскага ваявод. “до волі и ласки его королевское милости”

3.1.4.4. “Даканчальнія” граматы і лісты

337. Загалоўкі “даканчальных” грамат і лістоў, якімі афармляліся дағаворы васалітэту-сюзерэнітэту, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “даканчальная” ці “даканчальны” (у двухосці); 2) адзначэнне бакоў, якія заключылі “даканчанне”, у род. скл. Напрыклад:

“Даканчальная” грамата вял. кн. літ. Вітаўта і цвярскага кн. Барыса Аляксандравіча

“Даканчальная” грамата вял. кн. літ. і кар. пол. Казіміра і кн. Фёдара Львовіча

3.1.4.5. Присяжныя граматы і лісты

338. Загалоўкі прысяжных грамат і лістоў, якімі васалы прысягали на вернасць свайму сюзерену, будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “присяжная” ці “присяжны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.:

Присяжны ліст кн. Аляксандра Патрыкеевіча Стародубскага кар. пол. Уладыславу і ПК

3.1.4.6. Сеймавыя пастановы

339. Загалоўкі пастановоў, якія былі прыняты на агульназемскіх і абласцных сеймах, будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “пастанова”; 2) адзначэнне сейма ў род. скл.; 3) прыназоўнік “аб”; 4) адзначэнне прадмета і аб’екта пастановы ў мес. скл.

340. Апошнія два пункты дабаўляюцца тады, калі пастановы прысвечаны не больш чым тром пытанням. Напрыклад:

Пастанова Віленскага вальнага сейма аб памерах ваенай службы

Пастанова Менскага сейма

341. Документы, якія ўзніклі ў працэсе дзеянісці агульназемскіх сеймаў, часам мелі форму адказаў вялікага князя на пастваўленыя яму землеўладальнікамі асобных зямель пытанні. Загалоўкі такіх адказаў

маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “адказы”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне сейма ў тв. скл.; 6) прыназоўнік “аб”; 7) адзначэнне прадмета аблеркавання ў мес. скл.

342. Апошнія два пункты дабаўляюща тады, калі адказы прысвечаны не больш чым тром пытанням.

343. Рашэнні абласных сеймаў і павятовых сеймікаў, як правіла, мелі форму інструкцый прадстаўнікамі шляхты. Загалоўкі такіх інструкцый будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “інструкцыя”; 2) адзначэнне адрасанта (сейма ці сейміка) у род. скл.; 3) адзначэнне адрасата (паслоў) у дав. скл.; 4) прыназоўнік “да”; 5) адзначэнне сейма, на які накіраваны дэлегат, у тв. скл.; 6) прыназоўнік “аб” ці “адносна”; 7) адзначэнне прадмета інструкцыі ў мес. скл.

344. Апошнія два пункты дабаўляюцца тады, калі інструкцыя прысвечана не больш чым тром пытанням.

3.1.4.7. “Лісты”

345. Для абазначэння дакументаў, з дапамогай якіх прадстаўнікі ўлады і ўладальнікі паведамлялі аб сваіх рашэннях і дзеяннях, выкарыстоўваецца тэрмін “грамата” ці “ліст” (тэтыя тэрміны заключаюцца ў двукоссе).

346. Загалоўкі “грамат” ці “лістоў” будуюцца па наступнай схеме: 1) назва разнавіднасці — “грамата” ці “ліст”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) прыназоўнік “да”; 4) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 5) прыназоўнік “аб”; 6) ёсціслая характеристыка сутнасці распрадажэння ці інфармацыі. Напрыклад:

“Ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да рагачоўскага дз-цы кн. Багдана Васілевіча Саламірыцкага аб дараванні пушкару Мсціслаўскага замка Логвіну Грыбковічу “дворица” ў г. Мсціслаў, у месце, на пушкарскай службе

“Ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да віцебскага в-ды кн. Шчафана Андрэевіча Збаражскага аб вяртанні мяшчанам г. Віцебск Гутаровічам фальварка ў г. Віцебск, у месце

“Ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да марш., аршанска- га дз-цы кн. Андрэя Сямёновіча Адзінцэвіча аб дараванні мяшчанам г. Ворша ільготы ад паставкі ў гасп. шпіхлеры долі з жыста і ўсяго ўраджаю на два гады

“Ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да бранскага і суржскага с-ты Крыштафа Аленскага аб прыняціі сыноў баярскіх

Канстанціна Някрашава і Багдана Лаўрынава, якія прыбываюць з РЦ (“Масквы”) у м. Сураж і рэгулярным забеспечэнні іх харчам і грашамі

347. “Граматы” і “лісты”, якія змяшчаюць загад аб уядзенні ва ўладанне, называюцца “ўводнымі”. Загалоўкі ўводных “грамат” і “лістоў” будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне падразнавіднасці — “ўводная” ці “ўводны”; 2) адзначэнне разнавіднасці — “грамата” ці “ліст”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) прыназоўнік “да”; 5) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 6) формула “на ўядзенне”; 7) адзначэнне асобы, якая павінна быць уведзена ва ўладанне, у род скл.; 8) формула “ва ўладанне”; 9) адзначэнне ўладання, у якое павінна быць ажыццёўлена ўядзенне, у тв. скл. Напрыклад:

Уводны “ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да др. Багдана [Фёдаравіча] Сапегі на юядзенне баяр. Наўгародскага пав. Пяtra Рыгоравіча ва ўладанне трyma пустымі валокамі зямлі ў с. Гарадзечна Наўгародскага пав.

348. “Граматы” і “лісты”, якімі прызначаліся суддзі (“камісары”), называюцца “камісійнымі”. Загалоўкі камісійных “грамат” і “лістоў” будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне падразнавіднасці — “камісійная” ці “камісійны”; 2) адзначэнне разнавіднасці — “грамата” ці “ліст”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) прыназоўнік “да”; 5) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 6) формула “на іску”; 7) адзначэнне істца ў род. скл.; 8) прыназоўнік “на”; 9) адзначэнне адказчыка ў род. скл.; 10) прыназоўнік “аб”; 11) адзначэнне сутнасці іску ў мес. скл.. Напрыклад:

Камісійны “ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта III Вазы да наўгародскага в-ды, гародзенскага с-ты, п. Тэадора Скуміна-Тышкевіча і зем. падск. і пісара ВКЛ, п. Яраша Валовіча па іску спраўцы манастыра ў г. Гародня Кліменція Багдана Гадкінскага на манахаў Бернардынскага кляштара аб зямлі на р. Нёман і чагельне

349. “Граматы” і “лісты”, у якіх паведамлялася аб зборы войска, маюць назуву “ваенных”. Загалоўкі ваенных будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне падразнавіднасці — “ваенна” ці “ваенны”; 2) адзначэнне разнавіднасці — “грамата” ці “ліст”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) прыназоўнік “да”; 5) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 6) прыназоўнік “к”; 7) адзначэнне часу, на які прызначаны збор войска; 8) прыназоўнік “у”; 9) адзначэнне месца, на якое прызначаны збор войска. Напрыклад:

Ваенны "ліст" вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да віленскага в-ды, канц. ВКЛ, п. Альбрэхта Марцінавіча Гаштольда к "Сёмай суботе" [у г. Менск]

350. "Граматы" ці "лісты", якімі запрашалі на сейм, называюща "сеймавымі". Загалоўкі сеймавых "грамат" ці "лістоў" маюць наступную структуру: 1) адзначэнне падразнавіднасці — "сеймавая" ці "сеймавы"; 2) адзначэнне разнавіднасці — "грамата" ці "ліст"; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) прыназоўнік "да"; 5) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 6) прыназоўнік "на"; 7) адзначэнне тыпу сейма, на які павінен прыбыць адрасат, у він. скл.; 8) прыназоўнік "к"; 9) адзначэнне часу, на які прызначаны пачатак правядзення сейма; 10) прыназоўнік "у"; 11) адзначэнне месца правядзення сейма. Напрыклад:

Сеймавы "ліст" вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да віленскага в-ды, канц. ВКЛ, п. Альбрэхта Марцінавіча Гаштольда на вальны сейм к "Запустам масленым руским" у г. Вільня

351. "Граматы" ці "лісты", якімі паведамлялася аб увядзенні срэбшчыны, называюцца "срэбшчыннымі". Загалоўкі срэбшчынных "грамат" ці "лістоў" будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне падразнавіднасці — "срэбшчынная" ці "срэбшчыны"; 2) адзначэнне разнавіднасці — "грамата" ці "ліст"; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) прыназоўнік "да"; 5) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 6) прыназоўнік "на"; 7) адзначэнне тэрміну дзеяння дадзенай срэбшчыны.

352. Загалоўкі заручных "грамат" і "лістоў", якія выдаваліся вялікакняжацкай уладай з мэтай гарантавання бяспекі жыцця і маёма-асобных землеўладальнікаў ад замаху з боку іншых, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне падразнавіднасці — "заручная" ці "заручны"; 2) адзначэнне разнавіднасці — "грамата" ці "ліст"; 3) прыназоўнік "да"; 4) адзначэнне адрасанта (гаранта) у род. скл.; 5) адзначэнне адрасата — асобы, якая падазраецца ў замаху, у род. скл.; 6) формула "ад замаху на"; 7) адзначэнне асобы, на якую ажыццяўляецца замах, у він. скл.; 8) формула "пад пагрозай"; 9) адзначэнне сумы штрафу на карысць вялікага князя ў выпадку замаху. Напрыклад:

Заручны "ліст" вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да троцкага в-ды, мазырскага дз-цы, п. Альбрэхта Марцінавіча Гаштольда ад замаху на віленскага в-ду, канц. ВКЛ, п. Мікалая Мікалаевіча Радзівіла под пагрозай 20000 коп гр.

3.1.4.8. Апавяшчальныя граматы і лісты

353. Загалоўкі апавяшчальных грамат і лістоў, якія адрасаваліся жыхарам пэўных мясцовасцяў і змяшчалі апавяшчэнні аб пэўных дзеяннях і іншых акцыях, што так інакаш закраналі інтарэсы адрасатаў, будуюцца па схеме "лістоў".

354. Калі апавяшчальная грамата ці ліст адрасаваны жыхарам усяго ВКЛ ці нейкай вялікай тэрыторыі ў яго межах, ёй прысвойваецца назва "апавяшчальны акруговай" ці "апавяшчальнага акруговага". Напрыклад:

Апавяшчальны акруговы ліст вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да службовых асоб і жыхароў ВКЛ аб дараўанні баярам і мяшчанам г. Белая Цэркаў ільготы ад мыта на ўсёй тэрыторыі ВКЛ і вызваленні ад плацэнжоў і павіннасцяў да 1570 г.

Апавяшчальны акруговы вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да службовых асоб і жыхароў ВКЛ аб дараўанні войту і мяшчанам г. Пінск права на водкуп саланога склада ў гэтым горадзе на пяць год і забароне жыхарам г. Пінск і Пінскага пав. купляць соль у іншых асоб

355. Апавяшчальны і апавяшчальны акруговыя могуць мець падразнавіднасці: "срэбшчынны", "ваенны", "сеймавы". Напрыклад:

Апавяшчальны акруговы срэбшчынны ліст вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да медніцкага дз-цы кн. Фёдара Васілевіча Саламірэцкага, медніцкага хар., баяр, баярынь і інш., хто мае маёнткі ў Медніцкай вол., на трэх гады

356. Апавяшчальны і апавяшчальны акруговыя граматы ці лісты, якія адрасаваліся жыхарам пэўных мясцовасцяў і якія змяшчалі апавяшчэнні аб дараўанні іх трэцім асобамі ці аб далучэнні да ведамства іншага кіраўніка тэрытарыяльна-адміністрацыйнай акругі і загад аб падпрадкаванні новым уладальнікамі ці кіраўнікамі акругі, называюцца паслушнымі:

Апавяшчальны паслушны ліст віленскай пані Юрыйевай Мікалаевічы Радзівіла і віленскага паняці Мікалая Юрыйевіча Радзівіла да жыхароў двара Струг аб дараўанні іх пісару віленскага п. Юрыйя Мікалаевіча Радзівіла харужычу Валынскай з-лі, п. Пятру Сямашку

Апавяшчальны акруговы паслушны ліст вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да воўтаў і валашчан Ашменскага пав. аб далучэнні апошняга да Віленскага ваявод.

357. Апавяшчальны і апавяшчальныя акруговыя могуць змяшчаць у сваім складзе рэгламентацыю таго ці іншага прадмета. Аб гэтым паведамляеца ў канцы загалоўка ў круглых дужках. Напрыклад:

Апавяшчальны акруговы вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да службовых асоб і жыхароў ВКЛ аб пасланні ў лагер пол. войск, які знаходзіцца ў Палацкай з-лі, з мэтай рэгулявання супольна з іншымі службовымі асобамі судовых адносін і куплі-продажу паміж пол. жаўнерамі і мясцовыми жыхарамі дв., п. Баркулаба Іванавіча Корсака (з "уставамі": судовай і цэн на "жывность")

3.1.4.9. Інструкцыі

358. Загалоўкі інструкцыі будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — "інструкцыя"; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнікі "аб", "адносна"; 5) адзначэнне прадмета інструкцыі.

359. Інструкцыі таксама могуць змяшчаць рэгламентацыю пэўных прадметаў, аб чым паведамляеца ў канцы загалоўка:

Інструкцыя вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста дв., п. Баркулабу Іванавічу Корсаку адносна супольнага з іншымі службовыми асобамі рэгуляванні судовых адносін і куплі-продажу паміж пол. жаўнерамі, якія знаходзяцца ў ваколіцах мяст. Лукомль, на [р.] Ула, Дунілавічы, Глыбокае і інш. і мясцовыми жыхарамі (з "уставамі": судовай і цэн на "жывность")

3.1.4.10. Паручныя граматы і лісты

360. Загалоўкі паручных грамат і лістоў, якія выдаваліся землеўладальнікамі вялікаму князю з мэтай гарантавання вернай службы яму з боку якога-небудзь іншага землеўладальніка, будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — "паручная" ці "паручны"; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік "за"; 5) адзначэнне асобы, за якую паручаюцца, у род. скл.:

Паручная грамата кн. Фёдара Львовіча Варатынскага вял. кн. літ. і кар. пол. Казіміру за яго зяя мажайскага кн. Івана Андрэевіча

3.1.4.11. Баніцы

361. Баніцы, якімі вялікі князь пазбаўляў злачынцаў правоў, будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата (злачынцы) у дав.

скл.; 4) прыназоўнік "за"; 5) адзначэнне падстаў для пазбаўлення правоў. Напрыклад:

Баніцыя вял. кн. літ. Яна III Казіміра Фёдару Сачкоўскому за напад на двор земскага суддзі Пінскага пав. Філона Гадзебскага Вешня і за нез'яўленне на суд Трыбуналу ВКЛ

3.1.4.12. Глейты

362. Глейты, якімі вялікі князь устанаўліваў адтэрміноўку суда, будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік "да" ці "на"; 5) адзначэнне часу, на які дадзена адтэрміноўка. Напрыклад:

Глейт вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста кн. Васілю Андрэевічу Чацвярценскому да Калядаў 1563 г.

Глейт вял. кн. літ. Яна III Казіміра пінскаму і тураўскаму біскупу Марціяну Міхайлу Белазору на 20 тыднія

3.1.4.13. Рэлаксацыйныя лісты

363. Рэлаксацыйныя лісты, якімі вялікі князь адмяняў дзеянне баніцы, будуюца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.:

Рэлаксацыйны ліст вял. кн. літ. Уладыслава IV Вазы Мікалаю Кірыку

3.1.4.14. Жалезныя граматы і лісты

364. Загалоўкі жалезных грамат і лістоў, якімі ўлады ўстанаўлівалі адтэрміноўку плацяжу ці вяртанне крэдыту, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — "жалезная" ці "жалезны"; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік "на" ці "да"; 5) адзначэнне часу, на які дадзена адтэрміноўка.

3.1.4.15. Уводныя з граніцамі і ўводныя з аў'ездамі і граніцамі граматы, лісты і квіты

365. Уводныя граматы і лісты складаліся службовыми асобамі, якія ўводзілі туго ці іншую асобу ва ўладанне. Структура ўводных наступных: 1) адзначэнне разнавіднасці — "уводная" ці "уводны"; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав.

скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта ўвядзення ў він. скл.
Напрыклад:

Уводны ліст віленскага п., гародзенскага с-ты і дворн. марш. Юрыя Мікалаевіча [Радзівіла] баляр. Венцлаву Мікалаевічу на пустаўчыну Мангушышкі ў Майшогальскім пав.

366. Калі ўводныя фіксуюць межы ўладанняў, яны атрымліваюць назыву “ўводных з граніцамі”; калі апрача граніц адзначаецца і склад уладанняў — “ўводных з граніцамі і аб’ездам”. Напрыклад:

Уводны з граніцамі ліст служ. мерніка рэвізора “на Подляшшу”, п. Дэмітра Сапегі Паўла Галішоўскага і служ. пісара “пожытков старства Берестейскага”, п. Крыштафа Граеўскага Лукаша Мікіты п. Ярашу Розычу-Збіrozскаму на сц. Макраны Палескай вол. [Берасцейскага в-ва]

Уводны з граніцамі і аб’ездам ліст двар. Фёдара Зданавіча Беліковіча архіепіскапу, мітрапаліту Кіеўскаму, Галіцкаму і Усея Русі Інацію Пацею на Лайрышаўскі м-р

367. Уводнымі называюцца і квіты возных, якімі апошнія сведчылі аб увядзенні ва ўладанне. Структура загалоўкаў уводных квітоў аналагічная структуры ўводных грамат і лістоў.

368. Лакалізацыя населеных пунктаў, якія згаданы ў квітах возных, у загалоўку не даецца, калі гэтыя населеные пункты ўваходзяць у склад паветаў і ваяводстваў, што знаходзіліся ў веданні дадзенага вознага.

369. Геаграфічныя дапаўненні пры імёнах людзей, якія фігуруюць у квітах возных, у загалоўку не прыводзяцца, калі гэтыя дапаўненні ўяўляюць сабой назывы паветаў і ваяводстваў, што знаходзяцца ў веданні дадзенага вознага.

370. Пералік панятых, якія прысутнічалі пры возным пад час выканання ім сваіх абавязкаў, не даецца.

3.1.4.16. “Атмены”

371. Загалоўкі “атмен”, якія ўзніклі ў працэсе валочнай памеры і выдаваліся рэвізорамі ў выніку абмену зямель, будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта, які атрымаў адрасат “атмены”, у він. скл.; 6) прыназоўнік “за”; 7) адзначэнне аб’екта, які адышоў на карысць вялікага князя, у він. скл. Напрыклад:

“Атмена” рэвізора “на Подляшшу” Дэмітрыя Сапегі і пісара Берасцейскага стар. Крыштафа Сапегі берасцейскаму падстаросце,

п. Станіславу Пякарскаму на 41 валоку, 14 моргаў і адзін прут зямлі сс. Косічы і Смолін, шэсць зямель, дзеўчыць сялян с. Косічы, 11 сялян уладыкі Валадзімерскага і Берасцейскага, п. Івана Барзда багатага і 11 сялян Міхны Рожчыча Берасцейскага стар. за 52 валокі і 29 моргаў зямлі с. Гершановічы м-ка Трышын таго ж староства

3.1.4.17. Чалабітныя граматы і лісты

372. Загалоўкі чалабітных, з якімі прыватныя асобы звярталіся да ўлад, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “чалабітная” ці “чалабітны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “аб” ці “на”; 5) адзначэнне просьбы ці скаргі.

3.1.4.18. Упісанні

373. Упісанне — гэта дакумент кнігі-рэгістра, які ўключае поўную копію дакумента, сапраўднасць якога засведчваецца.

374. Першая частка загалоўкаў упісанняў будзеца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “упісанне”; 2) прыназоўнік “у”; 3) адзначэнне кніг, у якія ўпісваўся прадстаўлены дакумент; 4) адзначэнне боку (у поўнай форме), які прадставіў дакумент для упісання, у дав. скл.; 5) адзначэнне разнавіднасці і падразнавіднасці таго дакумента, які быў прадстаўлены для ўпісання, у род. скл.; 6) адзначэнне дат (храналагічнай і тапалагічнай) дакумента, які быў прадстаўлены для ўпісання; 7) адзначэнне адрасанта таго дакумента, які ўпісваўся, у род. скл.

375. Пры адзначэнні земскіх, гродскіх, падкаморскіх і магістрацкіх кніг, у якія ўпісваўся дакумент, спачатку прыводзіцца геаграфічны элемент іх называў, затым іх тып і слова “кнігі”.

376. Калі ўпісанне рабілася ў кнігі Метрыкі і кнігі Трыбунала ВКЛ, пішацца: “у кнігі Метрыкі ВКЛ” (або “у кнігі Метрыкі Малой канцылярыі ВКЛ”, “у кнігі Метрыкі Вялікай канцылярыі ВКЛ”), “у кнігі Трыбунала ВКЛ”.

377. Для ўпісання ў кнігі дакумент мог быць прадстаўлены даверанай асобай уладальніка дакумента. Імя гэтай асобы прыводзіцца пасля адзначэння кніг (у дав. скл.), а пасля формулы “ад імя” адзначаецца асока, ад імя якой гэта давераная асока дзеянічала (у род. скл.).

378. Даты таго дакумента, які ўпісваецца, афармляюцца па тых жа правілах, што і даты, якія прыводзяцца ў пачатку загалоўка (з кропкай у канцы).

379. Структура наступнай часткі загалоўка ўпісання ў цэлым адпавядае структуры загалоўка таго дакумента, які ўпісваецца (прывілеяў, прадажных, дзельчых, упісаніяў і г. д.). Напрыклад:

Упісанне ў гародзенскія земскія кнігі гародзенскаму бурмістру, п. Багдану Міхайлівічу пацвярджальнага прывілея 1581 г. мая 29. Вільня, вял. кн. літ. Стэфана штіталю ў г. Гародня, у месце, фундушавага 1565 г. верасня 8. Гародня, вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста на 10 коп літ. гр. штогадова

380. Адзначэнне адрасанта і адрасата таго дакумента, які ўпісваецца ў кнігі, даеща скарочана, калі яны з'яўляюцца тымі бакамі, якія ўпісваюць дакумент (ці ад імя якіх дзеянічаюць іх давераныя асобы), і ў поўнай форме, калі яны імі не з'яўляюцца.

381. Калі ўпісваецца выпіс прыгавора суда, пасля імя асобы, якая ўпісвае, пішацца "пригавора ... суда", а далей у круглых дужках паведамляецца "выпіса з такіх-та кніг". Напрыклад:

Упісанне ў кнігі Метрыкі ВКЛ зям. Віленскага ваявод. Яну Андрэевічу "даніны" троцкага в-ды кн. Стэфана Андрэевіча Збаражскага Яну на пяць пустых валок і два шнуры зямлі пры с. Вілунск Троцкага ваявод. "до воли и ласки господарской", уводнага "ліста" Збаражскага да яго бражэльскага нам. Фёдара Амосавіча Ваўка на тая ж землі

Упісанне ў берасцейскія гродскія кнігі п. Рыгору Зароўскаму прадажнага 1589 г. ліпеня 20. Бярэсце. Зароўскага жыду г. Бярэсце рэзніку Песаху Шаломавічу на пляц "земленый, садибный" у г. Бярэсце, у месце, за 18 коп літ. гр.

Упісанне ў слонімскія гродскія кнігі зям. Слонімскага пав. п. Віктару Адзінцэвічу і яго жонцы Святохне Багданаўне Мезгіроўны прадажнага 1570 г. мая 28. С. Бусяж. Адзінцэвіча і Мезгіроўны зям. Слонімскага пав. п. Войтэху Чыжу на сенажаці пад с. Гаголіцы за 15 коп літ. гр.

Упісанне ў слонімскія павятовыя кнігі сыну зямянкі Слонімскага пав. Уляны Міхайліўны Шымкавай Шчаснаму прадажнага 1560 г. чэрвеня 19. С. Дзераўная. Уляны і Шчаснага харужаму Слонімскага пав., п. Міхайлу Лайрынавічу Сакалоўскаму на частку Уляны ў с. Дуброва Дукраўская за 10 коп літ. гр. (з межамі ўладанняў)

Упісанне ў слонімскія земскія кнігі дв., п. Мікалаю Паўлавічу Юндзілу дзельчага 1570 г. студзеня 15. С. Бусяж. Юндзіла яго сынам ад першага шлюбу Яну, Крыштаfu і Мікалаю з сынамі ад другога

шлюбу Абрамам, Войтэхам і Ярашам на м-кі Бусяж Слонімскага пав., Пеляса і Ваверка Лідскага пав.

Упісанне ў гародзенскія земскія кнігі зям. Гародзенскага пав. Крыштаfu Паплаўскому ад імя брэсцкага (куяўскага) в-ды, п. Андэрэя Ляшчынскага з Лесіна і падляшскага в-ды, жытомірскага с-ты кн. Януша Жаслаўскага з Астрога дзельчага па прыгавору суда 1603 г. мая 13. С. Бераставіца земскага суддзі Гародзенскага пав. Льва Міхайлівіча Сапегі Ляшчынскагу і Жаслаўскагу з марш. кн. Фёдарам Масальскім на м-к Бераставіца Гародзенскага пав.

Упісанне ў слонімскія земскія кнігі зям. Слонімскага пав. п. Васілю Андрэевічу Яцынічу вяноўнага 1570 г. верасня 24. С. Залужжжа. Яцыніча яго жонцы Ганне Абрамаўне Унучы на 700 коп літ. гр. з яго часткі м-ка Явар Слонімскага пав.

Упісанне ў слонімскія земскія кнігі маршалкавай, ашменскай падкаморынай, неманіцкай дзяржсаўчынай, пані Янавай Войтэхавіча Палускай-Доўгірдавай — Марыне Рыгораўне Багрыноўскай-Адзінцэвічавічы дароўнага 1570 г. верасня 2. С. Белая. Багрыноўскай-Адзінцэвічавіч яе мужу Яну Палускаму-Доўгірду на м-к Белая Слонімскага пав. пасля яе смерці "до жывота"

Упісанне ў гародзенскія земскія кнігі вознаму Гародзенскага пав. Станіславу Запольскаму ўводнага квіта 1612 г. студзеня 11. Гародня. Запольскага на ўядзенне "священно-инока" Міхайла Макарыя Гадкінскага ў валоданне манастыром у г. Гародня на Каложы і р. Гарадніца

Упісанне ў берасцейскія гродскія кнігі вознаму Берасцейскага пав. Васілю Макаравічу Валкавіцкаму сведчага квіта 1589 г. студзеня 1. С. Валкавічы. Валкавіцкага пані Іванавай Бялеўскай аб аглядзе тэстамента яе памерлага мужа

Упісанне ў берасцейскія гродскія кнігі вознаму Берасцейскага пав. Яну Каспаравічу Астромечайскому сведчага квіта 1589 г. мая 8. Бярэсце. Астромечайскага берасцейскаму ваяводзічу і войту, п. Астафею Цішковічу-Лагойскаму аб абраниі бурмістраў і ратманаў г. Бярэсце

Упісанне ў берасцейскія земскія кнігі зям. Берасцейскага в-ва п. Мікалаю Букрабе ад імя берасцейскай падкаморынай кн. Янавай Шуйскай выпіса з берасцейскіх гродскіх кніг 1610 г. лютага 3. берасцейскому падкамораму кн. Яну Шуйскому ўпісання фундушавага ліста 1609 г. лістапада 4. С. Церабунь. Шуйскага ц. Залажэння Радства прачыстай Багародзіцы ў с. Карашчын на "селище" ў с. Караш-

чин, валоку зямлі, дзесяціну азімага жытва з кожнай валокі штогадова, па кале жытва з с. Карошчын і па кале аўса з кожнай валокі з с. Сомавічы

Упісанне ў слонімскія земскія кнігі зям. Слонімскага пав. п. Войтэху Чыжу выпіса са слонімскіх гродскіх кніг 1570 г. чэрвень 1. зям. Слонімскага пав. Віктару Адзінцэвічу ўпісання прадажнага 1570 г. мая 28. С. Бусяж. Адзінцэвіча і яго жонкі Святохны Багданаўны Мезгіроўны Чыжу на сенажаці пад с. Гаголіцы за 15 коп літ. гр.

Упісанне ў слонімскія земскія кнігі п. Стакею Дэмітравічу ад імя кн. Льва Аляксандравіча Сангушкавіча-Кашырскага выпіса з валацімерскіх гродскіх кніг 1569 г. мая 11. кнг. Ганне Мікалаеўне Осцікаўны ўпісання дароўнага 1569 г. мая 11. Валацімер. Осцікаўны яе мужу Сангушкавічу-Кашырскаму на м-к Косаў Слонімскага пав.

Упісанне ў слонімскія земскія кнігі дзяляткаўскуму “вядничку” Івану Дзянісавічу ад імя п. Васіля Алехнавіча Мялешкі выпіса са слонімскіх гродскіх кніг 1569 г. ліпеня 16. панам Васілю і Фёдару Алехнавічам Мялешкам упісання дзельчага яднальнага 1569 г. ліпеня 13. С. Дзяляткавічы. паноў харужага Гародзенскага пав. Фёдара Іванавіча Кунцэвіча, Арцемія Міхайлівіча Мялешкі і інш. Васілю Мялешку з Фёдарам Мялешкам на м-кі Дзяляткавічы Слонімскага пав., Багданаўскі Гародзенскага пав., Мікулічы і Беразовічы на Валыні і рухомую маё масць

382. Калі даты дакумента, які ўпісваецца, адсутнічаюць, гэта акаличнасць спецыяльна не агаворваецца. Напрыклад:

Упісанне ў слонімскія павятовыя кнігі баяр. Троцкага пав. з с. Радзілавічы вознаму Слонімскага пав. Станіславу Міхайлівічу і яго брату Юхну мяноўнага Станіслава і Юхны зям. з с. Радзілавічы Пятру Славуцічу на тры сенажаці ва ўрочышчах Дворышчы, Падбярэзскае і на Вайкулеўшчыне за агарод каля дамоў Станіслава і Юхны

383. Адзначаеца не больш за пяць дакументаў, якія ўпісваюцца. Калі ўпісваецца шэсць дакументаў, адзначаеца чатыры з іх. У канцы скарочананага пераліку пішацца “і інш.”.

3.1.4.19. Выпісы ўпісання

384. Выпісы выдаваліся на падставе ўпісання.

385. Першная частка загалоўкаў выпісаў упісання будуеца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці – “выпіс”; 2) прынаўнік “з” ці “са”; 3) адзначэнне кніг, з якіх зроблены выпіс; 4) адзначэнне асобы, якой выдаецца выпіс, у дав. скл.; 5) слова “ўпісання”; 6) адзначэнне храналагічнай даты ўпісання, калі яна адрозніваецца ад

храналагічнай даты выпіса; 7) адзначэнне разнавіднасці і падразна-віднасці таго дакумента, які выпісваецца, у род. скл.; 8) адзначэнне дат (храналагічнай і тапалагічнай) таго дакумента, упісанне якога выпісваецца. Другая частка загалоўкаў выпісаў складаецца па схеме, якая прынята для загалоўкаў дакумента, які выпісваецца.

386. Пры адзначэнні кніг выкарыстоўваюцца правілы, якія выкладзены вышэй.

387. Выпіс выдаваўся з тых кніг, куды рабілася ўпісанне, таму пасля слова “ўпісання” назва кніг не адзначаецца.

388. Адзначэнне адрасанта і адрасата таго дакумента, на падставе ўпісання якога выдаецца выпіс, даецца скарочана, калі яны з’яўляюцца тымі бакамі, якім выдаюць выпіс (якія ўпісваюць дакумент), і ў поўнай форме, калі яны імі не з’яўляюцца.

389. Тапалагічная дата для выпісаў упісанняў, з якіх выдаецца новы выпіс, прыводзіцца толькі тады, калі месца, адкуль быў выда-дзены гэты выпіс, не адпавядае геаграфічнаму вызначэнню ў назве кнігі.

Выпіс са слонімскіх гродскіх кніг ¹⁵⁷⁰ зям. Слонімскага пав. п. Віктару Адзінцэвічу прадажнага 1570 г. мая 28. С. Бусяж. Адзінцэвіча і яго жонкі Святохны Багданаўны Мезгіроўны зям. Слонімскага пав. п. Войтэху Чыжу на сенажаці пад с. Гаголіцы за 15 коп літ. гр.

Выпіс са слонімскіх гродскіх кніг панам Васілю і Фёдару Алехнавічам Мялешкам упісання дзельчага яднальнага 1569 г. ліпеня 13. С. Дзяляткавічы. паноў харужага Гародзенскага пав. Фёдара Іванавіча Кунцэвіча, Арцемія Міхайлівіча Мялешкі і інш. п. Васілю Мялешку з Фёдарам Мялешкам на м-кі Дзяляткавічы Слонімскага пав., Багданаўскі Гародзенскага пав., Мікулічы і Беразовічы на Валыні і рухомую маё масць

Выпіс з валацімерскіх гродскіх кніг кнг. Ганне Мікалаеўне Осцікаўні ўпісання дароўнага 1569 г. мая 11. Валацімер. Осцікаўны яе мужу кн. Льву Аляксандравічу Сангушкавічу-Кашырскаму на м-к Косаў Слонімскага пав.

Выпіс са слонімскіх гродскіх кніг зям. Слонімскага пав. п. Яну Абрамавічу ўпісання застаўнога 1570 г. ліпеня 5. Слонім. Яна яго жонцы Зафіі Багданаўне Агінскай на яго частку м-ка Узлоўсы да выплаты доўгу за 300 коп літ. гр.

Выпіс з берасцейскіх гродскіх кніг берасцейскаму падкамораму кн. Яну Шуйскаму ўпісання фундушавага ліста 1609 г. лістапада 4.

С. Церабунь. Шуйскага ц. Залажэння Радства прачыстай Багародзіцы ў с. Карошчын на “селищо” ў с. Карошчын, валоку зямлі, дзесяціну азімага жыты з кожнай валокі штогадова, па кале жыты з с. Карошчын і па кале аўса з кожнай валокі з с. Сомавічы

Выпіс з берасцейскіх гродскіх кніг зямнам Берасцейскага в-ва . Луцкага пав., панам Дзмітру і Даніэлю Балабанам упісання фундушавага ліста 1624 г. красавіка б. Бярэсце. Балабанаў ц. Залажэння Св. Іаана Багаслова ў с. Рэчыца (рэчыцкаму свяшчэнніку Васілю Ніканавічу) на палавіну пустой валокі Савосцікаўскай з-лі ў с. Седружж

Выпіс з берасцейскіх земскіх кніг зям. Берасцейскага в-ва п. Мікалаю Букрабе ад імя берасцейскай падкаморынай кнг. Янавай Шуйскай упісання выпіса з гродскіх берасцейскіх кніг 1610 г. лютага 3. берасцейску падкамораму кн. Яну Шуйскаму упісання фундушавага ліста 1609 г. лістапада 4. С. Церабунь. Шуйскага ц. Залажэння Радства прачыстай Багародзіцы ў с. Карошчын на “селищо” ў с. Карошчын, валоку зямлі, дзесяціну азімага жыты з кожнай валокі штогадова, па кале жыты з с. Карошчын і па кале аўса з кожнай валокі з с. Сомавічы

Выпіс са слонімскіх земскіх кніг зям. Слонімскага пав. п. Войтэху Чыжу ўпісання выпіса са слонімскіх гродскіх кніг 1570 г. чэрвяня 1. зям. Слонімскага пав. п. Віктару Адзінцэвічу ўпісання прадажнага 1570 г. мая 28. С. Бусяж. Адзінцэвіча і яго жонкі Святохны Багданаўны Мезгроўны Чыжу на сенажаці пад с. Гаголіцы за 15 коп. літ. гр.

Выпіс са слонімскіх земскіх кніг п. Стакею Дзмітравічу ад імя кн. Льва Аляксандравіча Сангушкавіча-Кашырскага ўпісання выпіса з валацімерскіх гродскіх кніг 1569 г. мая 11. жонцы Сангушкавіча-Кашырскага кнг. Ганне Мікалаеўне Осцікаўне ўпісання дароўнага 1569 г. мая 11. Валацімер. Осцікаўны Сангушкавіч-Кашырскому на м-к Косаў Слонімскага пав.

Выпіс са слонімскіх земскіх кніг дзяявіткаўскуму “вряднічу” Івану Дзянісавічу ад імя п. Васіля Алехнавіча Мялешкі ўпісання выпіса са слонімскіх гродскіх кніг 1569 г. ліпеня 16. панам Васілю і Фёдару Алехнавічам Мялешкам упісання дзельчага яднальнага 1569 г. ліпеня 13. С. Дзяявіткавічы. паноў харужсага Гародзенскага пав. Фёдару Алехнавічу Кунцэвіча, Арцемія Міхайлівіча Мялешкі і інш. Васілю Мялешку з Фёдарам Мялешкам на м-кі Дзяявіткавічы Слонімскага пав. Багданаўскі Гародзенскага пав., Мікулічы і Беразовічы на Валыні рухомую маё масць

390. Адзначаецца не больш за пяць документаў, якія выпісваюцца. Калі выпісваецца шэсць документаў, адзначаецца чатыры з іх. У канцы скарочанага пераліку пішацца “і інш.”.

3.1.4.20. Позвы

391. Загалоўкі позваў, якімі ажыццяўляўся выклік у суд, будуюцца па наступнай схеме: 1) назва падразнавіднасці — “позва”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) прыназоўнік “да”; 4) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 5) прыназоўнік “на”; 6) адзначэнне тыпу суда; 7) прыназоўнік “у” (“у”); 8) адзначэнне месца суда; 9) прыназоўнік “на”; 10) адзначэнне часу суда; 11) формула “па іску”; 12) адзначэнне істца ў род скл.; 13) прыназоўнік “аб”; 14) адзначэнне сутнасці іску ў мес. скл.

392. Калі з пасады адрасанта зразумела, аб судзе якога тыпу ідзе гаворка, пункты 5 і 6 могуць быць прапушчаны.

393. У адрозненне ад храналагічных дат у пачатку загалоўка ў адзначэнне храналагічнай даты ўнутры загалоўка позваў пачынаецца з абазначэння чысла месяца і самога месяца, і толькі пасля гэтага ставіцца чысло года. Напрыклад:

Позва ўпіцкага с-ты, скарбнага, віленскага ключніка Івана Зарэцкага да зям. Упіцкага пав., п. Мікалая Рыгоравіча Рода ў м. Панявеж на 1 чэрвеня 1581 г. па іску зям. Упіцкага пав. п. Мацея Ракіцкага аб наездзе на лес Мядзіны ў яго м-ку Біржанска-Салагубаўскі Упіцкага пав., збіці падданых і крадзяжы коней, збіці, нанясенне ран і заключэнне ў няволю ўрадніка

3.1.4.21. Прывагоры суда

394. Загалоўкі прывагораў суда будуюцца па наступнай схеме: 1) назва падразнавіднасці — “прывагор”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) формула “па цяжбе паміж”; 5) адзначэнне бакоў, паміж якімі адбылася цяжба, у твор. скл.; 6) прыназоўнік “аб”; 7) адзначэнне аб’екта цяжбы ў мес. скл.

395. Адзначэнне адрасанта ўключчае звесткі аб тыпе суда і тыпах суддзяў, якія вынеслі прывагор.

396. Пры адзначэнні назвы суда геаграфічнае вызначэнне — там, дзе яно неабходна — папярэднічае абазначэнню назве тыпу суда: “гародзенскага земскага суда”, “слонімскага гродскага суда”, “віцебскага замковага суда” і г. д.

397. Тып суда не паведамляецца, калі ў якасці суддзяў фігуруюць вялікі князь ці вялікі князь і Паны-Рада. У гэтых выпадках выка-

рыстоўваюцца формулы “прыгавор суда вял. кн. літ. такога-та” ці “прыгавор суда вял. кн. літ. такога-та і Паноў-Рад...”

398. Калі тып суда не зразумелы, ластаткова паведаміць аб тых суддзях, якія вынеслі прыгавор, але пасля адзначэння разнавіднасці дакумента — “прыгавор” — пішацца слова “суда”.

399. Пікар земскага суда (з 1566 г.) не ўдзельнічаў у вынясенні прыгавораў, таму ў якасці суддзі ён не адзначаецца. Але ў тым выпадку, калі публікатар лічыць неабходным змясціць яго імя, пасля пераліку суддзяў пішацца “пры пісары такім-та”.

400. Поўнае адзначэнне адресата даеца ў пункце 3, поўнае адзначэнне боку, які судзіўся з адресатам, — у пункце 5.

401. У пункце 5 адресат адзначаецца з дапамогай асабістага займеніка 3-й асобы:

Прыгавор суда вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста і Паноў-Рад віленскому цівуну, п. Станіславу Паўлавічу Нарушэвічу і яго жонцы пані Марыі (Марыне) Львоўне Палубенскага па цяжбе паміж імі і маршалкавай і пісаравай, пані Котцевай Васілевічай -- Марыяй Канстанцінаўнай Крошынскага і яе сынам п. Васілем Копцем (Котцевічам) аб прымушэнні Палубенскай да падпісання дакументаў супраць яе жадання, незаконным утрыманні тэстамента першага мужа Палубенскай п. Івана Котца і інш. і часткі рухомай маёрасці

402. Калі з тэксту прыгавора невядома, каму ён выдаваўся, пункт 3 пропускаецца. У гэтым выпадку поўнае адзначэнне ўсіх бакоў, якія судзіліся, даеца ў пункце 5:

Прыгавор камісарскага суда берасцейскага кашта. Рыгора Войны, берасцейскага падкаморага кн. Яна Шуйскага і Мальхера Райскага па цяжбе паміж мяшчанамі г. Бярэсце і п. Іванам Каліховічам-Бразоўскім аб валоданні валокамі зямлі

Прыгавор суда вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога па цяжбе паміж баяр. Палацкага пав. Фёдарам Лавейкам і яго сястрынцом Васкам, з аднаго боку, і дв. Пятром Янімахавічам, з іншага, аб зямлі ў с. Таболчынічы ў Палацкім пав.

Прыгавор суда вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога і Паноў-Рад па цяжбе паміж служ. наўгародскага в-ды, марш., п. Яна Янавіча Забярэзінскага Халмоўскім і марш. і сакр., п. Іванам Сапегам аб маётику Палацкага пав., выслузе і куплі дзядзькі жонкі Халмоўскага Міхаила Скяп'еўскага

3.1.4.22. Сведчыя квіты

403. Квіты возных (“енералаў”), якімі апошняя сведчылі аб сваіх паказаннях, называюцца “сведчымі”. Структура загалоўкаў сведчых квітоў: 1) адзначэнне разнавіднасці “сведчы”; 2) тэрмін “квіт”; 3) адзначэнне адресанта ў род. скл.; 4) прыназоўнік “аб”; 5) адзначэнне аб’екта агляду ў мес. скл.

404. Лакалізацыя населеных пунктаў, якія згаданы ў квітах возных, у загалоўку не даецца, калі гэтыя населеныя пункты ўваходзяць у склад паветаў і ваяводстваў, якія знаходзяліся ў веданні дадзенага вознага.

405. Геаграфічныя дапаўненні пры імёнах людзей, якія фігуруюць у квітах возных, у загалоўку не прыводзяцца, калі гэтыя дапаўненні ўяўляюць сабой назывы паветаў і ваяводстваў, якія знаходзяцца ў веданні дадзенага вознага. Напрыклад:

Сведчы квіт вознага Слонімскага пав. Лаўрына Ратніцкага аб аглядзе альховага “свежо порубаного” гаю Гледаўчына ў маёнтку навагародскага кашта. і маўчадскага дз-цы, п. Самуэля Валовіча Патрэцкі

Сведчы квіт вознага Навагародскага в-ва Вацлава Сялякоўскага аб аглядзе сёл маёнтка берасцейскага в-ды кн. Аляксандра Людвіка Радзівіла Грэск у сувязі з учёкамі сялян і мяшчан

406. Калі ў тэксле квіта адзначана, што ён быў перададзены істцу для запісу ў книгі, аб гэтай акалічнасці паведамляеца ў загалоўку пасля адзначэння адресанта:

Сведчы квіт вознага Берасцейскага пав. Якуба Белаусавіча Лепясоўскага п. Беняшу Львоўчу Бухавецкаму аб непавінавенні сялян с. Гарыздрычы ўладальніку гэтага сяля Бухавецкаму, і аб нанясенні ран самому Бухавецкаму, яго слугам і падданаму

3.1.4.23. Аб’язныя граматы і лісты

407. Загалоўкі аб’язных грамат і лістоў, якія выдаваліся прадстаўнікамі ўлад і фіксавалі склад уладанняў прыватных асоб, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “аб’язная” ці “аб’язны”; 2) адзначэнне адресанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адресата ў дав. скл.; 4) адзначэнне аб’екта аўзду ў род. скл.:

Аб’язны полацкага в-ды, дарагіцкага с-ты Пятра Станіслававіча марш. і пісару, п. Копчу Васілевічу м-ка Вяйсеі Пераломскай вол.

3.1.4.24. Вяноўныя граматы і лісты

408. Загалоўкі вяноўных грамат і лістоў, якімі афармлялі права жонкі на атрыманне часткі ўладанняў, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “вяноўная” ці “вяноўны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прына зоўнік “на”; 5) адзначэнне зместу вена:

Вяноўны ліст зям. Слонімскага пав. п. Васіля Андрэевіча Яцыніча яго жонцы Ганне Абрамаўне Унучы на 700 коп літ. гр. з часткі м-ка Явар Слонімскага пав.

3.1.4.25. Гранічныя граматы і лісты

409. Сярод гранічных грамат і лістоў, якія фіксавалі граніцы ўладанняў, вылучаюцца наступныя падразнавіднасці: 1) гранічныя, устанаўленне граніц у якіх ажыццяўляецца ўладамі па просьбе прыватных асоб; 2) гранічныя, у якіх дзейнічаюць раўнапраўныя контрагенты, а ўстанаўленне граніц ажыццяўляецца імі самімі па добраахвотнай згодзе і ўзаемным пагадненні. Гранічныя першай падразнавіднасці называюцца “гранічнымі з загаду”; гранічныя другой падразнавіднасці — “гранічнымі ўгодлівымі”.

410. Загалоўкі гранічных з загаду маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “гранічная” ці “гранічны”; 2) адзначэнне падразнавіднасці — “з загаду”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) формула “ўладанняў ... з з-лёй”, “м-ка ... з м-кам” і г. д. і адзначэнне аб’ектаў, граніцы якіх устанаўліваюцца:

Гранічны з загаду ліст валадзімерскага с-ты кн. Андрэя Аляксандравіча пісару, п. Міхаілу Васілевічу м-ка Свінюхі з гаспадарскім землямі

Гранічны з загаду ліст віленскага в-ды, канц. ВКЛ Альбрэхта Марцінавіча Гаштольда і марш. Аляксандра Іванавіча Хадкевіча зем. падск., марш. і пісару, п. Богушу Багавіціновічу м-каў Тапчыкалы, Кацапі і Вярвежкі Бельскага пав. з гаспадарскім землямі

411. Загалоўкі гранічных угодлівых маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “гранічная” ці “гранічны”; 2) адзначэнне падразнавіднасці — “угодлівая” ці “ўгодлівы”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) формула “ўладанняў ... з з-лёй”, “м-ка ... з м-кам” і г. д. і адзначэнне аб’ектаў, граніцы якіх устанаўліваюцца:

Гранічны ўгодлівы ліст Якуба Турноўскага і яго жонкі віцебскай земскай судзянкі Барбары Старасельскай зям. Віцебскага в-ва п. Рыгору Мінчэўскаму і яго жонцы Багдане Зубаўне грунтаў Турноўскага і Старасельскай, якія “прылегають” да м-ка Лянкоўскі, з грунтамі Мінчэўскага Аўдзееўскім “в Прошоных прылеглы”.

3.1.4.26. Дароўныя, укладныя і фундушавыя граматы і лісты

412. Загалоўкі дароўных, якімі афармлялі дарунак, маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “дароўная” ці “дароўны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прына зоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта падаравання ў він. скл.; 6) адзначэнне тэрміна падаравання, калі гэта не “навечность”. Напрыклад:

Дароўны ліст Ганны Мацееўны Пятковіча — Мікалаевай Андра шэвіча яе мужу Езафу Мацеевічу Казноўскому на м-кі Свяцічы і Астроўчычы і ўсю рухомую маёмасць пасля яе смерці

Дароўны ліст маршалкавай, ашменскай падкаморынай, неманіцкай дзяржсаўчынай, пані Янавай Войтэхавіча Палускай-Доўгірдавай — Марыны Рыгораўны Багрыноўскай-Адзінцэвіча яе мужу Яну Палускаму-Доўгірду на м-к Белая Слонімскага пав. пасля яе смерці “до жывота”

413. Дароўныя, якія адрасаваліся духоўным установам, называюцца “ўкладнымі” ці “фундушавымі”. Тэрміны “ўкладная” (грамата) ці “ўкладны” (ліст) выкарыстоўваюцца для XIII — XV стст.; тэрмін “фундушавы” (ліст) для XVI — XVIII стст. Аднак калі ўкладная ці ўкладны названы ў самім тэксле “фундушавым”, яны так і называюцца: “фундушавая” ці “фундушавы”:

Укладны ліст Дашикі Яцкавіча Храбтовіча ц. Св. прачыстай Багамацеры Лаўрышаўскага м-ра на данніка с. Шчэрсы Марачка Міхайлівіча і яго братаніча Іванца пасля смерці Храбтовіча

Фундушавы ліст берасцейскага падкаморага кн. Яна Шуйскага ц. Загажэння Радства прачыстай Багародзіцы ў с. Карошчын на “селище” ў с. Карошчын, валоку зямлі, дзесяціну азімага жытва з кожнай валокі штогадова, па капе жытва з с. Карошчын і па капе аўса з кожнай валокі з с. Сомавічы

414. Ва ўкладных і фундушавых лістах адрасатам з’яўляецца духоўная ўстанова. Прадстаўнік апошній, які атрымліваў документ, адзначаеца ў дав. скл. пасля назвы духоўной установы ў круглых дужках.

3.1.4.27. Дзельчыя граматы і лісты

415. Сярод дзельчых грамат і лістоў, якія афармлялі дагаворы падзелу нерухомай і рухомай маёмы, вылучаючыя наступныя падразнавіднасці: 1) дзельчыя, у якіх дзеянічаюць раўнапраўныя контрагенты, а падзел у іх ажыццяўляеца імі самімі па добраахвотнай згодзе і ўзаёмнаму пагадненню; 2) дзельчыя, у якіх дзеянічаюць раўнапраўныя контрагенты, а падзел у іх ажыццяўляеца па добраахвотнай згодзе контрагентаў, але абранымі імі палюбоўнымі суддзямі; 3) дзельчыя, падзел у якіх ажыццяўляеца па рашэнні суда прызначанымі суддзямі; 4) дзельчыя, у якіх падзел ажыццяўляеца ад асобы ўладальніка на карысць некалькіх асоб. Дзельчыя першай падразнавіднасці называюцца “дзельчымі ўгодлівымі”; дзельчыя другой падразнавіднасці — “дзельчымі яднальнымі”; дзельчыя трэцяй падразнавіднасці — “дзельчымі па прыгавору суда”; дзельчыя чацвёртай падразнавіднасці — “дзельчымі”.

416. Структура загалоўкаў дзельчых угодлівых: 1) адзначэнне разнавіднасці — “дзельчая” ці “дзельчы”; 2) адзначэнне падразнавіднасці — “угодлівая” ці “ўгодлівы”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата (каті ёсць) у дав. скл.; 5) прыназоўнік “на”; 6) адзначэнне аб’екта падзелу ў він. скл. Напрыклад:

Дзельчы ўгодлівы ліст зямян Гародзенскага пав. Івана і Крыштафа Юрьевічаў Цішкевічаў на м-к Цецяроўка Гародзенскага пав.

Дзельчы ўгодлівы ліст Івана, Яна і Бенядыкта Іванавічаў Есьманаў на м-к Сынкавічы Слонімскага пав., Ляўкі Бельскага пав. і Котра Гародзенскага пав.

417. Структура загалоўкаў дзельчых яднальных: 1) адзначэнне разнавіднасці — “дзельчая” ці “дзельчы”; 2) адзначэнне падразнавіднасці — “яднальная” ці “яднальны”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата — аднаго з контрагентаў падзелу ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “з”; 6) адзначэнне контрагента адрасата ў тв. скл.; 7) прыназоўнік “на”; 8) адзначэнне аб’екта падзелу ў він. скл. Напрыклад:

Дзельчы яднальны ліст паноў харужага Гародзенскага пав. Фёдара Іванавіча Кунцэвіча, Арцемія Міхайлівіча Мялешкі і інш. п. Вацілю Алехнавічу Мялешку з п. Фёдарам Алехнавічам Мялешкам на м-к Дзямяткавічы Слонімскага пав., Багданаўскі Гародзенскага пав., Мікулічы і Беразовічы на Валыні і рухому маёмы

418. Структура загалоўкаў дзельчых па прыгавору суда: 1) адзначэнне разнавіднасці — “дзельчая” ці “дзельчы”; 2) адзначэн-

не падразнавіднасці “па прыгавору суда”; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата — аднаго з контрагентаў падзелу ў дав. скл.; 5) прыназоўнік “з”; 6) адзначэнне контрагента адрасата ў тв. скл.; 7) прыназоўнік “на”; 8) адзначэнне аб’екта падзелу ў він. скл. Напрыклад:

Дзельчы па прыгавору суда ліст земскага суддзі Гародзенскага пав. Льва Міхайлівіча Сапегі брэсцкаму (куяўскаму) в-дзе, п. Андрэю Пляшынскаму з Лесіна, падляшскаму в-дзе, жытомірскаму с-це кн. Янушу Жаслаўскаму з Астрога з марш. кн. Фёдарам-Масальскім на м-к Бераставіца Гародзенскага пав.

419. Структура загалоўкаў дзельчых: 1) адзначэнне разнавіднасці — “дзельчая” ці “дзельчы”; 2) адзначэнне адрасанта (уладальніка маёмы) у род. скл.; 3) адзначэнне адрасата — аднаго з атрымальнікаў долі падзеленай маёмы ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “з”; 5) адзначэнне другога атрымальніка долі падзеленай маёмы ў тв. скл.; 6) прыназоўнік “на”; 7) адзначэнне аб’екта падзелу ў він. скл. Напрыклад:

Дзельчы ліст дв., п. Мікалая Паўлавіча Юндзіла яго сынам ад першага шлюбу Яну, Крыштафу і Мікалаю з сынамі ад другога шлюбу Абрамам, Войтэхам і Ярашам на м-к Бусяж Слонімскага пав., Пеляса і Ваверка Лідскага пав.

3.1.4.28. Застаўныя граматы і лісты

420. Застаўныя граматы і лісты прыватных асоб будуюцца па той жа схеме, што і застаўныя прывілі, аднак без абазначэння “прывілі”. Напрыклад:

Застаўны ліст зям. Слонімскага пав. Яна Абрамавіча яго жонцы Зафіі Багданаўне Агінскай на яго частку м-ка Узлоўсы да выплаты доўгу за 300 коп літ. гр.

3.1.4.29. Квітацыі, даўгавыя распіскі і справаздачы

421. Загалоўкі квітацый і даўгавых распіск будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) сціслы выклад аб’екта рэгламентацыі, справаздачы і г. д.

3.1.4.30. Мяноўныя граматы і лісты

422. Загалоўкі мяноўных грамат і лістоў, якімі афармляліся дагаворы абмену, будуюцца па наступнай схеме: 1) назва разнавіднасці — “мяноўная” ці “мяноўны”; 2) адзначэнне адрасанта — 1-га кон-

трагента абмену ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата — 2-га контрагента абмену ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта, якім мняеца 1-ы контрагент з 2-м, у він. скл.; 6) прыназоўнік “за”; 7) адзначэнне аб’екта, якім мняеца 2-і контрагент з 1-м, у він. скл.
Напрыклад:

Мяноўны ліст баяр Троцкага пав. з с. Радзівілавічы вознага Слонімскага пав. Станіслава Міхайлавіча і яго брата Юхны зям. з с. Радзівілавічы Пяцьтру Славуцічу на трыв сенажсаці ва ўрочышчах Дворышчы, Падбярэзскае і на Вайкулеўчыне за агарод калі дамоў Станіслава і Юхны

423. Калі адным з контрагентаў мяноўнага з’яўляеца вялікі князь, гэты мяноўны называецца “даравальнай мяноўнай” граматай, “даравальным мяноўным” лістом або “мяноўным прывілеем” (гл. 335).

3.1.4.31. Прадажныя граматы і лісты

424. Прадажныя граматы і лісты, якімі афармляліся дагаворы продажу, будующа па наступнай схеме: 1) назва разнавіднасці — “прадажная” ці “прадажны”; 2) адзначэнне адрасанта (прадаўца) у род. скл.; 3) адзначэнне адрасата (пакупніка) у дав. скл.; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне аб’екта продажу ў він. скл.; 6) прыназоўнік “за”; 7) адзначэнне сумы продажу. Напрыклад:

Прадажны ліст Пракопа Мацеевіча Угрыноўскага і яго жонкі Задзеі Ванькаўны Якавіцкай пісару, крэўскаму і медніцкаму дз-цы, п. Міхайлу Васілевічу на м-к Цеслугоў Валынскай з-лі з чатырма селішчамі за 600 коп літ. гр.

Прадажны ліст п. Рыгора Зароўскага жыду г. Бярэсце рэзінку Песаху Шаломавічу на пляц “землены, садибны” у г. Бярэсце, у месце, за 18 коп літ. гр.

425. Калі ў прадажным лісце змяшчающа межы ўладанняў, гэта агаворваецца ў канцы загалоўка ў круглых дужках:

Прадажны ліст марш., майшогальскага дз-цы кн. Яна Баліславіча Свірскага дворн. падск., браслаўскаму і аліцкаму с-це, п. Фёдару Скуміну на двор над воз. Пелек Дрысвяцкай вол. з трывма сёламі за 2000 коп літ. гр. (з межамі ўладанняў)

3.1.4.32. Умацаваныя граматы і лісты

426. Умацаваныя граматы ці лісты, якімі тыя ці іншыя прыватныя асобы перадавалі іншым асобам паўнамоцтвы для ажыццяўлення пэўных дзеянняў, будующа па наступнай схеме: 1) адзначэнне раз-

навіднасці — “умацаваны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) адзначэнне дзеяння, на якое дающа паўнамоцтвы.

427. Калі ўмацаваны ліст упаўнаважвае асобу на правядзенне падзелу маёmacі, пасля адзначэння адрасата ідуць: 1) формула “на правядзенне падзелу”; 2) прыназоўнік “з”; 3) адзначэнне асобы, з якой мае адбыцца падзел, у тв. скл.; 4) адзначэнне маёmacі, якая мае быць падзелена, у род. скл.:

Умацаваны ліст рагачоўскага старосціча кн. Івана Багданавіча Саламірыцкага яго служ. Дзянісу Слабадскому на правядзенне падзелу з мсціслаўскай і радамскай кашталянавай і старосцінай кнг. Іванавай Саламірыцкай — Ганнай Янаўнай Глябовічай іstryечным братам крычаўскім і луцыцкім с-там кн. Багданам Іванавічам Саламірыцкім ...

3.1.4.33. Тэстаменты (духоўныя)

428. Загалоўкі тэстаментаў ці духоўных будующа па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “тэстамент” ці “духоўная”, “духоўны” (у залежнасці ад саманазвы); 2) адзначэнне складальніка тэстамента ці духоўнай у род. скл.:

Тэстамент кн. Васіля Іванавіча

429. Калі гэта другі, трэці і інш. тэстаменты (духоўныя) адной і той жа асобы, перад назвой разнавіднасці пішацца “Другі” (“Другая”), “Трэці” (“Трэцяя”) і інш. (пры гэтых астатніх элементы загалоўка прыводзяцца ў адпаведным склоне).

3.1.4.34. Даокументы дыпламатычных зносін

430. Загалоўкі вярыцельных грамат і лістоў маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “вярыцельная” ці “вярыцельны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 4) прыназоўнік “да”; 5) адзначэнне кіраўніка дзяржавы, да якога накіроўваецца адрасат, у род. скл.:

Вярыцельны ліст вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта I Старога пасланіку ВКЛ у РД падстолему і крэўскаму нам. Нікадыму Янавічу Цеханоўскаму да вял. кн. маск. Івана IV Васілевіча

Вярыцельны ліст вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта III Вазы паслом РП у РЦ найвышэйшаму канцлеру ВКЛ Льву Іванавічу Сапегу, варшаўскаму кашт. Станіславу Варшыцкаму і пісару Гельяшу Пельгримоўскаму да цара Барыса Фёдаравіча

431. Загалоўкі ахоўных грамат і лістоў, якія гарантавалі недатыкальнасць паслоў іншаземных дзяржаў, будуюцца па той жа схеме, што і загалоўкі вярыцельных, з тым адрозненнем, што пункт 5 апускаецца:

Ахоўны ліст вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта I Старога паслам і ганцам РДУ ВКЛ

432. Загалоўкі дагавораў маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “дагавор”; 2) адзначэнне падразнавіднасці — “аб міры”, “аб перамір’і”; 3) адзначэнне кіраўнікоў дзяржаў; 4) прыназоўнік “на”; 5) адзначэнне тэрміну дзеяння дагавора; 6) формула “які быў заключаны” ці “якое было заключана” і адзначэнне дыпламатычных прадстаўнікоў, пры пасрэдніцтве якіх быў заключаны дагавор, у тв. скл. (калі вядомы, у круглых дужках). Напрыклад:

Дагавор аб міры вял. кн. літ. Альгерда, кн. Кейстута і вял. кн. Святаслава Іванавіча, з аднаго боку, і вял. кн. Дзмітра Іванавіча і вял. кн. Уладзімера Андрэевіча, з іншага ...

Дагавор аб перамір’і вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта III Вазы і рас. цара Васіля Іванавіча на трывадлы (які быў заключаны пасламі РП малагоўскім кашт. Мікалаем Аляшніцкім з Аляшніцы, вялікім с-там Аляксандрам Корвінам Гасеўскім і інш.)

433. Загалоўкі ратыфікацыйных грамат і лістоў будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне кіраўніка дзяржавы, які ратыфікуе дагавор; 3) формула “якая зацвярджае”; 4) адзначэнне дакумента, які ратыфікуеца, у він. скл.; 5) адзначэнне, каму была ўручана грамата ці ліст (у круглых дужках).

434. Загалоўкі пасольскіх інструкцый уключаюць: 1) адзначэнне разнавіднасці — “інструкцыя”; 2) адзначэнне асобы, якая дае пасольскую інструкцыю, у род. скл.; 3) адзначэнне асобы, якой даецца інструкцыя, у дав. скл.; 4) прыназоўнік “аб” ці “адносна”; 5) адзначэнне мэты перамір’я. Напрыклад:

Інструкцыя вял. кн. літ. і кар. пол. Жыгімонта I Старога паслам ВКЛ у РД падляшскому в-дзе, марш., п. Янушу Касцевічу, зем. падск., марш. і пісару, п. Богушу Багавіціновічу адносна заключэння міру ці перамір’я

435. Загалоўкі пасольскіх справаздач маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “пасольская справаздача”; 2) адзначэнне складальніка справаздачы ў род. скл.; 3) прыназоўнік “аб”; 4) адзначэнне харектару дзейнасці пасольства (пераговоры, заключэнне дагавора і інш.); 5) адзначэнне краіны, дзе знаходзілася па-

сольства, у тв. скл.; 6) адзначэнне контрагентаў перамоў — кіраўніка дзяржавы ці яго прадстаўнікоў — у тв. скл. з прыназоўнікам “з”; 7) адзначэнне тэмы пераговораў.

436. Загалоўкі адмоўных грамат і лістоў, якімі тая ці іншая краіна абвяшчала аб аднабаковым спыненні дзеяння дагавора аб міры ці перамір’я, будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “адмоўная” ці “адмоўны”; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) прыназоўнік “да”; 4) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 5) формула “аб спыненні дзеяння”; 6) цісловая назва дагавора, дзеянне якога прыпынілеца, з адзначэннем разнавіднасці і дат апошняга; 7) адзначэнне, з кім адпрайлена грамата ці ліст (у круглых дужках).

437. Структура загалоўкаў пасланняў: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) прыназоўнік “да”; 4) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 5) прыназоўнік “аб” або формулы “з просьбай”, “з патрабаваннем”, “з прапановай”, “з тлумачэннем” і г. д.; 6) адзначэнне прадмета паслання ў мес. скл.; 7) адзначэнне, з кім адпрайлена пасланне (у круглых дужках). Напрыклад:

Пасланне вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да крымскага хана Менделі-Гірэя з пропановай аб “верным братстве и вечном мире” (адпр. панамі Юрыем Зяноўевічам і Якубам Івашанцавічам)

Пасланне вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да вял. кн. маск. Васіля Іванавіча аб абранні яго вялікім князем літоўскім і каралём польскім, з патрабаваннем аб вяртанні захопленых зямель і інш. (адпр. віленскім ваяводзічам, марш., п. Янам Мікалаевічам; кухмістрам, п. Пятром Алехавічам і п. Багданам Сапегам)

438. Загалоўкі адказных пасланняў маюць ту ж структуру, што і пасланні. Напрыклад:

Адказное пасланне [ліфляндскага магістра Вальтера фон Плетэнберга] вял. кн. літ. Жыгімонту I Старому з пропановай не пачынаць вайну з новым вялікім князем маскоўскім без дастатковай падрыхтоўкі і да высвятылнення яго палітыкі (адпр. кн. містрам Кляўсам)

439. Загалоўкі “пасольстваў” — пісьмовых зваротаў Паноў-Рад ВКЛ да вялікага князя і Паноў-Рад КП, а таксама вялікага князя да Паноў-Рад ВКЛ і КП, будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “пасольства” (у двукоссях); 2) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 3) прыназоўнік “да”; 4) адзначэнне адрасата ў род. скл.; 5) прыназоўнік “аб”, “адносна” або формулы “з просьбай”, “з патрабаваннем”, “з пропановай”, “з тлумачэннем” і г. д.; 6) адзначэнне

прадмета “пасольства” ў мес. скл.; 7) адзначэнне, з кім адпраўлена “пасольства” (у круглых дужках). Напрыклад:

“Пасольства” вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога да Паноў-Рад КП аб абранні яго вялікім князем літоўскім (адпр. гет., п. Станіславам Пятровічам)

“Пасольства” Паноў-Рад ВКЛ да Паноў-Рад КП з тлумачэннем прычын абрання Жыгімонта вялікім князем літоўскім (адпр. гет., п. Станіславам і марш., п. Янам Янавічам Забярэзінскім)

3.1.4.35. Рэестры, інвентары, перапісы

440. Загалоўкі рэестраў маюць наступную структуру: 1) адзначэнне разнавіднасці — “рэестр”; 2) адзначэнне асноўных разнавіднасцяў і падразнавіднасцяў дакументаў, якія ўнесены ў рэестр, у род. скл.; 3) адзначэнне адрасанта ў род. скл.; 4) адзначэнне адрасата ў дав. скл.; 5) адзначэнне пачатковай і канцавой дат дакументаў, якія ўнесены ў рэестр (калі вядомы); 6) адзначэнне (праз кропку пасля скарачэння “складз.”) складальніка рэестра (калі вядомы). Напрыклад:

Рэестр прывілеяў вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста стральцам

Рэестр жалавання вял. кн. літ. Жыгімонта I Старога шляхце ВКЛ

441. У загалоўках рэестраў трэба адрозніваць дату складання рэестра ад даты ці даты выдачи занесеных у рэестр дакументаў. У сярэдзіне загалоўка змяшчаюцца апошнія.

442. Загалоўкі перапісаў асабістага складу вялікакняжацкага войска будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці; 2) аб'ект перапісу ў род. скл.

443. Інвентары прыватных уладанняў, якія маюць адрасант і адрасат, у залежнасці ад таго, што паслужыла нагодай для іх стварэння, падзяляюцца на падразнавіднасці: “дзельчыя”, “прадажныя”, “застаўныя”. Загалоўкі такіх інвентароў складаюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне падразнавіднасці; 2) адзначэнне разнавіднасці — “інвентар”; 3) адзначэнне адрасанта (складальніка інвентара) у род. скл.; 4) адзначэнне адрасата (уладальніка маёма) у дав. скл.; 5) адзначэнне аб'екта інвентарызацыі ў род. скл. Напрыклад:

Дзельчы інвентар падкаморага Слонімскага пав. Рыгора Трызны дарагіцкаму с-це, п. Мікалаю Кішку на Цеханаўцу м-ка Косаў Слонімскага пав.

Прадажны інвентар Паўла Каҳаноўскага і яго жонкі Захві Станіславаўны Целяніцкай зем. падск. і пісару ВКЛ Лыўрыну Войну м-ка ...

Застаўны інвентар віленскага цівуна і неваднічага Завельскіх двароў кн. Мацея Багданавіча Агінскага кершаўскаму цівуну кн. Юрыю Бароўскаму фан. Панявеж

444. Калі застаўны інвентар з’яўляецца праціўнем, гэта адзначаецца ў канцы загалоўка ў круглых дужках.

445. Загалоўкі апісанняў дзяржаўных уладанняў будуюцца па наступнай схеме: 1) адзначэнне разнавіднасці — “апісанне”, “інвентар”, “люстрацыя”; 2) адзначэнне аб'екта апісання ў род. скл. Калі вядомы складальнік апісання, у круглых дужках адзначаецца: “складз. такім-та” ці “склаў такі-та”.

446. Да апісанняў XIV — пачатку XVI ст. мэтазгодна выкарыстоўваецца тэрмін “апісанне”.

3.1.4.36. Запісы

447. Сярод запісаў вылучаюцца наступныя групы: 1) справаводныя; 2) інфармацыйныя; 3) запісы-пераказы дакументаў; 4) прававыя. Справаводныя запісы адлюстроўваюць дзеянасць пісараў па вядзенню дадзенай кнігі. Інфармацыйныя запісы фіксуюць рашэнні ўлад і дзеянасць службовых асоб. Запісы-пераказы дакументаў змяшчаюць змест дакументаў, тэкст якіх па нейкай прычыне не быў упісаны ў кнігі. Прававыя запісы ўяўляюць сабой паведамленні аб заявах, скаргах прыватных асоб, сведчаннях і дзеяннях прадстаўнікоў судовага апарату.

448. Абазначэнне разнавіднасці для запісаў не прыводзіцца.

449. Структура загалоўкай справаводных запісаў: 1) тэрмін “запіс”; 2) адзначэнне асобы, якая рабіла запіс (калі вядома), у род. скл.; 3) прыназоўнік “у”; 4) адзначэнне кніг, у якія рабіўся запіс; 5) прыназоўнік “аб”; 6) адзначэнне зместу запісу ў мес. скл.

450. Аб адзначэнні кніг гл. 375, 376.

451. Структура загалоўкаў інфармацыйных запісаў наступная: 1) тэрмін “запіс”; 2) адзначэнне асобы, якая рабіла запіс (калі вядома), у род. скл.; 3) прыназоўнік “у”; 4) адзначэнне кніг, у якія рабіўся запіс; 5) прыназоўнік “аб”; 6) адзначэнне зместу запісу ў мес. скл. Напрыклад:

Запіс у кнігі Метрыкі ВКЛ аб адпраўцы 1 лютага 1537 г. Івана Дубіцкага ў г. Кіеў для арганізацыі працы па рамонту Кіеўскага замка

452. Загалоўкі запісаў-пераказаў будуюцца па наступнай схеме: 1) тэрмін “запіс”; 2) прыназоўнік “у”; 3) адзначэнне кніг, у якія рабіўся запіс; 4) прыназоўнік “аб”; 5) адзначэнне зместу запісу ў мес. скл.

453. Пры адзначэнні зместу запісаў-пераказаў неабходна кіравацца структурай загалоўка таго документа, змест якога пераказваецца ў запісе. Напрыклад:

Запіс у кнігі Метрыкі ВКЛ аб дараўанні [вял. кн. літ. Жыгімонтам I Старым] Пуцяце дзвюх службаў Іванавічы і Туровічы Дубровенскага пучі Смаленскага пав.

454. Структура загалоўкаў прававых запісаў наступная: 1) тэрмін “запіс”; 2) адзначэнне кніг, у якія рабіўся запіс; 3) формулы “заявы”, “скаргі” і інш. у род. скл.; 4) адзначэнне асобы, якая падавала заяву, скаргу і г. д., у род. скл.; 5) прыназоўнік “аб”; 6) адзначэнне сутнасці заявы, скаргі і г. д. у мес. скл. Напрыклад:

Запіс у слонімскія земскія кнігі заявы зям. Слонімскага пав. Томкі Марцінавіча Ейсімонтаўіча аб яднальным падзеле марш., ашменскім падкаморым, неманіцкім дз-цам, п. Янам Палускім, зем. писарам Слонімскага пав., п. Багданам Тушавіцкім і хар. Слонімскай з-лі Станіславам Талькам м-чка Васевіцкі-Станькаўшчына паміж Томкам і зямянкамі Слонімскага пав. Марынай і Геленай Янаўнамі Бернатовічам

Запіс у слонімскія земскія кнігі заявы зям. Слонімскага пав. Віктара Адзінцэвіча аб продажы п. Яну Сухадольскаму чатырох ніу у сс. Вышкаў і Мелькава за 30 коп літ. гр.

Запіс у слонімскія земскія кнігі скаргі быценскага панамесніка п. Рафала Звольскага Войтэха Хрышчановіча на жыровіцкага ўрадніка п. Івана Аляксандравіча Солтана Івана Вараніцкага аб знявазе і замаху на жыццё

Запіс у слонімскія земскія кнігі скаргі Ждана Янавіча на баяр. з с. Радзівілавічы Яна Венцавіча-“менышага” аб нанясенні апошнім цяжкага ранення на жонку прыяцелю Ждана зям. з с. Адгінавічы Паўлу Хмелю

Запіс у слонімскія земскія кнігі заявы зям. з с. Радзівілавічы Паўла Хмелю аб пакражы дакументаў

Запіс у слонімскія земскія кнігі заявы зям. Міхайла Багданавіча Стойдзярэвіча аб перадачы пад аптеку сваёй маці Ганне Гаўрылауне, жонцы Навіцкага Цішкевіча, 1/3 яго часткі м-ка Рымкаўскі і рухомай маёмесці

Запіс у слонімскія земскія кнігі рашиэння суддзяў Яна Вікторына і Мікалая Юндзіла аб прызначэнні прысягі сыну Яна Багданавіча Юхну па іску Яна на зям. Паўла Пацэвіча Жука на 23 кастрычніка [1556 г.]

Запіс у слонімскія земскія кнігі рашиэння суддзі Яна Вікторына аб прызначэнні тэрміна аддання Юхнам Васкевічам бочкі жыста і “полумерка” грачыны па іску Пятра Славуціча з с. Радзівілавічы на 29 студзеня [1556 г.]

3.1.5. Абазначэнне асоб у загалоўку

455. Пры абазначэнні мужчын спачатку прыводзіцца яго асабове імя, потым імя па бацьку, далей імя па дзеду (калі ёсьць) і прозвішча ці імя-мянушка.

456. Адзначаецца не больш чым трох фізічных ці юрыдычных асобы, якія фігуруюць у якасці адрасантаў і адрасатаў, контрагентаў здзелак аднаго документа, а таксама з ліку тых, хто рабіў упісанне ў кнігі (непасрэдна ці ад імя кагосьці) і прадстаўляў дыпламатычныя місіі (у дыпламатычных дакументах); калі колькасць асоб, якія фігуруюць у якасці адрасантаў і адрасатаў, контрагентаў здзелак аднаго документа і г. д., чатыры, даеща пералік дзвюх і адзначаеща “і інш.”.

457. Пры адзначэнні асоб у загалоўку спачатку паведамляеца аб іх пасадах (ваявода, староста, ляскнічы і г. д.), званнях (маршалак, Пан-Рады і г. д.), тытуле (князь, пан) і сацыяльным становішчы (баярин, шляхціц, зямянін, мешчанін і г. д.).

458. Пры гэтым тытулы вялікіх князёў літоўскіх і каралёў польскіх і гаспадароў іншых краін адзначаюцца толькі пры першай іх згадцы, калі тытул у загалоўку да дадзенага документа адпавядае тытулу ў загалоўках наступных дакументаў.

459. Пасада адзначаецца раней за тытул. Напрыклад:

...віленскага в-ды, канц., п. ...

460. Прыводзіцца не больш чым пасады адной і той жа асобы. Пералік пасад можа быць зведзены да адзначэння першых дзвюх ці адной, калі яны дастатковая высокія ў парадкаванні з наступнымі.

461. Падведамаснай асобе адміністрацыйная адзінка адзначаецца перад назвай пасады пры дапамозе прыметніка: віленскі ваявода, гародзенскі староста, зэльвенскі дзяржаўца, полацкі гараднічы і інш.

462. Тытул вялікіх князёў літоўскіх і каралёў польскіх прыводзіцца скарочана з абазначэннем толькі аднаго геаграфічнага атрыбута: “літоўскі”: вял. кн. літ., калі ён выступае толькі як вялікі князь лі-

тоўскі, і з абазначэннем другога геаграфічнага атрыбута: “польскі”, калі ён выступае адначасова як кароль польскі і вялікі князь літоўскі.

463. Вызначэнні прыналежнасці да гаспадара — “гаспадарскі”, “карапалеўскі” і г. д. пры імёнах і пасадах не прыводзяцца.

464. Калі ў якасці адрасата выступае асоба, група асоб ці насельніцтва якой-небудзь тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі ці пэўнага пункта, спачатку адзначаюцца сацыяльная прыналежнасць ці професія гэтых асоб, затым месца жыхарства.

465. Імёны асоб прыводзяцца цалкам. Скарачэнні імён дапускаюцца толькі тады, калі яны не маюць двухсэнсавасці. Пры гэтым адзін з элементаў абазначэння асобы павінен даваць уяўленне аб склоне, у якім выкарыстоўваюцца і ўсе астатнія элементы. Калі канчатак зразумелы з прозвішча, дапушчальная скарачаць як імя, так і імя па бацьку і дзеду. Калі прозвішча адсутнічае, імя прыводзіцца ў поўнай форме, а імя па бацьку і дзеду скарачаецца. Напрыклад:

...Канст. Канст. Астрожскага...

...Стан. Стан. Давойны...

466. У загаловак уключаецца нумар манарха.

467. Паслы ў загалоўку характарызуюцца як прадстаўнікі дзяржавы: пасол ВКЛ, пасол РД і г. д.

468. Не пажадана пераводзіць у загалоўку памяншальныя імёны ў форму поўных.

469. У загалоўку перадаецца тая форма імя, якая фігуруе ў тэксле дакумента (не Вітаўтас, а Вітаўт, не Жыгімонтас, а Жыгімонт і г. д.).

470. Імя, імя па бацьку, дзеду, прозвішча ці імя-мянушка адной і той жа асобы ў загалоўках да розных дакументаў прыводзяцца па магчымасці ў аднолькавай форме. Калі яны ў адным і тым жа ці розных дакументах маюць розныя варыянты, той, які сустракаецца частцей, абіраецца як асноўны, астатнія прыводзяцца ў круглых дужках (за выключэннем яўна памылковых).

471. Калі імя ў дакumenце адсутнічае, замест яго ў загалоўку ставіцца літара N. Напрыклад:

Уводны “ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да дв. N на ўвядзенне віленскага бурм. Фрэдрыха Аляксандравіча Шумленскага ва ўладанне м-ром Св. Троіцы ў г. Вільні, у месце, па смерці архіепіскапа, мітрапаліта Кіеўскага, Галіцкага і Усех Русі Селіввестра

472. Для паказу свяцтва і розных узаемаадносін паміж асобамі выкарыстоўваюцца тэрміны “яго”, “яе”, “іх”, а не “свой”, “свая”,

“сваіх”. Апошнія займеннікі выкарыстоўваюцца толькі ў цытатах з крыніц.

3.1.6. Абазначэнне геаграфічных аб'ектаў, назваў устаноў і лічэбнікаў у загалоўках

473. Геаграфічныя назвы ў загалоўку даюцца ў іх гістарычнай форме.

474. Калі колькасць аб'ектаў аднаго тыпу і адной воласці, якія фігуруюць у сувязі з імёнарамі таго ці іншага суб'екта даравання і контрагента здзелкі пяць, прыводзіцца пералік трох аб'ектаў аднаго тыпу і адной воласці і пішацца “і інш.”; калі аб'ектаў аднаго тыпу адной воласці шэсць, пералічваюцца чатыры з іх і пішацца “і інш.”.

475. Выключэнне складаюць інвентары, дзе даеца пералік усіх уладанняў, якія апісваюцца.

476. Калі колькасць аб'ектаў даравання і здзелкі аднаго тыпу не вядомай тэрытарыяльна-адміністрацыйнай прыналежнасці пяць, іх пералік таксама складае трох адзінкі, у канцы пераліку пішацца “і інш.”. Калі аб'ектаў аднаго тыпу шэсць, прыводзяцца толькі чатыры з іх і пішацца “і інш.”.

477. Калі колькасць аб'ектаў аднаго тыпу і адной воласці сем і больш, адзначаюцца колькасць аб'ектаў і іх тып. Напрыклад:

...на восем пустаўшчын у Менскай вол....

...на 14 пустаўшчын у Аboleцкай вол....

478. Калі колькасць воласцей, якія фігуруюць у дакуменце, сем і больш, адзначаецца агульная колькасць аб'ектаў кожнага тыпу і воласці.

479. Калі колькасць воласцей дзесяць і больш, яны не пералічваюцца. Замест гэтага прыводзіцца іх колькасць.

480. У загалоўку адзначаюцца адміністрацыйна-тэрытарыяльная прыналежнасць уладання. Калі даныя аб тэрытарыяльна-адміністрацыйнай прыналежнасці ўладання ў крыніцы не змешчаны, але на думку публікатара павінны быць уключаны ў загаловак, яны ўносяцца ў загаловак і заключаюцца ў квадратныя дужкі.

481. Калі аб'ект знаходзіцца ў горадзе ці мястэчку, спачатку адзначаецца тып аб'екта, затым горад.

482. Прыводзіцца пералік не больш чым трох аб'ектаў кожнага тыпу аднаго горада ці мястэчка, якія фігуруюць у сувязі з імёнарамі таго ці іншага суб'екта даравання і контрагента здзелкі; калі аб'ектаў аднаго тыпу аднаго горада ці мястэчка — чатыры, пералічваюцца два з іх і пішацца “і інш.”.

483. Паколькі ў гарадах і мястечках адрозніваліся замак, паркан, места, мястечка, прадмесце, акольны горад і інш., пасля адзначэння назвы горада ці мястечка па неабходнасці ўдакладняеца, дзе знаходзіца аб'ект: "у замку", "у паркане", "у месце", "у мястечку", "у прадмесці", "у акольным горадзе" і інш.

484. Назвы сялец, прысёлкаў, пустаўшчын і інш., якія цягнулі да таго ці іншага буйнога сельскага аб'екта, у загаловак не ўключаюцца; замест гэтага адзначаюцца колькасць і тып гэтых аб'ектаў: "з шасцю сёльцамі", "з двумя прысёлкамі", "з 12 пустаўшчынамі" і інш.

485. Калі гэтыя сёльцы і пустаўшчыны фігуруюць у дакуменце як самастойныя аб'екты распараджэння ці здзелкі, яны ў загалоўку адзначаюцца.

486. Тоё ж адносіца і да асобных угоддзяў (ставы, млыны і інш.) і гаспадарчых пабудоў, калі ў крыніцы яны вылучаны ў самастойныя аб'екты распараджэння ці здзелкі.

487. Вызначэнні прыналежнасці да гаспадара — "гаспадарскі", "каraleўскі" і г. д. пры геаграфічных назвах не прыводзяцца.

488. Скарачэнні "г.", "м.", "с.", "сц.", "м-к", "м-чак" і інш. выкарыстоўваюцца толькі перад конкретнымі назвамі гарадоў, мястечак, сёл, сялец, маёнткаў, маёнтачкаў і інш.

489. Назвы населеных пунктаў, якія перададзены ў форме прымітіка, пераводзяцца ў форму назоўніка.

490. Назвы неідэнтыфікованых населеных месцаў, перавод якіх у форму назоўніка выклікае цяжкасці, перадаюцца ў той форме, у якой яны прыведзены ў крыніцы.

491. Назвы населеных месцаў, зямель, рэк, азёр і г. д., якім папярэднічае абавязчынне тыпу аб'екта, пішуцца ў наз. скл., аднак скланяюцца ў родзе з назвой тыпу аб'екта.

492. Назвы населеных месцаў, зямель, рэк, азёр і г. д., перавод якіх у наз. скл. выклікае цяжкасці, перадаюцца на мове арыгінала ў тым склоне, у якім яны прыведзены ў крыніцы, і заключаюцца ў двухкосі. Напрыклад: «... на р. "Черце"...»

493. Прыйназоўнік "у" пасля назвы населенага пункта і перад назвой тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі, у складзе якога ён знаходзіца, не ставіцца, а назва самой тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі прыводзіцца ў род. скл. Напрыклад:

...сц. Лапеніца Ваўкаўскай вол....

494. Прыйназоўнік "у" ставіцца пасля назвы незаселеных месцаў, а назва тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі, на тэрыторыі якой гэта месца знаходзіцца, перадаецца ў **ке^{тк}**. скл. Напрыклад:

...дзевяці пустых валок зямлі ў Ваўкаўскай вол....

495. Калі ў крыніцы назва воласці прыводзіцца без вызначэння тыпу гэтай адзінкі, тэрмін "воласць" у загаловак уключается.

496. Геаграфічныя назвы, якія складаюцца з двух слоў, даюцца цалкам, і пры гэтым кожная частка назвы пішацца з вялікай літары. Напрыклад:

*Станькаў Юрышынскі
Дуброва Дукраўская
Ейсімонтаўскі Іванаўцы*

497. Назвы аднаго і таго ж геаграфічнага аб'екта ў загалоўках да розных дакументаў прыводзяцца па магчымасці ў аднолькавай форме. Калі яны ў адным і тым жа ці розных дакументах маюць розныя варыянты, той, які сустракаецца часцей, абіраецца як асноўны, астатнія прыводзяцца ў круглых дужках (за выключэннем яўна памылковых).

498. Калі адна з частак складанай назвы ўяўляе сабой тэрмін, які абазначае тып аб'екта (Сяло, Сяльцо, Слабада, Воля, Поле, Стаў і г. д.), трэба пераканацца, што ў адносінах да гэтага аб'екта ён стратычнае сваё першапачатковое значэнне і стаў часткай імя ўласнага.

499. Пры перадачы складаных назваў манастыроў агіяграфічная і геаграфічная назвы прыводзяцца ў тым парадку, у якім яны змешчаны ў крыніцы.

500. Калі назва геаграфічнага аб'екта ў дакуменце адсутнічае, замест яе ў загалоўку ставіцца літара N.

501. Выкарыстанне вялікіх і малых літар у назвах устаноў падпрадкавана правілам выкарыстання гэтых літар пры перадачы тэксту.

502. Усе колькасныя аднозначныя лічэбнікі (апрача храналагічных даты) перадаюцца словамі; шматзначныя — арабскімі лічбамі.

503. Парадкавыя лічэбнікі перадаюцца словамі, апрача тых, якія суправаджаюць імёны манархаў і прадстаўнікоў знатных сем'яў. Апошнія перадаюцца рымскімі лічбамі.

504. Пры выданні некалькіх экземпляраў аднаго і таго ж дакумента (памножаныя арыгіналы) перад тэкстам кожнага экземпляра ставіцца рымская лічба, якая абавязчынне ўмоўны парадкавы нумар экземпляра.

3.1.7. Выкарыстанне двукосяй і квадратных дужак у загалоўках

505. Усе цыфты з крыніцы ў загалоўку заключаюцца ў двукосяй.

506. Аднак імёны, тэрміны і назвы, якія запазычаны публікатарам з крыніцы і прыводзяцца ад яго імя, у двукосяї не заключаюцца.

507. У квадратных дужках заключаюцца ўсе мяркуемыя даты ці даты недатаваных ці недакладна датаваных документаў, а таксама датковыя прозвішчы, асабовыя імёны, імёны па бацьку, дзеду, назвы тэрытарыяльна-адміністрацыйных адзінак, абазначэнні тэрмінаў даравання і інш., якія адсутнічаюць у дакуменце і ўносяцца ў загаловак самім публікатаром.

3.2. Легенда

508. Легенда змяшчаецца пасля загалоўка і перад тэкстам дакумента (ці перад уласным загалоўкам). У легендзе змяшчаюцца наступныя групы звестак: 1) адзначэнне арыгінала ці спіса, па якіх публікуеца дакумент; 2) апісанне арыгінала ці спіса, па якіх публікуеца дакумент; 3) адзначэнне спісаў дакумента; 4) адзначэнне публікацый і згадак дакумента.

3.2.1. Адзначэнне арыгінала ці спіса, па якіх публікуеца дакумент

509. У адзначэнне арыгінала ці спіса ўваходзяць: а) абазначэнне месца захоўвання і шыфр дакумента; б) адзначэнне ступені аўтэнтычнасці тэксту дакумента (арыгінал, спіс і г. д.); в) адзначэнне матэрыялу для пісьма; г) адзначэнне зневяднай формы дакумента; д) адзначэнне памераў дакумента.

3.2.1.1. Месца захоўвання і шыфр дакумента

510. Легенда пачынаецца са скорочанай назвы архіва, у якім захоўваецца дакумент.

511. Далей адзначаецца нумар фонду.

512. Калі фонд мае некалькі вопісаў, робіцца паведамленне аб нумары волісу, якому папярэднічае скарачэнне “Вол.”.

513. Месцазнаходжанне дакумента ў справе даеца з адзначэннем нумара (нумароў) аркуша.

514. Нумар фонду можа не адзначацца, калі публікуюцца справы аднаго і таго ж фонду. Нумар справы таксама можа не адзначацца, калі публікуюцца дакументы адной справы. Аднак аб гэтай акалічнасці павінна быць сказана ў прадмове.

515. Калі ў справе прысутнічае некалькі нумараў, спасылкі даюцца на наўежшую нумарацію аркушаў. У дужках могуць быць прыведзены нумары аркушаў па ранейшай нумарацыі, якая выкарыстоўвалася ў папярэдніх публікацыях.

516. Пры адсутнасці ў справе нумарацыі аркушаў даеца аздзначэнне: “б/н арк.”. У тым выпадку, калі нумарацыя аркушаў адсутнічае толькі ў гэтым дакуменце справы, аздначаеца: “арк. б/н”.

517. Пасля аздзначэння месца захоўвання дакумента ставіцца кропка.

518. Аздзначэнне месца захоўвання і шыфр дакумента набіраюцца пэтытам.

3.2.1.2. Аздначэнне ступені аўтэнтычнасці тэксту дакумента

519. Звесткі аб аўтэнтычнасці прыводзяцца пасля аздзначэння месца захоўвання і шыфра дакумента. У абзац гэтыя звесткі не вылучаюцца.

520. Ступень аўтэнтычнасці выражаяцца словамі “Арыгінал” ці “Спіс”, пасля якога праз дэфіс даеца яго ўмоўнае літарнае аздзначэнне.

521. Арыгінал аздначаеца літарай *A*. При публікацыі аднаго з памножаных арыгіналаў, якія маюць адну і ту ж храналагічную дату, арыгіналу, які публікуеца, прысвойваеца аздначэнне *A₁* (усе астатнія аздначаюцца як *A₂*, *A₃* і г. д.). Калі даты гэтых арыгіналаў не супадаюць, яны разглядаюцца як розныя дакументы. Чарнавік (“мінuta”) разглядаеца як арыгінал і аздначаеца як *A_c* (“чарнавік”). За арыгіналам фальшивага дакумента замацоўваеца аздначэнне *A_f* (“псеўдаарыгінал”). Калі арыгінал вядомы па факсіміле, ён аздначаеца як *A_{фм}* (“факсіміле”); калі арыгінал вядомы па фотакопіі — як *A_{фк}* (“фотакопія”). Напрыклад:

Арыгінал-*A*
Арыгінал-*A₁*
Арыгінал-*A_c*
Арыгінал-*A_{фк}*
Арыгінал-*A_{фм}*

522. Трэба мець на ўвазе, што ўпісанні і выпісы (гл. 373, 384) разглядаюцца як арыгіналы.

523. Спісы аздначаюцца наступнымі пасля *A* літарамі беларускага алфавіта. Літарнае аздначэнне спісаў вядзеца ў залежнасці ад іх старжытнасці, г. з. па храналогіі. Найбольш старжытны спіс аздначаеца літарай *B*, наступны па старжытнасці — *V* і г. д.

524. Для спіса адзначаецца час, да якога ён адносіцца. Напрыклад:

Спіс-В канца XVI — пачатку XVII ст.

Спіс-Г канца XVI — пачатку XVII ст.

Спіс-Д другой паловы XVI ст.

525. Звесткі аб аўтэнтычнасці дакумента заканчваюцца кропкай.

526. Літарныя абазначэнні ступені аўтэнтычнасці дакумента набираюцца курсівам; астатні тэкст — петытам.

3.2.1.3. Матэрыйял для пісьма

527. Адзначэнне матэрыйялу для пісьма ў абзац не вылучаеца.

528. Адзначэнне матэрыйялу для пісьма даеца толькі ў тым выпадку, калі гэта пергамін. Аднак, калі публікуюцца толькі пергамінныя дакументы, матэрыйял для пісьма не адзначаецца.

529. Апісанне пергаміна пачынаецца з адзначэння яго якасці (“тонкі”, “звычайны”, “трубы”), колеру (“белы”, “жоўты”, “карыйчневы”) і выкарыстання. Аб выкарыстанні гаворыцца толькі тады, калі гэта палімпсест. Вызначэнне “палімпсест” прыводзіцца праз коску пасля адзначэння матэрыйялу для пісьма (“перг.”). У канцы ставіцца кропка:

Звычайны жоўты перг.

Звычайны карыйчневы перг., палімпсест...

530. Адзначэнне матэрыйялу для пісьма набіраецца петытам.

3.2.1.4. Знешнняя форма дакумента і яго фармат

531. Адзначэнне знешніх форм дакумента даеца толькі тады, калі дакумент складаецца з некалькіх аркушаў (ці скруаў).

532. Адзначэнне знешніх форм дакумента не даеца, калі дакумент змешчаны ў складзе книгі.

533. Адзначэнне пачынаецца з інфармацыі аб агульной колькасці поўных (разгорнутых) аркушаў. Пры гэтым, каб пазбегнуць блытаніны, пасля адзначэння аркушаў паведамляеца аб колькасці паўаркушаў (праз знак роўнасці ў круглых дужках):

Чатыры аркушы (=восем паўаркушаў)...

534. Далей у той жа фразе прыводзіцца звесткі аб спосабе размяшчэння аркушаў. Напрыклад:

... якія ўкладзены адзін у другі...

... якія падкладзены адны да другіх...

535. Калі выкарыстоўваецца камбінаваны спосаб размяшчэння аркушаў, пасля адзначэння агульной колькасці аркушаў і паўаркушаў ставіцца двукроп'е і адзначаецца колькасць аркушаў, якія ўкладзены

адны ў адны, і колькасць аркушаў, якія падкладзены адны да адных. Напрыклад:

Шэсць аркушаў (=12 паўаркушаў): пяць укладзены адзін ў адзін і адзін падкладзены

536. За гэтай інфармацыяй ідзе паведамленне аб спосабе прымацавання, колеры і матэрыяле сродку прымацавання і “бібліяграфічным фармаце” аркушаў. Напрыклад:

... і сышты ружовай піткай *in folio*...

537. Адзначэнне знешніх форм дакумента набіраецца петытам.

3.2.1.5. Памеры дакумента

538. Адзначэнне памераў дакумента ў асобны абзац не вылучаеца.

539. Вынікі вымярэння дакумента даюцца ў сантыметрах з дакладнасцю да 0,1 см. Паміж атрыманымі вынікамі ставіцца знак множання “×”. Скарачэнне “см” не ўзнаўляеца.

540. Памеры паперы, а тым больш пергаміна амаль ніколі не паддаюцца дакладнаму вымярэнню. Таму вынікі вымярэння мэтазгодна даваць для кожнага боку дакумента асобна. Памеры бакоў адзначаюцца ў наступнай паstryдоўнасці: 1) верхні бок; 2) правы бок; 3) ніжні бок; 4) левы бок. Напрыклад:

37,4×24,5×37×23,8

541. Калі дакумент змешчаны на двух і больш аркушах (тут і даляй у сэнсе — паўаркушах), адзначаюцца памеры кожнага аркуша. Паміж атрыманымі величынямі ставіцца кропка з коскай.

542. Калі аркушаваў у дакуменце больш за чатыры, перед вынікамі вымярэння ставіцца нумар аркуша, да якога адносяцца гэтыя вынікі. Напрыклад:

:арк. 1 — 21,8×26,5×21,4×26; арк. 2 — 21,5×26,4×21×26...

543. Пры гэтым, калі дакумент у ніжній частцы мае загін (пліку), пры данамозе якога мацуеца пячатка, вымярэнне яго памеру вядзеца без уліку загіну.

544. Памер загіну адзначаецца асобна. Вынікі яго вымярэння прыводзіцца ў той жа паstryдоўнасці і афармляюцца такім жа чынам, як і памеры аркуша.

545. Пасля абазначэння памеру аркуша ставіцца коска, пішацца слова “загін” і ставіцца двукроп'е. Напрыклад:

33,4×21,3×33,1×21, загін: 33,2×4,4×33,1×4,2.

546. Калі пячатка страчана, а загнутая частка адагнулася ўніз і павялічыла даўжыню (вышыню) аркуша, гэта дабаўленне да раней-

шай даўжыні не ўлічваецца і даўжыня аркуша адзначаецца такоі якой яна была пры загіне.

547. Перад абазначэннем памераў дакумента ставіцца коска; каі звесткам аб памерах папярэднічае паведамленне аб знешній форме дакумента і яго “бібліографічным фармаце” — двухроп’е.

548. Пасля абазначэння памераў аркуша і загіну ставіцца кропка;

549. Адзначэнне памераў дакумента набіраецца петытам.

3.2.2. Апісанне арыгінала ці спіса, па якіх публікуеца документ

550. Апісанне арыгінала ці спіса, па якіх публікуеца дакумен уключае: а) характеристыку стану захаванасці дакумента (для па шкоджаных); б) апісанне арганізацыі старонкі; в) апісанне пісъма; г) адзначэнне вязі і апісанне малюнкаў (для рукапісаў з вяззю і ма люнкамі); д) апісанне і ідэнтыфікацыя вадзянога знака (вадзяных зна каў) паперы; е) апісанне пячаткі (ці пячатак); ё) адзначэнне квадрата дакумента, якія ўтвораны яго згінамі; ж) адзначэнне пазнейшых па метак і надпісаў дакумента.

3.2.2.1. Агульная характеристыка стану захаванасці дакумента (для пашкоджаных)

551. Стан захаванасці адзначаецца толькі тады, калі рукапіс ма пашкоджанні (адсутнасць пачатку і канца рукапісу, разрывы, абрыва, зацёкі, сляды жыццядзейнасці насякомых, забруджванні, паражэнне грыбамі, лісіныя плямы, лядашчасць, кляксы, якія не закрани юць тэкст рукапісу і інш.). Пры гэтым паведамлецца аб стане захаванасці аздабленняў (змены колеру фарбы, асыпанне слоя фарбы) тэксту (угасанне, кіслае чарніла). Адзначаецца аб характеристы пашкоджання пачатку і канца рукапісу.

552. Побач з паведамленнем аб пашкоджаннях можа быць прыведзена інфармацыя аб рэстаўрацыі і яе характеристы.

553. Характерыстыка стану захаванасці дакумента вылучаецца абзац і набіраеца курсівам.

3.2.2.2. Апісанне арганізацыі старонкі

554. Пад апісаннем арганізацыі старонкі разумеюцца звесткі а наколах, разліноўцы і памерах палёў.

555. Раздел складае асобны абзац.

556. Спачатку адзначаюцца наколы і разліноўка, затым памер палёў.

557. Адзначэнне наколаў пачынаецца з паведамлення аб іх месцы размяшчэння (на левым полі, на правым полі, на ніжнім полі, на верхнім полі). Далей у той жа фразе фіксуеца форма наколаў, пішацца слова “наколы” і вызначаеца мэта, з якой яны былі выкарыстаны: для разліноўкі ці для ліній, якія складаюць унутране поле тэксту. У канцы ставіцца кропка:

На левым полі круглыя наколы для разліноўкі.

558. Калі рукапіс мае разліноўку паміж кропкамі наколаў, тады ўводзіцца новы сказ: “Паміж кропкамі наколаў разліноўка.”

559. У выпадку прысутнасці наколаў унутры сыштка асобнымі сказамі паведамлецца: “Наколы ўнутры сыштка”. Калі наколы былі звязаны ці звязаны частковая, робяцца адзначэнні: “Наколы ўнутры сыштка звязаны.”, “Наколы ўнутры сыштка звязаны частковая.”

560. Адсутнасць разліноўкі паміж кропкамі наколаў і наколаў унутры сыштка спецыяльна не агаворваецца.

561. Звесткі аб памерах палёў для дакумента на адной старонцы ўводзяцца словам “Палі”, пасля якога ставіцца двухроп’е. Далей прыводзяцца велічыні палёў, якім папярэднічае абазначэнне поля. Палі вымяраюцца ў сантиметрах. Пры гэтым скарачэнне “см” не прыводзіцца. Памеры палёў адзначаюцца ў наступнай паслядоўнасці: 1) верхнє поле; 2) правае поле; 3) ніжнє поле; 4) левае поле. Паміж абазначэннем поля і яго велічынімі ставіцца працяжнік; пасля велічыні кожнага папярэдняга поля — кропка з коскай. Напрыклад:

Палі: верхнє — ...; правае — ...; ніжнє — ...; левае — ...

562. Пры гэтым, калі поле не мае пастаяннага памеру, праз дэфіс прыводзяцца яго мінімальны і максімальны памеры.

563. Калі рукапіс напісаны больш чым на адной старонцы, і палі на розных старонках маюць розныя памеры, даецца пастаронкае адзначэнне палёў. Гэта адзначэнне будзеца па агульнай схеме. Пасля адзначэння палёў кожнай папярэдняй старонкі ставіцца кропка з коскай. Напрыклад:

На арк. 44 палі: верхнє — ...; правае — ...; ніжнє — ...; левае — ... ; на арк. 44 адв. палі: верхнє — ...; правае — ...; ніжнє — ...; левае — ...

564. Тэкст раздзела набіраеца курсівам.

3.2.2.3. Апісанне пісъма

565. Апісанне пісъма складае асобны раздзел, які вылучаецца ў абзац.

566. У гэты раздзел уваходзяць наступныя звесткі: а) тып пісъма; б) від і разнавіднасць пісъма; в) рэгіён; г) характеристыка пісъма;

д) адлегласць паміж радкамі, шырыня і вышыня корпуса літар, вышыня літар з верхнімі петлямі, вышыня літар з ніжнімі петлямі; е) лігатуры; ё) знакі скарачэнняў; ж) “цілападобныя” літары; з) пунктуацыя; і) надрадковыя знакі; к) чарніла.

567. Спачатку адзначаецца від і разнавіднасць пісьма, затым рэгіён і тып. Рэгіён абазначаецца толькі для скорапісу. Рэгіён не адзначаецца, калі гэта беларускі скорапіс. У канцы ставіцца кропка. Напрыклад:

Шырокі ўстаў.

Прамы паўустаў.

Прамы беглы паўустаў.

Прамы, які пераходзіць у скорапіс, паўустаў.

Беглы, які пераходзіць у курсіў, украінскі скорапіс.

Просты рускі скорапіс.

568. Агульная схема харектарыстыкі пісьма: 1) “Пісьмо” (“выразнае”, “неахайнае” і інш.); 2) кропка; 3) “Паміж радком і пяром”; 4) працяжнік; 5) величыня вугла ў градусах (з адзначэннем знака градуса); 6) кропка; 7) “Націск” (“слабы”, “сярэдні”, “моцны”); 8) кропка; 9) апісанне графічных варыянтаў і асаблівасцяў напісання асобных літар (гэты пункт афармляецца ў адвольнай форме); 10) кропка. Напрыклад:

Пісьмо выразнае. Паміж рдк. і пяром — Націск сярэдні. В мае ламаныя петлі з вузкімі і зменшанымі ўладзінамі паміж імі. Е ўзнаўлецца ў выглядзе паўкружжжа з языком управа. З мае выгляд лацінскай з хвосцікам. И пішацца з касой перакладзінай пасярэдзіне, сустракаецца і прамая. Н передаецца з касой перакладзінай, якія ідзе ад самага верху левай мачты, але не даходзіць да самага нізу правай мачты. Ш мае высокую сярэдзіну. Сустракаецца невыразнае аднабаковае ч. Т, т і ё маюць падвойсаныя загіны, якія даходзіць да сярэдзіны літары ці, наогул, не даходзіць да яе. У літарах ю і к перакладзіна праходзіць пасярэдзіне. У літары ы з ётай злучаны рыскай, якак праходзіць пасярэдзіне. У словах на мъ літары а, м, ь напісаны на ўсіх трох выпадках аднолькава, и мае тры розныя варыянты: а) калі перакладзіна пачын. у самым версе левай мачты і заканч. вышэй сярэдзіны правай мачты; б) калі перакладзіна пачын. у самым версе левай мачты і заканч. сярэдзінай правай мачты; в) калі перакладзіна пачын. з сярэдзіны левай мачты і заканч. самым нізам правай мачты. Асаблівасцю графікі рукапісу з'яўляецца наяўнасць у літар п, т, Ѹ, ы (на ѿ). ё (на каромысле) і іни. навесікаў з левага боку, а таксама заходзячых нераважна ўправа ніжніх гарызантальных ліній у літарах б, в, д, ц, ъ, ь і інш.

569. Адлегласць паміж радкамі, шырыня і вышыня корпуса літар, вышыня літар з верхнімі петлямі і вышыня літар з ніжнімі петлямі вымяраюцца па сярэдніяй величыні ў міліметрах.

570. Памеры вылучаюцца ў асобны сказ і афармляюцца наступным чынам:

Паміж радкамі — ...мм; шырыня літар — ...мм; вышыня літар — ...мм; вышыня літар з верхнімі петлямі — ...мм; вышыня літар з ніжнімі петлямі — ...мм.

571. Адзначэнне лігатур даецца асобным сказам, які пачынаецца з вызначэння “Лігатуры:” (з двухроп'ем у канцы). Далей прыводзіцца пералік лігатур. Калі адна з літар, якая складае лігатуру, з'яўляеца вынасной, гэта адзначаецца пры дапамозе скарачэння “вын.”, якое змяшчаецца пасля абазначэння літары. Літары лігатуры перадаюцца праз знак прыбаўлення “+”. Пры неабходнасці пасля абазначанай літары ці пасля скарачэння “вын.” у круглых дужках можа быць прыведзена сціслая харектарыстыка формы літары. Паміж адзначэннем лігатур ставіцца кропка з коскай. Напрыклад:

Лігатуры: а/з доўгім хвастом)+в; а/у выглядзе грэческай альфы)+н; р вын.+ш вын.; р вын.+б.

572. Калі лігатуры адсутнічаюць, гэты пункт пропускаецца.

573. У пункце, які прысвечаны знакам скарачэння, праз коску адзначаюцца ўсе разнавіднасці цітлаў, а таксама адмысловыя знакі скарачэнняў, якія сустракаюцца ў рукапісе. Для документаў на большым адным аркушы ў круглых дужках могуць зроблены спасылкі на аркушы, на якіх сустракаюцца не зусім тыповыя для гэтага рукапісу цітлы і адмысловыя знакі скарачэнняў. Напрыклад:

Цітлы ў выглядзе прамой гарызантальнай лініі без загнутых краёў або такой жа лініі з трьма перпендыкулярнымі рыскамі ці кропкамі.

Цітлы ў выглядзе выгнутай і прамой рысаў.

Цітлы ў выглядзе выгнутай рысы і тыпу “пакрыцце”.

Цітлы са злёжку сагнутым левым канцом і тыпу “камора”. Знак скарачэння ў выглядзе цітла і двухроп’я (арк. 65 адв.).

574. Пасля паведамлення аб цітлах і адмысловых знаках скарачэнняў адным сказам прыводзіцца пералік “цілападобных” літар. Гэты пералік пачынаецца з вызначэння “Цілападобныя літары:” (з двухроп'ем у канцы). Паміж абазначэннем “цілападобных” літар ставіцца коска. Напрыклад:

Цілападобныя літары: д, ж, з, к, м, т.

575. Адзначэнне пунктуацыі амбяжоўваецца звесткамі абы тым, ці з'яўляеца пунктуацыя таго тэксту, які публікуеца, першапачатковай ці непершапачатковай. Калі пунктуацыя непершапачатковая, у канцы паведамлення ў круглых дужках даецца яе датаванне:

Пунктуацыя першапачатковая.

Пунктуацыя непершапачатковая (XVIII ст.).

576. Калі ў рукапісе прысутнічаюць і першапачатковая, і непершапачатковая пунктуацыі, так і адзначаецца: “Пунктуацыя першапачатковая і непершапачатковая (XVIII ст.)”.

577. Пасля адзначэння пунктуацыі асобным сказам прыводзяцца звесткі аб частаце сустракальнасці надрадковых знакаў (знаках ётакіх, націску і інш.). Напрыклад:

Надрадковыя знакі рэдкія.

Надрадковыя знакі адзінкавыя.

Надрадковыя знакі рэгулярныя.

578. Калі надрадковыя знакі адсутнічаюць, гэты пункт прапускаецца.

579. Адзначэнне чарніла даеца асобным сказам. Сказ пачынаецца з паведамлення аб колеры і якасці (інтэнсіўнасці) чарніла і заканчваецца словам “чарніла”:

Цёмна-карычневае інтэнсіўнае чарніла.

Светла-бурае выцвітае чарніла.

580. Калі дакумент напісаны некалькімі почыркамі, апісанне пісма пачынаецца з адзначэння нумара почырку. Напрыклад:

Поч. I: пісьмо выразнае. Паміж рдк. і пяром — Націск сярэдні.

581. Пэтытам набіраеца толькі абазначэнне літар; усё астатніе друкуеца курсівам.

3.2.2.4. Адзначэнне вязі і апісанне малюнкаў (для рукапісаў з вяззю і малюнкамі)

582. Адзначэнне вязі і малюнка складае асобны абзац.

583. Пры адзначэнні вязі паведамляеца толькі аб tym, што менавіта ў рукапісе напісана вяззю. Гэта інфармацыя вылучаеца ў асобны сказ, які заканчваецца словамі “напісана(ы) вяззю”. Напрыклад:

Агульны загаловак напісаны вяззю.

584. Характарыстыка вязі (паказальнік, асноўныя і дадатковыя прыёмы, элементы аздаблення) прыводзіца пры публікацыі тэксту ў заўвагах для кожнага канкрэтнага выпадку.

585. Пры апісанні малюнка спачатку адзначаюцца аркуш і месцазнаходжанне на аркушы, характар (“выразна выкананы” і інш.) і тэхніка выканання (“контурны”, “размыты”, “каляровы” і інш.), затым пішацца слова “малюнак” і паведамляеца аб сродку выканання (“пяром”, “алоўкам”, “пэндзелем” і інш.). Напрыклад:

На арк. 5 адв. унізе выразна выкананы каліяровы малюнак пэндзелем...

586. Далей у агульнай форме прыводзіца яго змест. Калі гэта каліяровы малюнак, адзначаюцца фарбы, якімі выкананы яго асобныя элементы.

587. Адзначэнне вязі і малюнка набіраеца курсівам.

588. Вязь і малюнак узнаўляюцца.

3.2.2.5. Апісанне і ідэнтыфікацыя вадзянога знака (вадзяных знакаў) паперы

589. Гэты раздел уводзіцца толькі тады, калі рукапіс мае вадзяны знак (вадзяныя знакі).

590. Звесткі аб вадзяным знаку ўтвараюць асобны абзац.

591. Апісанне вадзянога знака для дакументаў на адным аркушы пачынаецца са слоў “Вадзяны знак” (ці “Вадзяны знак па абрэзу”), пасля якіх ставіца працяжнік.

592. Далей адзначаюцца тып і від знака, ставіца кропка з коскай і вызначаюцца ступень блізкасці знака дакумента, які публікуецца, да знака, які вядомы па альбомах філіграней. Для абазначэння ступені блізкасці выкарыстоўваюцца формулы: “падобны”, “вельмі падобны”, “блізкі”, “тоесны”. Пры гэтым формула “падобны” адносіцца да знака, які мае значны адрозненні, але які ўсё ж такі належыць да аднаго агульнага тыпу; формула “вельмі падобны” адносіцца да знака, які мае падабенства ў агульной кампазіцыі малионку і деталей; формула “блізкі” адносіцца да знака, які тоесны ў дэталях пры нязначным разыходжанні ў лінейных памерах і размяшчэнні на сетцы; формула “тоесны” адносіцца да знака, які мае поўнае супадзенне контуру ў знака і размяшчэнне яго на сетцы панцизо і вяржэрой.

593. Далейшае апісанне вядзеша па наступнай схеме: 1) “гл.”; 2) назва альбома (скарочана ў адпаведнасці са спісам скарачэнняў); 3) кропка; 4) № і нумар знака ў альбоме; 5) дата ці даты знака ў альбоме (у круглых дужках); 6) кропка.

594. У tym выпадку, калі захаваўся толькі фрагмент вадзянога знака, але яго атаясамленне не выклікае сумненняў, тып і від знака адзначаюцца без агаровкі фрагментарнасці выявы (аб гэтым сведчыць формула “па абрэзу”).

595. У выпадку, калі атаясамленне вадзянога знака з'яўляеца спрэчным, вызначэнне яго тыпу і віду суправаждаеца знакам пытальніка ў круглых дужках.

596. Калі спасылкі даюцца на некалькі альбомаў, то кожная наступная спасылка пачынаецца з формул, якія вызначаюць ступень блізкасці дадзенай філіграні да альбомнай, а кожнае папярэдніе адзначэнне адасабляеца ад наступнага кропкай з коскай. Спасылкі на альбомы прыводзяцца ў залежнасці ад ступені блізкасці філіграні таго дакумента, які публікуецца, да альбомнай філіграні. Калі ступень блізкасці ў розных альбомах больш-менш аднолькавая, спасылкі на альбомы даюцца ў алфавітнай паслядоўнасці прозвішчаў іх

складальнікаў, пры гэтым формула ступені блізкасці адзначаеца пе-
рад скарочанай назвай першага названага альбома філіграней. Напрыклад:

Вадзяны знак — “Сякера” (?); падобныя гл.: Каманін, Вітвіцька. Водяні знаки. № 217, 218, 219, 247 (1581—1592 гг.); Lausicevičius. Popierius Lietuvoje XV—XVIII a. № 1681, 1688, 1694 (1579—1588 гг.); Siniarska-Czaplicka. Filigrany papierni. № 1034, 1035, 1045 (1573—1583 гг.).

597. Калі ў альбоме змешчаны знак таго дакумента, які публікуеца, формулы вызначэння ступені блізкасці філіграней не ўзнаўляюца. Замест іх пішацца “выд.” (“выдадзены”).

598. Калі аналаг вадзянога знака таго дакумента, які публікуеца, у альбомах вадзяных знакаў адсутнічае, замест формул ступені блізкасці пішацца: “падобны да гэтага ў альбомах вадзяных знакаў адсутнічае”.

599. Калі дакумент складаецца з больш чым аднаго аркуша, апісанне вадзянога знака пачынаецца з адзначэння аркуша.

600. Калі вадзяны знакі на розных аркушах розныя, даюцца па аркушавыя апісанні вадзяных знакаў. Гэтыя апісанні будуюцца па агульнай схеме, аднак кожнасць ўяўляе асобны сказ, які пачынаецца словамі:

На арк... вадзяны знак — ...

601. Тэкст раздзела набіраецца курсівам.

602. При публікацыі асобных дакументаў з актавых кніг (кніг Метрыкі ВКЛ, земскіх, гродскіх і інш.) вадзяны знак сыштка ці аркуша, на якім змешчаны тэкст дакумента, можа не адзначацца.

3.2.2.6. Апісанне пячаткі (ці пячатак)

603. Апісанне пячаткі (ці пячатак) пачынаецца з новага абзала.

604. Калі пячатак некалькі, то спачатку паведамляеца аб іх колькасці, затым у агульнай форме — аб месцы і способе іх прымацавання.

605. Пасля гэтага паведамлення кожная пячатка апісваецца асобна з новага абзала. Апісанне вядзеца ў залежнасці ад размяшчэння злева направа і пачынаецца з умоўнага нумара (арабскімі лічбамі) пячаткі, які адасабляеца ад далейшага апісання круглай дужкай.

606. Апісанне кожнай асобнай пячаткі заканчваецца кропкай.

607. Апісанне пячаткі ўключае наступныя моманты: месца, сродак і способ яе прымацавання, форма, матэрыйял, колер, ступень захаванасці, выява, надпіс (надпісы), манаграма, храналагічны элемент, памеры, кустодзія (кустодзій); калі пячатка апублікавана, то і выданне.

608. При адзначэнні месца прымацавання пячаткі паведамляеца абы блізкасці яе да левага і правага бакоў аркуша. При гэтым накірунак вызначаеца адносна тэксту правага боку з пункту гледжання гледача. Напрыклад:

У сярэдзіне піскняга поля...

609. Калі адна частка пячаткі размешчана на аркушы ці скуры, другая — на загіне, робіцца адзначэнне:

На аркушы і загіне...

На скуры і загіне...

610. Далей адзначаеца, на чым трymаецца пячатка, яе колер і матэрыйял сродку прымацавання. Напрыклад:

...на палосцы пергаміна...

...на малінавым шаўковым шнуре...

...на шнуре з зялёні і чырвоных шаўковых нітак...

611. Спосаб прымацавання пячаткі выражаеца словамі “прывешана” для прывесістых пячатак, “прыціснута” — для прыціснутых і “адціснена” — для адціснутых.

612. Калі сродак прымацавання не захаваўся, але ён устанаўліваецца па пэўных прыкметах, паведамляеца: “была прывешана ...”. Далей адзначаеца сродак прымацавання, напрыклад: “... на шнуры”.

613. Для прывесістых пячатак у зайдагах адзначаюча колькасць і форма адтулін, праз якія прасоўваліся пасмы шнура, адлегласць адтулін ад лініі згіну і паміж адтулінамі. При гэтым трэба мець на ўвазе, што адну адтуліну для адной пасмы шнура ўтвараюць дзве супрацьлеглыя адтуліны: адна на загіне, другая — на аркушы. Пасля адзначэння колькасці адтулін прыводзіцца літарнае абазначэнне кожнай супрацьлеглай адтуліны (прэз дэфіс у круглых дужках). Адтуліны на згіне абазначаюца як а, б, с і г. д., адтуліны на аркушы як а₁, б₁, с₁ і г. д. Вымярэнне адтулін робіцца ў сантыметрах, з дакладнасцю да 0,1 см. Літары “см” не прыводзяцца. Абазначэнне дзвюх супрацьлеглых адтулін адасабляеца ад абазначэння іншых кропкай з коскай. Напрыклад:

...пасмы шнура прасунуты праз дзве трохвугольныя адтуліны (а-а₁, б-б₁). Адлегласць адтулін ад лініі згіну: першай (а-а₁) — ...; другой (б-б₁) — Паміж адтулінами — ...

614. Пасля таго як адзначаны спосаб прымацавання пячаткі, у той жа фразе паведамляеца аб форме пячаткі:

...круглая...

...авальная...

...квадратная...

...прамавугольная...

...восьмивугольная...

615. Для аднабаковых прывесістых пячатак прыводзіцца вызначэнне “аднабаковая”. Для прыціснутых і адціснутых пячатак такое вызначэнне з’яўляецца залішнім. Вызначэнне “двуhabаковая” не даецца, паколькі кожны бок пячаткі апісваеца спецыяльна.

616. Матэрыял для металічных, куродымных і мучнакрухмальных пячатак перадаеца ў форме прыметніка:

...свінцовая...
...куродымная...
...мучнакрухмальная...

617. Матэрыял для пячатак з хлебнага мякішу вызначаеца з дапомогай прыназоўніка “з”:

...з хлебнага мякішу...

618. Для пячатак з воску, масцікі і сургуча паведамленне аб матэрыяле злучаеца з абавязаннем яе колеру. Для перадачы разнастайных адценняў найбольш зручнай з’яўляецца форма з прыназоўнікам “з”:

...з чёмна-зялёнага воску...
...з чырвонага сургуча...
...з чырвонай масцікі...

619. Колер для металічных, куродымных і мучнакрухмальных пячатак і пячатак з хлебнага мякішу не адзначаецца.

620. Калі пячатка пашкоджана, аб яе захаванасці адзначаеца пасля звестак аб матэрыяле і колеры. Паведамляеца, які з баку пячаткі пашкоджаны і які аўтаматyczна з’яўляецца пашкоджанне. Аўтаматична пашкоджання адзначаеца ў працэнтах. Напрыклад:

...абламаная...
...часткова абламаная зверху на 20%...

621. Аб маларэльефнай пячатцы адзначаеца “маларэльефная”.

622. Калі адбітак зроблены на кустодзії, пасля звестак аб матэрыяле і ступені захаванасці адзначаеца: “на кустодзіі”:

...з брудна-белага воску маларэльефная на кустодзіі...

623. У выпадку, калі прывесістая пячатка змяшчаеца ў бляшанцы, ваксовой місачцы ці драўлянай пушцы, паведамляеца:

...у ваксовой місачцы...
...у бляшанцы...
...у драўлянай пушцы...

624. У зайдагах прыводзіцца сціслае апісанне бляшанкі і пушки.

625. Першая фраза апісання пячаткі завяршаеца словам “пячатка”, пасля якога ставіцца крапка.

626. Калі праз прыкладзеную пячатку прапушчана нітка, якой мацуюцца аркушы дакумента, пасля слова “пячатка” ставіцца коска і рабіцца паведамленне: “праз якую прапушчана нітка”. Колер ніткі і

матэрыял, з якога яна выраблена, не паведамляеца, паколькі аб гэтым гаворыцца ў раздзеле аб знешній форме дакумента. У канцы ставіцца крапка.

627. Далей апісваеца выява.

628. Калі пячатка аднабаковая, апісанне выявы пачынаеца са слоў “У полі”.

629. Калі пячатка двухбаковая, аб кожным боку гаворыцца асобна. Апісанне боку, які прымаеца за правы, пачынаеца са слоў “Правы бок”; апісанне боку, які прымаеца за левы бок, са слоў “Левы бок”, пасля якіх ставіцца двукроп’е і адзначаеца: “У полі”. Апісанне кожнага боку пячаткі адасабляеца крапкай.

630. Пасля слоў “У полі” (“у полі”) са слова “выява” даецца апісанне выявы. Напрыклад:

У полі выява воўчай галавы...

У полі выява чатырохкутнай вежы з востравугольным дахам...

631. Калі выява размешчана на шыцыце ці ў картушы пасля слоў “У полі” (“у полі”), пішацца “шыльт” ці “картуш”. Напрыклад:

У полі шыльт з выявай ладзі з ветразем...

У полі картуш з выявай лука дрэўкам угору і надзетай на цэціву стралы...

632. Форма шыльда і картуша не апісваеца.

633. Калі на шыцыце размешчаны герб з традыцыйнай і ўстойлівой назвай (“Пагоня”, “Ляліва”, “Гіпацэнтаўр”, “Лебедзь” і г. д.), тады пасля слоў “У полі” (“у полі”) паведамляеца “з гербам” і ў двухоссях прыводзіцца назва герба. Напрыклад:

У полі шыльт з гербам “Пагоня”...

634. Калі шыльт падзелены на некалькі частак (палёў), прыводзіцца апісанне выявы (назва герба) кожнай часткі ў паслядоўнасці, якая прадугледжана геральдычнымі правіламі. Такое апісанне аформляеца наступным чынам:

У полі шыльт, які рассечаны і перасечаны, з гербамі “Габданк”, “Трубы”, “Гіпацэнтаўр”, “Ляліва”.

635. Пры неабходнасці пасля адзначэння выявы ў круглых дужках даецца інфармацыя або форме і размяшчэнні яе асобных элементаў.

636. У канцы ставіцца крапка.

637. Часта пры шыльда размяшчаюцца іншыя элементы герба: шлем, шлемавая намітка, карона, шлемавая эмблема, шыльтатрымальнік, гербавая мантыва і г. д. Гэтыя элементы сціслахарактарызуюцца. Іх характеристыкі папярэднічаюць словам “Іншыя элементы герба”, пасля якіх ставіцца двукроп’е. Паслядоўнасць адзначэння і характеристыкі кожнага з элементаў даюцца згодна з геральдычнымі правіламі.

ламі. Паміж адзначэннем і харктарыстыкай кожнага з элементаў герба ставіцца кропка з коскай і ў канцы — кропка:

Іншыя элементы герба: шлем з трьма крацінамі, які павернуты ўправа; шлемавая намітка; шлемавая эмблема — рука з мячом.

638. Апісанне выявы пячаткі, на якім змешчаны два шчыты з гербамі, афармляецца наступным чынам:

У пойдзеных шчытах з гербамі: паверсе — ...; унізе — ...

639. Выявы на вялікіх пячатках ВКЛ XVI — XVIII стст. размешчаны ў двух палях: унутраным і знежнім. Ва ўнутраным полі знаходзіцца шчыт з гербам “Пагоня”, які вянчае княжацкая шапка, па баках — шчытатрымальнікі. У знежнім полі па акружнасці — шчыты з гербамі тых краін, “вотчычам” і “дзедзічам” якіх з’яўляліся польскія каралі і вялікія князі літоўскія, ці на землі якіх яны прэтэндавалі. Спачатку апісваецца выява, якая размешчана ва ўнутраным полі, затым — у знежнім. Апісанне гербау у знежнім полі пачынаецца з польскага “Арла” і вядзеца па ходу гадзіннікавай стрэлкі. Инфармацыя аб выявах у палях паліярднічаюць звесткі, якія праліваюць свято на іх размяшчэнне на самой пячатцы: “Ва ўнутраным полі”, “У знежнім полі па акружнасці”. Апісанне кожнага з палёў пачынаецца з новага сказа:

Ва ўнутраным полі шчыт з гербам “Пагоня”. Іншыя элементы герба: княжацкая шапка; узброенны шчытатрымальнікі. У знежнім полі па акружнасці шчыты з гербамі “Арол”, “Пагоня”, “Калюмны”; з выявамі крыжса, мядзведзя, які стаць; постаці са шчытом і алеабардай; мядзведзя, які ідзе; смаленскага сцяга; мужчынскай і жаночай постаці; архангела; чалавечай галавы.

640. Калі выява не чытаецца, гэта адзначаецца ў апісанні ў круглых дужках. Напрыклад:

У пойдзеных выява (не чытаецца)...

У пойдзеных шчытах з гербам (не чытаецца)...

У пойдзеных шчытах, якія рассечаны і перасечаны, з гербам (не чытаецца), “Лебедзь” ...

641. Калі герб (ці выяву) магчыма ўстанавіць, назва ўстаноўленага герба (ці апісанне выявы) змяшчаецца ў квадратных дужках, а ў заўвагах адзначаецца, на якіх падставах ён устаноўлены.

642. Герб можа быць устаноўлены на падставе звестак аб tym, якім гербам карысталіся юрыдычны аўтар дакумента (імя якога заўважана ў тэксце дакумента) і сведкі (якія таксама адзначаюцца ў тэксце дакумента) яго складання (выдачы). На дакументах, юрыдычным аўтарам якіх быў вялікі князь літоўскі, заўжды ставілася пячатка з гербам “Пагоня”.

643. Выявы гербау на шчытах у знежнім полі вялікай пячаткі ВКЛ аднаўляюцца па тыповых экземплярах, якія добра захаваліся.

644. Заўвагі, якія робяцца да выявы, размяшчаюцца ў агульным раздзеле заўваг, а іх нумары працягваюць агульную нумарацыю заўваг.

645. Адзначэнне надпісаў даеца за апісаннем выяў поля (палёў) пячаткі і пачынаецца з новага сказа.

646. Калі надпіс размешчаны па краі пячаткі, слова “па краі” не ўзнаўляюцца.

647. Паведамленне аб надпісе, які змешчаны па акружнасці, пачынаецца са слоў “Па акружнасці”.

648. Паведамленне аб надпісе, які змешчаны па перыметры, пачынаецца са слоў “Па перыметры”.

649. Калі надпіс зроблены па сегменту, у радок (гарызантальна) ці ў слупок (вертыкальна), спачатку адзначаецца месца, затым спосаб яго размяшчэння. Напрыклад:

Унізе па сегменту...

На абодва бакі выявы ў слупок...

Над шчытом у рдк...

650. Калі надпіс размешчаны ў радок больш-менш раўнамерна па ўсім полі пячаткі, яго месца размяшчэння не адзначаецца, а сказ пачынаецца з паведамлення аб спосабе яго размяшчэння.

651. Адзначэнне месца і спосабу размяшчэння заканчваецца словам “надпіс”, пасля якога ставіцца двукроп’е. Далей публікуецца тэкст надпісу:

Над шчытом у рдк. надпіс: ...

652. Паведамленне аб надпісах, якія зроблены па акружнасці ў два паясы, афармляецца наступным чынам:

Па акружнасці надпісы: на знежнім поясе — ..., на ўнутраным — ...

653. Паведамленне аб надпісах, якія зроблены па акружнасці ў больш чым два паясы, афармляецца так:

Па акружнасці надпісы: на першым поясе — ..., на другім — ..., на трэцім — ...

654. Пры гэтым адлік паясоў вядзеца ад знежніга пояса.

655. Калі ў адным полі пячаткі размешчаны два надпісы і больш, то спачатку пішацца “Надпісы”, пасля якога ставіцца двукроп’е; затым перад тэкстам кожнага надпісу робіцца паведамленне аб месцы і спосабе яго размяшчэння і ставіцца працяжнік. Пры гэтым спачатку адзначаецца надпіс, які знаходзіцца бліжэй да выявы. Адзначэнне і тэкст надпісаў адасабляюцца адзін ад аднаго коскай з кропкай. Напрыклад:

Надпісы: па абодва бакі выявы ў слупок — ..., па акружнасці — ...

656. Тэкст надпісу перадаецца вялікімі тоўстымі літарамі прымым шрыфтам. Пасля тэкstu ў круглых дужках адзначаецца тып пісьма (гуманістычнае капітальнае пісьмо і інш.).

657. Вынасныя літары перадаюцца курсівам. Напрыклад:
ТИШКО

658. Скарачэнні не раскрываюцца.

659. Наяўнасць у надпісах лігатур абумоўліваецца ў заўвагах.
Напрыклад:

А і Нутвараюч лігатуру

660. Свае знакі прыпынку ў тэкст надпісаў публікатар не ўносиць.

661. Калі надпіс зроблены па перыметры, канец тэксту па кожнаму з краёў, як і пры перадачы асноўнага тэксту дакумента, адзначаецца адной вертыкальнай лініяй.

662. Калі надпіс зроблены ў слупок па абодва бакі выявы ці ў радок, канец слупка і радка таксама адзначаецца адной вертыкальнай лініяй.

663. Пажадана адзначаць і харектарызаваць у заўвагах знакі, якія абазначаюць пачатак і канец надпісу ці якімі падзяляліся слова, літары і лічбы надпісу, калі камп'ютэрныя сродкі не даюць магчымасці дакладна выявіць іх. Напрыклад:

³пачатак і канец надпісу абазначаны пяццю кропкамі, якія выкладзены ў форме крыжа; слова адасоблены адзін ад аднага двукроп'ем; пасля літар ... кропki, якія змешчаны па сярэдзіне рдк.

⁴пачатак і канец надпісу абазначаны лапчатым крыжыкам; слова адасоблены адзін ад аднага восьмірамнёвым зоркамі

664. Пропуск літар, які выкліканы пашкоджаннем ці маларэль-ефнасцю пячаткі, адзначаецца шматкрап'ем (трохкрап'ем) і агароворваецца ў заўвагах. Там жа вызначаецца мяркуемая колькасць страчаных літар. Харектар пашкоджання не адзначаецца, паколькі абы ім гаворыцца вышэй — пасля звестак аб матэрыяле.

665. Колькасць страчаных літар вылічваецца на падставе суадносін даўжыні пропуска і сярэдняй шырыні літар.

666. Калі страчаныя літары мягчыма аднавіць, яны змяшчаюцца ў квадратных дужках, а ў заўвагах адзначаюцца падставы для рэканструкцыі. Знак зноскаў пры гэтым ставіцца пасля другой квадратнай дужкі.

667. Заўвагі, якія робяцца да тэксту надпісу, размяшчаюцца ў агульным раздзеле заўваг, а іх нумары працягваюць агульную нумарацію заўваг.

668. Інфармацыя аб манаграме прыводзіцца пасля адзначэння надпісаў, калі надпісаў няма — пасля апісання выявы.

669. Сказ, які прысвечаны манаграме, пачынаецца з паведамлення аб месцы размяшчэння. Пры гэтым, калі літары манаграмы размешчаны па краі пячаткі ў радок, слова “па краі” і “у радок” не ўзнаўляюцца. Напрыклад:

Наверсе шчыта...

На абодва бакі шлемавай эмблемы ...

670. Калі манаграма размешчана па вуглах умоўных трох- ці шматвугольніка, па лініях і вуглах шматвугольніка спачатку адзначаецца месца, затым спосаб яе размяшчэння. Пры гэтым месца размяшчэння тут вызначаецца ў агульнай форме. Напрыклад:

На абодва бакі шлемавай эмблемы і над шчытом па вуглах умоўнага трохвугольніка...

На абодва бакі шлемавай эмблемы і шчыта па вуглах умоўнага чатырохвугольніка...

На абодва бакі шлемавай эмблемы, кароны і шчыта па вуглах умоўнага шасцівугольніка...

Наверсе і на абодва бакі шчыта па верхній лініі і ніжніх вуглах умоўнай трапецы...

671. Калі манаграма размешчана па сегменту, сказ пачынаецца з адзначэння месца размяшчэння і слоў “па сегменту”. Напрыклад:

Унізе па сегменту...

672. Паведамленне аб манаграме, якая размешчана ва ўнутраным полі вялікай пячаткі ВКЛ, пачынаецца са слоў “Ва ўнутраным полі” і адзначэння месца яе размяшчэння адносна элементаў выяў. Напрыклад:

Ва ўнутраным полі паміж шчытом і каронай...

673. Адзначэнне манаграмы заканчваецца словам “манаграма”, пасля якога ставіцца двукроп'е. Далей прыводзяцца літары манаграмы:

На абодва бакі шлемавай эмблемы, кароны і шчыта па вуглах умоўнага шасцівугольніка манаграма...

Наверсе і на абодва бакі шчыта па верхній лініі і ніжніх вуглах умоўнай трапецы манаграма...

674. Манаграма перадаецца вялікімі тоўстымі літарамі прымым шрыфтам. У дужках пасля літар манаграмы адзначаецца тып пісьма (гуманістычнае капітальнае пісьмо і інш.).

675. Калі літары размешчаны па абодва бакі выявы, паміж імі ставіцца адна вертыкальная лінія. Напрыклад:

WII

676. Праз вертыкальную лінію перадающа літары манаграмы, якія размешчаны па ўмоўных вуглах трох- і шматвугольніка, па лінях і вуглах шматвугольніка. Напрыклад:

M|TP|I|P|B
GAS|P|B

677. Пры гэтым парадак перадачы (і чытания літар) такой манаграмы вядзеца з левага боку зверху ўніз.

678. Пажадана адзначаць і характарызаць у заўвагах знакі, што напярэднічаюць літарам манаграмы, якімі яны адасабляюцца адна ад другой і якія заканчваюць манаграму:

¹ паміж літарамі кропка, якая размешчана ўнізе рдк.
² пасля S — крыжык, пасля I — пяціканцовая зорка
³ паміж літарамі двукроп'е

679. Пропуск літар манаграмы, які выкліканы пашкоджаннем ці маларэльефнасцю пячаткі, адзначаеца шматкроп'ем (трохкроп'ем). Вертыкальная лінія пры гэтым захоўваецца, а знак зноскі ставіцца перад гэтай лініяй. У заўвагах паведамляеца аб колькасці і месцы размяшчэння страчаных літар. Характар пашкоджання не адзначаецца, паколькі аб ім гаворыцца вышэй — пасля звестак аб матэрыяле. Напрыклад:

¹ літара пад ішчытом страчана

680. Калі страчаныя літары магчыма аднавіць, яны змяшчаюцца ў квадратных дужках, а ў заўвагах адзначаюцца падставы для рэканструкцыі. Знак зноскі пры гэтым ставіцца пасля другой квадратнай дужкі.

681. Звесткі аб храналагічным элеменце прыводзяцца асобным сказам пасля адзначэння надпісаў ці манаграм.

682. Асобна прыводзяцца толькі тыя храналагічныя элементы, якія не ўключаны ў тэкст надпісаў.

683. Інфармацыя аб храналагічных элементах пачынаецца з адзначэння месца яе размяшчэння і заканчваецца вызначэннем “храналагічны элемент”. Пры гэтым, калі лічбы храналагічнага элемента размешчаны на краю пячаткі ў радок, слова “на краю” і “ў радок” не прыводзяцца. Пасля слоў “храналагічны элемент” ставіцца двукроп’е. Далей перадающа лічбы храналагічнага элемента. Напрыклад:

Па абодва бакі ішчыта, ніжэй літар манаграмы храналагічны элемент: ...

684. Храналагічны элемент перадаецца вялікім тоўстым лічбамі прымым шырфатам.

685. Калі храналагічны элемент размешчаны па абодва бакі выявы (элемента выявы), пасля лічбы перад выявай (элементам выявы) ставіцца адна вертыкальная лінія. Напрыклад:

Па абодва бакі ішчыта храналагічны элемент: 15/76

686. Пропуск лічбаў, які выкліканы пашкоджаннем ці маларэльефнасцю пячаткі, адзначаеца шматкроп'ем (трохкроп'ем). Вертыкальная лінія пры гэтым захоўваецца, а знак зноскі ставіцца перад гэтай лініяй. У заўвагах фіксуеца колькасць і месца размяшчэння страчаных лічбаў. Характар пашкоджання не адзначаецца, паколькі аб ім гаворыцца вышэй — пасля звестак аб матэрыяле.

687. Калі страчаныя лічбы магчыма аднавіць, яны змяшчаюцца ў квадратных дужках, а ў заўвагах адзначаюцца падставы для рэканструкцыі. Знак зноскі пры гэтым ставіцца пасля другой квадратнай дужкі.

688. Пасля адзначэння храналагічнага элемента асобным сказам даецца апісанне краю пячаткі, прыводзяцца колькасць і характар ліній, якія адасабляюць надпіс ад выявы, унутранае поле ад зневяднага, розныя паясы надпісу. Пры гэтым, калі такіх ліній некалькі, іх апісанне пачынаецца з унутранай:

Унутранае поле адасоблена ад зневяднага крапкавай лініяй; надпіс ад зневяднага поля — дэзвюма простымі лініямі, адна з якіх — унутраная — больш тоўстая; край аформлены ў выглядзе вянка.

689. Інфармацыя аб памерах пячаткі прыводзіцца пасля тэксту надпісаў, манаграм і храналагічнага элемента з новага сказа.

690. Круглая пячатка вымяраецца па дыяметры, авальная — па восіх сіметрыі. У першым выпадку выкарыстоўваецца вялікая літара D ці знак Ø, у другім — D₁ ці знак Ø₁ (для гарызантальнай восі) і D₂ ці знак Ø₂ (для вертыкальнай восі).

691. Пасля кожнага з гэтых адзначэнняў ставіцца знак роўнасці і адзначэнне даўжыні ў сантиметрах з дакладнасцю да 0,1 см, прычым літары “см” не ўзнаўляюцца. Звесткі аб даўжыні восей падзяляюцца коскай.

692. Калі памеры пячаткі могуць быць устаноўлены па яе фрагментах, яны даюцца ў квадратных дужках.

693. У выпадку, калі па рэштках пячаткі цяжка меркаваць аб яе памерах, адзначаеца яе наяўны максімальны памер з тлумачэннем у круглых дужках “фрагмент”.

694. Калі памеры і форма адбітка пячаткі і злепка істотна адразніваюцца паміж сабой, у якасці асноўных прыводзяцца звесткі аб па-

меры адбітка пячаткі і да іх робіцца заўвага: “Адбітак пячаткі зроблены на круглым злепку, памеры якога ...”

695. Звесткі аб кустодзіях прыводзяще пасля адзначэння памеру пячаткі з новага сказа і ўводзяще словам “Кустодзія” ці “Кустодзії”, пасля якіх ставіца працяжнік.

696. Звесткі аб кустодзіях у абзаце не вылучающа.

697. Апісанне кустодзіі пачынаеца з адзначэння яе тыпу. Тып вызначаеца па спосабе яе вырабу. Кустодзія, якія выразаліся цалкам з асобнага кавалка паперы, называюще адразнымі. Да тыпу выразных адносяцца тყы кустодзій, якія выразаліся з аркуша документа, але не цалкам, трymаліся на аркушы з дапамогай той часткі, якая не выразалася, і мацаваліся да пячаткі ў выніку загіну. Падразныя кустодзіі вырабляліся шляхам падрэзу і згіну падрэзанай часткі аркуша документа. Для аркушавых кустодзій уласна кустодзій служыў сам аркуш документа. Пры гэтым сыравіна для адбітка залівалася на правы бок наступнага аркуша. Напрыклад:

...выразная...

...адразная...

...падразная...

...аркушавая...

698. Для адразных і выразных кустодзій пасля адзначэння тыпу прыводзяще звесткі аб іх форме. Напрыклад:

...адразная квадратная.

...адразная круглая ажурная.

...выразная трапецападобная.

...выразная прамавугольная з пашырэннем у левай частцы ў выглядзе прамавугольnika.

...адразная фігурная з завостраным верхнім краем.

699. Калі выразная кустодзія выраблена з сумежнага аркуша, пасля інфармацыі аб форме даеца адзначэнне “з сумежнага аркуша”; у выпадку, калі адразная кустодзія прымацавана на адвароце адносна выявы — “на адв.”.

700. Пры апісанні падразных кустодзій пасля адзначэння тыпу паведамляеца, з якога боку зроблены падрэз. Напрыклад:

...падразная з левым падрэзом.

701. Форма для падразных кустодзій не прыводзіца.

702. Для адразных кустодзій пажадана адзначаць наяўнасць тэксту на яе адвароце. Гэта адзначэнне робіцца ў круглых дужках пасля звестак аб іх форме. Напрыклад:

...адразная квадратная (з тэкстам на адвароце).

703. Як правіла, некалькі пячатак пакрываліся адной кустодзій. Кустодзіі для кожнай пячаткі сустракающе выключна рэдка, пры-

чым толькі адразныя кустодзіі. Пры наяўнасці адразных кустодзій на кожную пячатку спачатку адзначаеца колькасць кустодзій, затым прыводзіца іх форма і пішацца “на кожную пячатку”. Напрыклад:

...четыры адразныя квадратныя на кожную пячатку.

704. Калі на адвароце адной ці некалькіх кустодзій змешчаны тэкст, гэта абумоўліваеца ў наступнай форме:

...четыры адразныя квадратныя на кожную пячатку (на адваротах першай і трэцій тэкст).

705. Пры гэтым адлік кустодзій вядзеца злева направа.

706. Вугал падрэзу падразных кустодзій не прыводзіца.

707. Калі кустодзія (кустодзії) не захавалася, спачатку адзначаеца яе тып, затым пасля слова “кустодзія” паведамляеца “не захавалася” (або “выдрана” і інш.). Напрыклад:

Выразная кустодзія не захавалася.

Адразная кустодзія выдрана.

708. Адзначэнне кустодзій заканчваеца кропкай.

709. Інфармацыя аб выданнях, дзе публіковалася пячатка, даеца на заключным этапе апісання пячатак і ўводзіца з новага сказа скрачэннем “Выд.”. Пасля скрачэння ставіца двукроп’е і прыводзіца спасылка на выданне. Напрыклад:

Выд.: Цітоў. Пячаткі стараёжытнай Беларусі. С. 94. № 224.

710. Калі ад прывесітай пячаткі захаваўся толькі шнур, робіцца паведамленне, якое пачынаеца з вызначэння: “Ад прывесітай пячаткі захаваўся...”

711. Далей адзначаюча колер і матэрыял шнура, колькасць і форма адтулін, праз якія прасоўваліся пасмы шнура, адлегласць адтулін ад лініі згіну і паміж адтулінамі. У канцы ставіца кропка. Напрыклад:

...жоўтыя шаўковы шнур, пасмы якога прасунуты праз дзве трохвугольныя адтуліны (a-a₁, b-b₁). Адлегласць адтулін ад лініі згіну: першай (a-a₁) — ...; другой (b-b₁) — Паміж адтулінамі — ...

...маліновыя шаўковы шнур, пасмы якога прасунуты праз дзве круглыя адтуліны (a-a₁, b-b₁). Адлегласць адтулін ад лініі згіну Паміж адтулінамі — ...

712. Калі не захаваліся ні пячатка, ні шнур, а ёсьць толькі адтуліны, з новага абзала адзначаеца: “Ад мацавання прывесітай пячаткі захаваўся...”

713. Далей па агульнай схеме даеца характеристыка адтулін. Напрыклад:

...три трохвугольныя адтуліны (a-a₁, b-b₂, c-c₂). Адлегласць адтулін ад лініі згіну: першай (a-a₁) — ...; другай (b-b₂) — ...; трэцай (c-c₂) — Паміж адтулінамі: першай і другай — ...; другай і трэцай — ...

714. Пры гэтым адлік адтулін ідзе злева направа.

715. Калі публікуеца спіс, у якім у выглядзе якой-небудзь выявы адзначана месца для пячаткі, з абзаца асобным сказам паведамляеца: “Месца для пячаткі ў выглядзе...” і даеца апісанне выявы.

716. Апісанне пячаткі (пячатак) (апрача тэксту надпісаў, літар манаграм, лічбаў храналагічнага элемента) друкуеца курсівам.

3.2.2.7. Адзначэнне квадратаў документа, якія ўтвораны яго згінамі

717. Документы захоўваліся складзенымі ў выглядзе канвертаў. Як правіла, менавіта на зневініх баках канвертаў і змяшчаліся паметкі архівістаў. Прыкметамі захоўвання документаў у выглядзе канвертаў з’яўляюцца сляды згінаў, якія лёгка вылучаюцца і сёння на паверхні разгорнутых документаў, а таксама і тое, што паметкі архівістаў размяшчаюцца ўздоўж ці ўпоперак згінаў, не выходзячы за іх лініі. Документы, якія вырабляліся з паперы, згіналіся па вяржэрах і панцозо. Зневінія лініі згіну складзенага документа звычайна пацёртыя (часта да дзірак) і забруджаныя. Згіны ўяўляюць сабой важную крыніцу інфармацыі ў вывучэнні, у прыватнасці, спосабу захоўвання архіўных матэрыялаў. Карыснымі яны з’яўляюцца і для археографа. На паверхні документаў лініі згінаў утвараюць умоўныя квадраты, якія могуць служыць зручным арыенцірам для лакалізацыі паметак.

718. Адзначэнне квадратаў вылучаеца ў абзац.

719. Квадраты ўмоўна нумаруюцца вялікімі літарамі лацінскага алфавіта ~~ЗІЕВА НАПРАДА~~ і зверху ўніз.

720. Адзначэнне квадратаў пачынаеца з паведамлення: “Квадраты, якія ўтвораны лініямі згіну:”. Пасля абазначэння нумара квадрата праз знак роўнасці прыводзіцца вынікі вымярэння яго бакоў. Памеры бакоў вымяраюцца ў сантиметрах, з дакладнасцю да 0,1 см і адзначаюцца ў той жа паслядоўнасці, што і памеры бакоў дакумента: 1) верхні бок; 2) правы бок; 3) ніжні бок; 4) левы бок. Вынікі вымярэння прыводзіцца праз знак множання “×”. Абазначэнне кожнага квадрата і велічынъ, яго бакоў адасабляеца адно ад аднаго кропкай з коскай. У канцы ставіцца кропка. Напрыклад:

Квадраты, якія ўтвораны лініямі згіну: A=..., B=..., C=..., D=...

721. Пасля абазначэння памераў квадратаў прыводзіцца схематычная выява размяшчэння квадратаў. Напрыклад:

A	B	C
D	E	F
A	B	C
D	E	F
G	H	I
A	B	C
D	E	F

722. Раздел, які прысвечаны адзначэнню квадратаў, набіраеца курсівам.

3.2.2.8. Адзначэнне пазнейшых паметак і надпісаў документа

723. У легендзе адзначаюцца толькі тყы паметкі і надпісы (аб паметках і надпісах гл. 206), якія маюць адносіны да гісторыі рукапісу ў цэлым. Звесткі аб астатніх змяшчаяца ў агульным разделе заўваг.

724. Паметкі і надпісы (далей — паметкі) перадаюцца як для арыгінала, так і для спіса документа.

725. Адзначаюцца ўсе паметкі, у тым ліку XIX — XXI стст.

726. Раздел, які прысвечаны паметкам, ідзе пасля адзначэння квадратаў і вылучаеца ў абзац.

727. Адзначэнне паметак уводзіцца падзагалоўкам “Паметкі.” (“Надпісы.”, “Паметкі і надпісы.”), які набіраеца петытам у разрадку.

728. Тоё, што для разгорнутага дакумента з'яўляецца правым бокам, для складзенага — знешнім. Таму для дакументаў на адным аркушы спачатку адзначаюцца паметкі, якія змешчаны на адвароце; для дакументаў на больш чым адным аркушы — паметкі на адвароце апошняга аркуша.

729. Паведамленне аб астатніх паметках вядзеца ў парадку іх размяшчэння з першага па апошні аркушы, па аркушах і баках аркушаў.

730. Адзначэнне паметак, якія знаходзяцца на адвароце — для дакументаў на адным аркушы, і на адвароце апошняга аркуша — для дакументаў на больш чым адным аркушы (далей — на адваротах), вядзеца ў парадку размяшчэння квадратаў, якія ўтвораны згінамі; калі квадратаў няма — у парадку іх размяшчэння злева направа і зверху ўніз. Адзначэнне астатніх паметак ажыццяўляецца ў парадку іх размяшчэння злева направа і зверху ўніз.

731. Кожная паметка адзначаецца з новага абзана.

732. Апісанне паметак пачынаецца з адзначэння аркуша і яго боку. Напрыклад:

На адв...

На арк 2 адв...

На арк. 6...

733. Калі паметкі змешчаны на адваротах, пасля адзначэння аркуша і яго боку прыводзіцца адзначэнне квадрата. Напрыклад:

... у кв. В...

... у кв. Е...

734. Пры гэтым, калі тэкст паметак займае некалькі квадрату, паведамляецца:

... па кв. А і D...

735. Калі квадрату няма ці калі паметкі размяшчаны не на адваротах, пасля адзначэння аркуша і яго боку паведамляецца аб іх месцы знаходжання на старонцы. Напрыклад:

... на вехнім полі пасярэдзіне...

... на ніжнім полі пасярэдзіне...

736. Спецыяльна агаворваецца размяшчэнне паметак на прылейках і наклейках. Напрыклад:

... на наклейцы...

... на прылейцы...

737. Прылейка — гэта аркуш, які прымачаваны па краі дакумента і павялічвае яго першапачатковы памер. Наклейка — кавалак паперы, якім заклеена нейкая частка дакумента, але які не выходзіць за яго краі і не павялічвае першапачатковы памер.

738. Калі паметка размешчана не па гарызанталі адносна асноўнага тэксту, а па вертыкалі ці ў пэрвернутым на 180° выглядзе, пасля адзначэння квадрата ці месца знаходжання адзначаецца спосаб яе размяшчэння. Для паметак, якія размешчаны па вертыкалі, паведамляецца таксама, з якога боку — зверху ўніз ці знізу ўверх — яны чытаюцца. Напрыклад:

...на ніжнім полі пасярэдзіне па вертыкалі зверху ўніз...

...у кв. Е па вертыкалі зверху ўніз ...

...у кв. В у пэрвернутым на 180° выглядзе...

739. Пасля паведамлення аб квадрате ці месцы размяшчэння і спосабе размяшчэння прыводзіцца ўмоўны нумар почырку паметкі, які абазначаецца лацінскімі лічбамі з ніжнім рэгістрам “ПМ” (“Паметка”) ці “НД” (“Надпіс”). Напрыклад:

...поч. III_{нм}...

...поч. IV_{нм}...

740. Нумарацыя почыркаў паметак працягвае нумарацыю почыркаў асноўнага тэксту дакумента і памет. Напрыклад, асноўны тэкст дакумента напісаны почыркам I, а памета почыркам II. Значыць, першым почыркам паметак будзе III_{нм} (гл. 179).

741. Присваенне нумароў почыркам паметак вядзеца ў парадку апісання паметак.

742. Пасля нумара почырку прыводзіцца звесткі аб фарбавальным рэчыве: чарніла, аловак і г. д. Пры гэтым адзначэнне фарбавальнага рэчыва суправаджаецца звесткамі аб яго колеры. Напрыклад:

...светла-бурым чрнл. ...

...чорным чрнл. ...

...п. ал. ...

...чырвоным ал. ...

...сінім ал. ...

743. Калі чарніла выцвіла, гэта акалічнасць вызначаецца перад адзначэннем яго колеры. Напрыклад:

... выцвілым аранжавым чрнл. ...

744. Нумар почырку прыводзіцца толькі тады, калі гэты почырк сустракаецца ў далейшым. У адваротным выпадку пішацца “інш. поч.” (калі гэта не першая ў парадку апісання паметка). Розніца ў чарніле не адзначаецца, калі почырк мае нумар. Аб колеры чарніла паведамляецца толькі тады, калі ён выкарыстоўваецца ў далейшым у почырку, які не ідэнтыфікаваны. У адваротным выпадку пішацца “інш. чрнл.” (калі гэта не першая ў парадку апісання паметка).

745. Пасля паведамлення аб лакалізацыі, спосабе размяшчэння, почырку, фарбавальным рэчыве і колеры паметкі адзначаецца яе

ўмоўны нумар. Апошні абазначаецца арабскай лічбай, якой папярэднічае “ПМ” (“Паметка”) ці “НД” (“Надпіс”) з дэфісам. Далей ставіцца двукроп’е і друкуеца тэкст паметкі.

746. Калі наступная паметка змешчана на tym жа баку аркуша, што і папярэдняя, яе адзначэнне пачынаецца з паведамлення аб квадраце ці месцы на старонцы. Напрыклад:

На добрым баку ў кв. А... ПМ-1: ...

У кв. D... ПМ-2: ...

747. Калі наступная паметка змешчана ў tym жа квадраце ці месцы на старонцы, тлумачэнне да яе пачынаецца з паведамлення аб месцы размяшчэння адносна суседніх памет, паметак і подпісаў. Напрыклад:

На арк. 694 у кв. В... ПМ-1: ...

Злева ад ПМ-1 па вертыкалі зверху ўніз поч. III... ПМ-2: ...

748. Тэкст паметак узнаўляеца ў асноўным па тых жа правілах, што і асноўны тэкст дакумента, у tym ліку з адзначэннем межаў радкоў.

749. Скарачэнні ў паметках архіўнага харктару (напрыклад, “№ 3 ти JKM”; “Nero I^{sub}”; “Fas: I sub Ira”) не раскрываюцца.

750. Літарныя абазначэнні лічбаў у старых шыфрах захоўваюцца.

751. Тэкст паметкі, якая закрэслена, прыводзіцца ў легендзе, але ў заўвагах адзначаецца: “зак.” (закрэслена).

752. Прынцыпы адзначэння пашкоджанняў тэксту і рэканструкцыя страчаных месцаў, улік і адзначэнне паправак, памылак, дапісак, падкрэсліванняў і г. д. для паметак і асноўнага тэксту з’яўляюцца агульнымі.

753. Пасля тэксту кожнай паметкі ў круглых дужках прыводзіцца яе датаванне, якое пры адсутнасці іншых даных вызначаецца па почырку. Напрыклад:

(XVIII ст.)

754. Калі дата выклікае сумненне, ставіцца знак пытальніка.

755. Адзначэнне паметак заканчваецца кропкай.

3.2.3. Адзначэнне спісаў дакументаў

756. Раздел аб спісах складае асобны абзац.

757. Раздел пачынаецца з падзагалоўка “Спісы:”, які набіраецца петытам у разрадку.

758. Пералік спісаў уключае ўсе спісы, у tym ліку і страчаныя.

759. Калі захаваўся чысты варыянт арыгінала, а дакумент публікуеца па чарнавіку, факсіміле, фотакопії ці спісе, пераліку спісаў

апярэднічае абзац, у якім прыводзяцца звесткі аб арыгінале. Гэты бзац уводзіцца падзагалоўкам “Арыгінал” з літарным абазначэннем (праз дэфіс) ступені яго аўтэнтычнасці. Падзагаловак набіраецца петытам у разрадку і заканчваецца двукроп’ем. Далей прыводзяцца звесткі аб яго месцы захоўвання і шыфры. Напрыклад:

Арыгінал-А:

760. Адзначэнне спіса пачынаецца з літарнага абазначэння ў адгаведнасці з прынятым абазначэннем рукапісных тэкстаў дакумента. Далей, калі спіс захаваўся, ставіцца круглая дужка і прыводзіцца скажочаная назва архіва, нумар фонду, волісу, справы, аркушаў (на якім мешчаны спіс), дата. Калі можна ўстанавіць, на якім тэксле аснованы названы тэкст, абы гэтым паведамляеца пасля даты ў круглых тужках. Для такога роду спасылак выкарыстоўваецца ўмоўнае літарнае абазначэнне спісаў. Калі спіс не захаваўся, прыводзіцца яго літарнае абазначэнне, якое заключаецца ў квадратныя дужкі, затым ставіцца круглая дужка, даеца назва матэрыйялаў, у якіх ён змяшчайцца, ці ўстановы, з якой ён быў выдадзены, і дата.

761. Калі ў наступнага спіса супадае з папярэднім назва архіва, фонду і волісу, у адзначэнні наступнага спіса пасля літары і дужкі адзначаецца: “там жа” і далей прыводзіцца нумар аркушаў справы. Адзначэнне наступнага спіса адасабляеца ад адзначэння папярэдняга кропкай з коскай. Напрыклад:

Спісы: [Б] Метрыка ВКЛ, 1559—1566 гг. (на А); В) НГАБ. Ф. 694. Вол. 4. Сир. 1474. Арк. 1-1 адв., другая пал. XVI ст. (на А-?); Д) там жа. Арк. 13-14, XVII — ? ст. (на В)

762. Звесткі аб архіве, фондзе, волісе, справе і даце набіраюцца петытам, літарныя абазначэнні тэкстаў — курсівам.

3.2.4. Адзначэнне публікацый і згадак дакументаў

3.2.4.1. Публікацыі і выніяткі

763. Звесткі аб усіх папярэдніх публікацыях дакумента складаюцца наступны абзац, якому папярэднічае падзагаловак “Публ.:” (друкуеца петытам у разрадку).

764. Спасылкі на папярэднія публікацыі прыводзяцца ў храналічнай паслядоўнасці. Даным выдання папярэднічае малая літара беларускага алфавіта з круглай дужкай.

765. Назвы выданняў прыводзяцца ў скарочаным (калі гэта выданне фігуруе некалькі раз) ці поўным выглядзе (калі яно згадана першы і апошні раз). Звесткі аб публікацыях адасабляюцца кропкай з коскай.

766. Калі магчыма ўстановіць, па якім тэксце публіковаўся дакумент, гэта адзначаеца ў круглых дужках пасля звестак аб публікацыі. Для такіх спасылак выкарыстоўваючы літарныя абазначэнні рукаісных тэкстаў (А, Б, В і г. д.) і публікацый (а, б, в і г. д.):

Публ.: а) Довнар-Запольскій. Очерки. Прилож. № 34. С. 73—74 (па В).

Публ.: а) АЗР. № 29. С. 114—115 (па В); б) Сапунов. Вітебская старина. № 43. С. 54—56 (па а); ГБДМ. Раздел XI. № 10. С. 533—534 (па а); г) БЭФ. № 63. С. 140—141 (па а).

767. Калі дакумент публіковаўся толькі часткова, пасля літарнага абазначэння тэксту ставіцца коска, пішацца “вынятка”, зноў ставіцца коска і з дапамогай прыназоўнікаў “з” і “да” адзначаючыя межы выняткі:

Публ.: а) Максімейко Н. А. Сеймы Литовско-рускага государства до Люблинской унии 1569 г. Харьков, 1902. Прилож. С. 114 (па В, вынятка, з “...” да “...”).

768. Звесткі аб публікацыях перакладу дакументаў вылучаючы ў асобную рубрыку, якая ўводзіцца падзагалоўкам “Пераклады:” (набіраецца петытам у разрадку). Звесткі гэтай рубрыкі размяшчаючыя па тых жа прынцыпах, якія выкладзены вышэй, з той толькі розніцай, што пераклады нумаруючыя не малымі літарамі, а арабскімі лічбамі, а спасылкі на іх маюць наступны выгляд: П-1, П-2, П-3 і г. д. Пасля назвы выдання, якое змяшчае пераклад, і адзначэння нумара дакумента і старонкі паведамляеца, па якім тэксце ажыщёўлены пераклад (пры дапамозе літарнага абазначэння) і на якую мову ён перакладзены (праз коску). Гэта паведамленне заключаецца ў круглыя дужкі і набіраецца курсівам. Напрыклад:

(па Б, на літ. мове)

769. Літарныя абазначэнні тэкстаў набіраючыя курсівам, астатні тэкст і нумары перакладаў — арабскімі лічбамі петытам.

3.2.4.2. Згадкі (друкаваныя)

770. Звесткі аб згадках дакументаў змяшчаючы ў новым абзацы, які ўводзіцца загалоўкам “Зг.:” (набіраеца петытам у разрадку).

771. Пад згадкамі разумеючы адзначэнні дакумента ў выданнях даведачнага харектару: каталогах, аглядах і г. д. Калі згадка дакумента ў даследаванні не з'яўляеца ўнікальной, гэта даследаванне не прыводзіцца. Выключэннямі з'яўляючыя тыя даследаванні, якія цалкам прысвечаны дакументу, уяўляюць адмысловую цікавасць для яго інтэрпрэтацыі ці ў якіх асвятляючыя розныя аспекты яго стварэння.

772. У лік згадак уключаючы звесткі аб усіх тэкстах дакумента.

773. Згадкі прыводзячыя ў храналагічнай паслядоўнасці выданняў, у якіх яны змешчаны. Перад назвай выдання ставіцца арабская лічба парадкавага нумара з круглай дужкай.

774. Назвы выданняў змяшчаючыя ў скарочанай (калі гэта выданне фігуруе некалькі раз) ці поўнай форме (калі яно згадана першы і апошні раз).

775. Пасля адзначэння выдання ў круглых дужках прыводзіцца літарнае абазначэнне згаданага тэксту. Напрыклад:

Зг.: 1) Бершадский. Русско-еврейский архив. № 177. С. 116 (Б).

776. Абазначэнні згадак раздзяляючыя крапкай з коскай.

777. Літарныя абазначэнні тэкстаў набіраючыя курсівам, астатні тэкст — петытам.

3.3. Заўвагі і варыянты

3.3.1. Заўвагі

3.3.1.1. Склад і агульныя прынцыпы складання заўваг

778. Заўвагі даючыя пад радком дакумента.

779. Заўвагі складаючыя да асобна ўзятага дакумента і публікуючыя з новага радка пад яго парадкавым нумарам і нумарам спасылкі. Перад нумарам дакумента ставіцца знак “№”. Крапка пасля нумара не ставіцца. Напрыклад:

№ 14

1-1 поч. II

2-2 над радком

780. Заўвагі адносячыя да публікатарскага загалоўка, легенды і тэксту дакумента.

781. У заўвагах да публікатарскага загалоўка даецца аргументація дат, прыводзіцца загаловак таго дакумента, у складзе якога знаходзіцца ўключаны дакумент, які публікуеца ў выданні, калі дакумент, у складзе якога знаходзіцца гэты ўключаны дакумент, не публікуеца.

782. У заўвагах да легенды адзначаючы: 1) колькасць і форма адтулін, праз якія прасоўваліся пасмы шнура прывесітай пячаткі, адлегласць адтулін ад лініі згіну і паміж адтулінамі; 2) сціслае апісанне бляшанкі і пушкі для прывесітай пячаткі; 3) падставы для ўстанаўлення герба; 4) лігатуры ў надпісах на пячатцы; 5) пропуск літар у надпісах на пячатцы і мяркуемая колькасць страчаных літар; 6) падставы для рэканструкцыі страчаных літар у надпісах на пячатцы; 7) знакі, якія абазначаюць пачатак і канец надпісу на пячатцы ці якімі

падзяляюца слова, літары і лічбы надпісу, калі камп'ютэрныя сродкі не даюць магчымасці выявіць іх пры перадачы тэксту; 8) падставы для рэканструкцыі страчаных літар манаграмы на пячатцы; 9) знакі, што папярэднічаюць літарам манаграмы, якімі яны адасабляюцца адна ад адной і якія заканчваюць манаграму; 10) пропуск літар у манаграмах, месца размяшчэння і колькасць страчаных літар; 11) пропуск лічбаў храналагічнага элемента на пячатцы, колькасць і месца размяшчэння страчаных лічбаў; 12) падставы для рэканструкцыі страчаных лічбаў храналагічнага элемента на пячатцы; 13) пашкоджанні, выпраўленні, памаркі, памылкі і інш. у паметках і надпісах.

783. У заўвагах да асноўнага тэксту і памет адзначаюцца: 1) літара “о” з кропкай у сярэдзіне; 2) адсутнасць цітла і іншых знакаў скрачэння; 3) вязь (паказальнік, асноўныя і дадатковыя прыёмы, элементы аздаблення); 4) лігатуры; 5) інцыяльныя і вялікія літары; 6) знакі пунктуацыі; 7) надрадковыя знакі; 8) пашкоджанні; 9) выпраўленні; 10) памаркі; 11) змены поchyрку і чарыла; 12) прabelы, асаблівасці поchyрку і размяшчэння тэксту ў рукапісе; 13) невыразнае напісанне асобных літар і няўпэўненае іх чытанне; 14) дзіўныя і незвычайнія чытанні; 15) публікатарскія меркаванні аб правільнім чытанні; 16) паўторы асобных складоў і слоў, недапісаныя літары, замена адной літары іншай; 17) сумніцельныя і яўна памылковыя напісанні імён уласных; 18) прапушчаныя літары, склады, слова; 19) паметкі і надпісы (якія не маюць адносін да гісторыі рукапісу ў цэлым); 20) перавод дат на сучасныя календар; 21) месца размяшчэння подпісаў (для дакументаў, якія друкоўца ў два ці тры слупкі); 22) незразумелыя характары этнічных і палітнічных вызначэнняў пасля імён людзей; вызначэнняў пасля імён сялян, якія ўтвораны ад назвы воласці, сяла, сяльца, адкуль яны прыйшли ці дзе жывуць; вызначэнняў пры словах “людзі”, “мужыкі” і г. д., якія ўтвораны ад назвы сяла ці сяльца і выкарыстаны ў множным ліку і збіральным сэнсе; вызначэнняў пасля імён шляхты, якія ўтвораны ад назвы воласці і вобласці, адкуль яны прыйшли ці дзе знаходзяцца іх уладанні; вызначэнняў заняткаў адмысловага роду ці рамесніцкай спецыяльнасці пасля імён сялян ці рамеснікаў; вызначэнняў, якія ўтвораны з дапамогай суфікса “-іч” і адзначаюць пасады, сацыяльнае становішча, рамесніцкія заняткі продкаў; вызначэнняў якасных прыкмет географічных аб'ектаў, калі невядома, ці пераўтварыліся яны ў назвы ці не і г. д.

784. Розныя варыянты напісання слоў (у тым ліку імён уласных, за выключэннем яўна памылковых) у заўвагах не агаворваюцца.

785. Кустоды ў заўвагах не агаворваюцца.

786. Публікатарскі тэкст у заўвагах набіраеца дробным курсівам, слова і літары з крыніцы — петытам (за выключэннем вынасных літар і складоў, якія таксама вылучаюцца курсівам).

787. Не пажадана ў тэксле заўваг выкарыстоўваць знак пытальніка. Для абазначэння пэўных сумненняў выкарыстоўваюцца вызначэнні “верагодна”, “відавочна” і г. д.

788. Калі першае слова ў заўвазе належыць публікатару, заўвага пачынаецца з малой літары.

789. Кропка ў канцы заўвагі ставіцца толькі тады, калі яна адносіцца да скрачэння ці да слова з асноўнага тэксту. Напрыклад:

¹ нап. па сцёртым

² над рдк.

³ так у рукл. тэрба чытаць Віленском

⁴ так у рукл.; нап. № 101

⁵ ъ выпр. зъ светла-карычневым чрл.

790. У заўвагах трэба пазбягаць залішніх слоў: “слова”, “фраза”, “напісаны” і г. д., калі нумар заўвагі можа выразна паказаць, да чаго яна адносіцца. Так, напрыклад, замест таго, каб пісаць “у рукл. слова нап. над рдк.”, дастаткова абмежавацца фармулёўкай “нап. над рдк.”.

791. Пры адзначэнні якой-небудзь канкрэтнай літары ці некалькіх літар у заўвагах слова “літара” ці “літары” не выкарыстоўваюцца. Напрыклад:

¹ ъ выпр. зъ

² а выпр. зи

792. Калі ў слове некалькі адполькавых літар, у заўвагах удачлаждненіца, якая з іх маеца на ўвазе: напрыклад, “другая е”, “першая к”.

793. Калі адзначаюцца асаблівасці некалькіх літар, якія напісаны запар, гэтыя літары прыводзяцца без вызначэння “літары”. Напрыклад:

¹ мо нап. над рдк

794. У словах, якія прыводзяцца ў заўвагах цалкам, вынасныя перадаюцца такім жа чынам, як і ў асноўным тэксле: курсівам.

795. Асобная вынасная літара ў заўвазе перадаеца петытам з тлумачэннем “вын.”.

796. Пры перадачы ў заўвагах аднаго ці некалькіх слоў канец радка і старонкі адзначаюцца.

3.3.2. Варыянты і розначытанні

797. Варыянты і розначытанні (далей — розначытанні) прыводзяцца тады, калі не захаваўся арыгінал і документ публікуеца па спісе.

798. Розначытанні да арыгінала даюцца толькі тады, калі яны маюць пэўнае значэнне для разумення эвалюцыі тэрміналогіі, географічных назваў, імён і прозвішчаў, уяўляюць цікавасць для гісторыі мовы, працы канцылярый.

799. Пры прыведзенні розначытанні ў неабходна ўлічваць першасныя спісы, г. зн. тыя, якія зыходзяць непасрэдна да арыгінала. Іншыя спісы, а таксама дэфектныя спісы, нават калі яны зроблены з арыгінала, дапушчальна ігнараваць. Выключэннем з'яўляюцца тыя выпадкі, калі гэтыя спісы паслужылі крыніцай для пашырэння памылковых прачытанні ў поглядаў, увайшлі ў наукоўы зварот ці ўяўляюць пэўную цікавасць з пункту гледжання працы канцылярый.

800. Нумарацыя зносак розначытанні ў даецца малымі арабскімі лічбамі, якія набіраюцца петытам.

801. Розначытанні размяшчаюцца ў агульным раздзеле заўваг, а іх нумары працягваюць агульную нумарацыю заўваг.

802. Зноска розначытання мае наступную структуру: 1) нумар зноски (петыт); 2) слова ці слова, якія складаюць розначытанне (петыт); 3) літарнае абазначэнне спіса (дробны курсіў).

803. Калі адно і тое ж розначытанне характэрна для некалькіх спісаў, літарнае абазначэнне гэтых спісаў адасабляюцца коскай. Напрыклад:

спосабляліся В, Г

804. Калі першае слова ў розначытанні з'яўляецца цытатай з крыніцы, якая публікуеца, гэта слова пішацца з малой літары, калі ў тэксле выдання яно прыводзіцца з малой літары, і з вялікай літары, калі ў тэксле выдання яно прыводзіцца з вялікай літары.

805. Калі слова, якое прыводзіцца ў розначытанні, выпраўлена, гэта акаличнасць адзначаецца ў круглых дужках пасля прыведзенага слова.

806. У тэксле, які складае розначытанне, межы радкоў і старонак не адзначаюцца.

807. Калі розначытанне складаецца з адсутнасці слова ці слоў у спісе, пасля нумара зноски ставяцца слова “німа ў” ці “адс. у” (“адсутнічае ў”):

німа ў Г
адс. у В

808. Калі да аднаго і таго ж месца тэксту, які публікуеца, можна прывесці розныя розначытанні па розных спісах, розначытанні даюцца ў парадку нумарацыі спісаў. Пры гэтым пасля літарнага абазначэння папярэдняга розначытання перад тэкстам наступнага ставіцца коска:

Андрошевіча В, Andruszewicza Г

809. Калі ў спісе ёсьць дапаўненні да тэксту, які публікуеца, зноска розначытання пачынаецца са слоў “далей у”. Затым прыводзяцца літарнае адзначэнне спіса і тэкст розначытання. Напрыклад:

¹ далей у В Польшчы руки г(о)с(по)д(а)ръское Остафея Воловичъ
² далей у В п(а)на

810. Розначытанні могуць давацца не толькі па рукапісах, але і па выданнях, калі спіс не захаваўся. У гэтым выпадку замест літарнага абазначэння спіса ставіцца літарнае абазначэнне публікацыі, якое набіраецца курсівам.

811. Публікатарскія слова ў пачатку розначытання (“німа ў”, “адс. у”, “далей у”) пішуцца з малой літары.

812. Перад і пасля абазначэння спіса кропка не ставіцца.

3.3.3. Асаблівасці размяшчэння заўваг, варыянтаў і розначытанні ў асобных выпадках

813. Калі заўвагі, варыянты і розначытанні (далей — розначытанні) займаюць больш чым адну трэць старонкі, яны размяшчаюцца ў радок. Пераліку заўваг і розначытанні ў гэтым выпадку папярэднічае нумар дакумента са знакам №, які вылучаецца тоўстым шрыфтам. У канцы нумара ставіцца кропка. Перад кожнай наступнай заўвагай і перад кожным наступным розначытаннем ставіцца кропка з коскай:

№ 5. ¹ нап. па сцёртым; ² нап. над рдк.; ³ так у ркп., трэба чытаць Віленском;
⁴ так у ркп.; нап. № 101; ⁵ъ выпр. зъ светла-карычневым чрна.

814. Калі заўвагі і розначытанні ў радок займаюць больш чым адну трэць старонкі, яны змяшчаюцца ў канцы дакумента. Нумар дакумента пры гэтым не ставіцца.

4. ДАПАЎНЕННІ

815. Раздел “Дапаўненні” ўводзіцца ў тым выпадку, калі пасля публікацыі папярэдняга тома выяўлены новыя матэрыялы, якія тэматычна і храналагічна адносяцца да яго.

816. Документы “Дапаўнення” размяшчаюцца ў храналагічнай паслядоўнасці.

817. Нумарацыя документаў “Дапаўнення” працягвае агульную нумарацыю документаў усяго тома.

818. Документы ў “Дапаўненнях” друкуюцца па прынцыпах, якія прыняты ў томе.

5. ІЛЮСТРАЦЫІ

819. У якасці ілюстрацый для зборніка документаў адбіраюцца тэксты арыгінальных документаў, а таксама спісаў, якія, на думку публікатара, маюць пэўную цікавасць.

820. Пры выданні кнігі ілюструюцца аркушы, якія прадстаўляюць усе асноўныя почыркі рукапісу.

821. Ілюструюцца таксама вадзяныя знакі, пячаткі, паметкі, надпісы, ініцыяльныя і вялікія літары, малюнкі і вязь.

822. Ілюстрацыі могуць быць сабраны ў адным месцы пасля тэкстаў документаў ці размешчаны па ўсім выданні побач з дакументамі, якія яны ілюструюць.

823. Ілюстрацыі забяспечваюцца подпісамі, якія змяшчаюць: 1) нумар фота (напрыклад, “Фота 5.”); 2) загаловак дакумента; 3) даты дакумента; 4) месцы захоўвання і шыфр дакумента; 5) нумар дакумента ў выданні (у круглых дужках).

824. Пункты 1—2 вылучаюцца ў асобны абзац.

825. Загаловак можа быць скарочаны.

826. Пункты 3—5 складаюць асобны абзац.

827. Даты ў подпісах афармляюцца такім жа чынам, як і ў пачатку загалоўкаў да тэксту дакумента.

828. Калі ў якасці ілюстрацыі прыводзіцца не арыгінал, а спіс, пасля тэкstu загалоўка пішацца: “Спіс”, адзначаюцца яго літарны нумар (праз дэфіс) і храналагічная дата.

829. У канцы загалоўка (ці храналагічнай даты спіса) і пасля нумара дакумента ставяцца кропкі. Напрыклад:

Фота 5. Выпіс з радуньскіх дворных книг
1552 г сакавіка 11. Радунь. НГАБ. Ф. 694. Вол. 4. Спр. 1336. Т. 2. Арк. 471 (дак. № 56).

830. Подпіс пад выявай пячаткі (пасля нумара фота) пачынаецца са слова “Пячатка” з далейшым вызначэннем яе ўладальніка ў род. скл. Далей ідуць пункты 2—5, якія разгледжаны вышэй. У канцы загалоўка (ці храналагічнай даты спіса) і нумара дакумента ставяцца кропкі. Напрыклад:

Фота 6. Пячатка Івана Гарнастая. Квітцыя наўгародскага в-ды, дворн. марш., зем. падск. Івана Гарнастая...

1553 г. снежня 7. Кнышын. НГАБ. Ф. 694. Вол. 4. Спр. 750. Арк. 10 адв. (дак. № 101).

831. Подпісы да паметак, выяў малюнкаў, ініцыяльных і вялікіх літар у дакументах на асобных носьбітах (пасля нумара фота) пачынаюча са слоў: "Паметкі", "Надпісы", "Паметкі і надпісы", "Малюнак", "Ініцыяльная літара", "Вялікая літара". Для ініцыяльных і вялікіх літар адзначаецца таксама і сама літара, напрыклад: "Ініцыяльная літара Ж", "Вялікая літара Б". Далей прыводзяцца пункты 2—5. У канцы загалоўка (ці храналагічнай даты спіса) і нумара дакумента ставяцца кропкі.

832. Пры публікацыі кнігі, калі перад публікатарамі стаіць задача праілюстраваць почыркі кнігі, пасля нумара фота адзначаюцца нумар аркуша, затым — нумар дакумента (праз кропку), далей (таксама праз кропку) — нумар почырку:

Фота 11. Арк. 23. Дак. № 67. Поч. I.

833. Калі ў ілюстрацыі розныя часткі тэксту напісаны рознымі почыркамі, паведамляеца аб нумерах почыркаў для кожнай часткі тэксту. Напрыклад:

Фота 7. Арк. 47. Дак. № 44, 45. Тэксты дакументаў — поч. I. Загаловак № 45 — поч. III.

834. Аналагічная схема выкарыстоўваецца пры складанні подпісаў да ілюстрацый ініцыяльных і вялікіх літар, якія змешчаны ў кнізе. Пасля адзначэння нумара дакумента пішацца: "Ініцыяльная літара...", "Вялікая літара..." (з адзначэннем самой літары).

835. Калі пры публікацыі кнігі неабходна праілюстраваць вязь, пры гэтым вязю, напрыклад, напісаны загаловак, замест нумара дакумента прыводзіцца адзначэнне: "Загаловак", а затым праз кропку пішацца: "Вязь". Напрыклад:

Фота 12. Арк. 11. Загаловак. Вязь.

836. Ілюстрацыі могуць быць сабраны ў группы па прадметным прынцыпу. У гэтым выпадку яны забяспечваюцца загалоўкамі: "Почыркі", "Пячаткі", "Ініцыяльныя літары", "Вялікія літары", "Малюнкі", "Вязь" і г. д.

837. Калі ў группы сабраны ілюстрацыі паметак, надпісаў, малюнкаў і вязі, вызначэнні "паметкі", "надпісы", "малюнак", "вязь" у загалоўку праpusкаюцца.

6. НАВУКОВА-ДАВЕДАЧНЫ АПАРАТ

838. У склад навукова-даведачнага апарату ўваходзяць: 1) тлумачальны слоўнік; 2) каментары; 3) пералік спісаў дакументаў (пры публікацыі кнігі з асобнымі дакументамі); 4) пералік публікацый і згадак дакументаў (пры публікацыі кнігі з асобнымі дакументамі); 5) табліца выкарыстання архіўных фондаў і друкаваных выданняў (для зборнікаў асобных дакументаў з розных фондаў); 6) храналагічны пералік апублікованых дакumentаў (пры публікацыі кнігі з асобнымі дакументамі); 7) храналагічны пералік уключальных і згаданых дакumentаў, якія асобна ў выданні не публікуюцца; 8) паказальнікі: імёнаў, геаграфічны, прадметны, разнавіднасцяў дакumentаў; 9) пералік скарачэнняў; 10) змест; 11) спіс ілюстрацый.

839. Навукова-даведачнаму апарату папярэднічае ўступнае слова, у якім паведамляеца аб складзе апарату і даеца характеристыка агульных прынцыпаў складання яго структурных адзінак.

6.1. Тлумачальны слоўнік

840. Тлумачэнні ў слоўніку адлюстроўваюць значэнне слоў у тэкстах, якія публікуюцца.

841. Матэрыйял у слоўніку размяшчаецца ў алфавітным парадку слоў, якія тлумачацца.

842. Паміж словам, якое тлумачыцца, і тлумачэннем працяжнік не ставіцца.

843. Тлумачэнні ў слоўніку павінны быць сціслымі.

844. У канцы кожнага артыкула кропка не ставіцца.

845. Словы, якія тлумачацца, вылучаюцца тоўстым шрыфтам.

846. Тлумачальны слоўнік набіраецца петытам у два слупкі.

6.2. Каментары

847. Каментары складаюцца да асобна ўзятага дакumentа і публікуюцца пад яго парадкавым нумарам (з новага радка) і нумарам спасылкі. Перад парадкавым нумарам дакumentа ставіцца знак "№". Кропка пасля № не ставіцца.

848. У каментарыях знаходзяцца адлюстраванне: 1) разгорнутае аргументаванне дат дакumenta (сціслыя аргументаванні размяшчаюцца

ў заўвагах); 2) адзначэнне ўзаемасувязі паміж дакументамі, якія публікуюцца, а таксама паміж імі і тымі дакументамі, якія не ўвайшлі ў выданне; 3) звесткі аб згаданых падзеях; 4) разгорнутыя звесткі аб асобых (сціслыя звесткі аб асобых могуць размяшчацца ў імянным паказальніку); 5) разгорнутыя звесткі гісторыка-геаграфічнай ідэнтыфікацыі згаданых населеных пунктаў, іх лакалізацыі ў межах сучасных адміністрацыйных адзінак (сціслыя звесткі гісторыка-геаграфічнай ідэнтыфікацыі і лакалізацыі ў межах сучасных адміністрацыйных адзінак размяшчаюцца ў геаграфічным паказальніку).

849. Аналіз фармуляра дакументаў, вывучэнне іх паходжання, апенка значнасці дакументаў як гістарычнай крыніцы не ўваходзяць у задачы каментатара.

850. Неабходна пазбягаць перагружвання каментарыяў залішній інфармацыяй. Пры гэтым каментарыі павінны асвятляць фактычныя бокі справы і не абмяжоўвацца бібліяграфічнымі адзначэннямі.

851. Каментары і не павінны перарастаць у самастойныя даследаванні.

852. Калі дакумент не патрабуе каментарыяў, ён не каменціруецца.

853. Спасылкі на літаратуру прыводзяцца ў самім тэксле каментарыяў (у круглых дужках). Назвы прац даюцца па магчымасці ў скарочанай форме ў адпаведнасці са спісам скарачэнняў.

854. Каментарыі друкуюцца у адзін слупок, тэкст — петытам, парадкавы нумар дакумента — тоўстым шрыфтам. У канцы кожнага каментарыя ставіцца кропка. Напрыклад:

№ 12

⁶ Гл. № 13

⁶ Гаворка ідзе пра "Уставу на валокі" 1557 г. (апубл. цалкам: АЗР. С. 72—95; РИБ. Т. 30. Стб. 541—585). Паводле "Уставы на валокі" стральцам надаваліся дзве "вольныя" валокі і адна — "на цыніпу" (РИБ. Т. 30. Стб. 544). Згодна № 12 другая стралецкая валока выгвалася ад плацяжоў і павіннасці ў той год, калі стральцы выконвалі дарожную інвентарную павіннасць.

№ 13

⁶ Гл. № 12.

№ 14

⁶ Гаворка ідзе пра "Уставу на валокі": гл. Камент. да № 12⁶.

№ 15

⁶ У каментарыях да гэтага дакумента ў БА адзначана: "Такі ж самы прывілей запісаны ў Кнізе Запісаў № 45, л. 128 і ав." Але ў кнізе Метрыкі ВКЛ 45 змешчаны прывілей ад [1562 г.] Жыгімонта Аўгуста Васілю [Калініковічу] Цшковічу на арэнду бровара і саладоўні ў г. Менск і на 3 гады. Гл. Камент. да № 15⁶.

6.3. Пералік спісаў дакументаў (пры публікацыі кніг з асобнымі дакументамі)

855. Пералік спісаў дакументаў размяшчаецца пасля каментарыяў.

856. Аб адзначэнні спісаў гл. 758, 760—762.

857. Даныя аб спісах кожнага дакумента складаюць асобны абзаш.

858. Адзначэнню спіса папярэднічае абавязак нумара дакумента, перад якім ставіцца "№". Ад нумара літарнае абавязченне спіса адасабляеца кропкай. Адзначэнне спісаў кожнага дакумента за канчваеца кропкай.

859. Пералік спісаў набіраецца петытам у адзін слупок. Напрыклад:

№ 17. [Б] Метрыка ВКЛ, ... (на А); [В] Метрыка ВКЛ, 1559—1566 гг. (на А); В) Метрыка. Спр. 41. Арк. 306 адв.-308, кан. XVI — пач. XVII ст. (на [Б]).

№ 27. [Б] Метрыка ВКЛ, 1559—1566 гг. (на А); В) НГАБ. Ф. 694. Вол. 4. Спр. 1336. Т 1. Арк. 7-7 адв., другая пал. XVI ст. (на А?).

№ 39. [Б] Метрыка ВКЛ, ... (на А); [В] Метрыка ВКЛ, 1559—1566 гг. (на А); Г) Метрыка. Спр. 37. Арк. 509-510 адв., кан. XVI — пач. XVII ст. (на [Б]).

6.4. Пералік публікацый і згадак дакumentаў (пры публікацыі кніг з асобнымі дакументамі)

860. Пералік публікацый і згадак дакumentаў размяшчаецца пасля пераліку спісаў дакumentаў.

861. Аб адзначэнні публікаций і згадак гл. 764—777.

862. Даныя аб публікацыі кожнага дакumentа складаюць асобны абзаш.

863. Адзначэнню публікаций і згадак папярэднічае абавязак нумара дакumentа. Перад нумарам ставіцца "№", пасля нумара — кропка.

864. Паміж нумарамі з кропкай і літарным абавязакнem публікаций прыводзіцца скарачэнне "Публ.: ("Публікацыя") з двукроп'ем у канцы; паміж нумарамі з кропкай і нумарам згадкі — "Зг.:" ("Згадка") таксама з двукроп'ем у канцы. Гэтыя скарачэнні набіраюцца ў разрадку.

865. Пры гэтым, калі для аднаго дакumentа трэба адзначыць і публікацию, і згадку, спачатку пералічваюцца ўсе публікацыі, потым — згадкі. Перад адзначэннем згадак пасля адзначэння публіка-

цый ставіца кропка. Адзначэнне публікацыі і згадак кожнага дакумента заканчваецца кропкай.

866. Пералік публікуеца петытам у адзін слупок. Напрыклад:

№ 9. Публ.: а) Довніар-Запольскій. Очеркі. Прилож. № 34. С. 73—74 (на В).

№ 15. Публ.: а) БА. № 21. С. 23—24 (на В).

№ 23. Зг.: 1) Бершадскій. Русско-сврэйскій архів. № 156. С. 102.

№ 38. Публ.: а) АрхІОЗР. № LIX(1). С. 128—129 (на В); б) Любавскій. Отзыв. Прилож. № 2. С. 46 (на В).

6.5. Табліца выкарыстания архіўных фондаў і друкаваных выданияў (для зборнікаў асобных дакументаў з розных фондаў)

867. Табліца ўключае толькі тэксты, якія публікуюцца ў выданні. Спісы, якія выкарыстоўваліся толькі ў розначытаннях, у табліцу не ўносяцца.

868. Табліца складаецца з улікам размеркавання фондаў па архівах.

869. Табліца падзяляецца на два бакі. У левым баку адзначаючыя нумары аркушаў справы, на якіх змешчаны дакумент; у правым — нумары гэтых дакументаў у выданні.

870. Назва архіва прыводзіцца ў якасці падзагалоўка да кожнага раздзела табліцы.

871. У першым пасля падзагалоўка радку табліцы з левага боку змяшчаючыя нумар фонду ці збору (далей — фонд), нумар волісу, справы і аркушаў; у першым пасля падзагалоўка радку табліцы з права боку — “№ дак.”.

872. Пры гэтым, калі наступныя дакументы фонду захоўваюцца ў іншых волісах і справах, у левым баку табліцы адзначэнню аркушаў папярэднічаюць звесткі аб волісе і справе.

873. Пасля адзначэння дакументаў па адным архіве ў выглядзе наступнага падзагалоўка даеца назва іншага архіва і г. д.

874. З друкаваных выданияў адзначаючыя толькі тыя, у якіх апублікованы дакументы дадзенага выдання.

875. Адзначэнню выданняў папярэднічае падзагаловак “Друкаваныя выданні”.

876. У левым баку табліцы адзначаючыя назва выдання (скарочана ў адпаведнасці са спісам скарачэнняў) і нумар дакумента і старонкі, у правым баку пад “шапкай” “№ дак.” — нумар дакумента ў выданні.

877. Табліца набіраеца петытам. Напрыклад:

Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі

Ф. 694. Вол. 4. Спр. 1630

№ дак.

Арк. 2-3 адв.

...

Вол. 6. Спр. ...

...

Друкаваныя выданны

САГМГ

...

6.6. Храналагічны пералік апублікованых дакументаў (для кніг з асобнымі дакументамі)

878. У храналагічны пералік дакументаў уваходзяць усе апублікованыя дакументы.

879. Нумар дакумента ставіца пасля загалоўка і адасабляеца ад яго працяжнікам. Пасля нумара фальшывых і сумніцельных дакументаў адзначаецца “фальш.” (“фальшывы”) і “сумн.” (“сумніцельны”).

880. Дакументы ўнутры пераліку размяшчаюцца ў храналагічным парадку (гл. 226—228).

881. Загалоўкі дакументаў і іх нумары друкуюцца петытам. Напрыклад:

1562 г жніўня 14. Вільня. — “Ліст” вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста да дворнага марш., зем. падск., піс., п. Астафея [Багданавіча] Валовіча аб дараванні рыжскаму мешч. Ергарду Лотберману (Ергардусу Лотберманусу) права на гандаль па р. [Зах.] Дзвіне, у гарадах Палацк і Віцебск — № 54

1562 г. жніўня 20. Вільня. — Прывілей вял. кн. літ. Жыгімонта II Аўгуста луцкаму ключніку, гарадн. і маастайчнаму Івану [Ящавічу] Барзабагатаму (Барзабагатаму)-Красенскаму на валадзімерскае і берасцейскае ўладыцтва — № 69

6.7. Храналагічны пералік уключаных і згаданых дакументаў, якія асобна ў выданні не публікуюцца

882. У гэты пералік уваходзяць тыя ўключаныя і згаданыя дакументы, якія асобна ў выданні не публікуюцца.

883. Уключаныя дакumentы выступаюць у пераліку пад тымі ж нумарамі, што і дакumentы, у якіх яны знаходзяцца, але з літарнымі дапаўненнямі. Напрыклад:

1558 г. верасня 17. Жаслаўль. — Даройны віцебскай ваяводзінай кнг. Шчаханавай Андрэевіч Збараўскай — Настасці Міхайлаўны Мсціслаўскай віленскай ваяводзінай, канцлеравай, папі Янавай Юрьевічай Глябовіч — Ганке Фёдарапуне Жаслаўскага на частку ў Жаслаўскім замку — № 81а

884. Калі ўключаны дакument у сваю чаргу мае ўключаны дакument, да дадзенага літарнага дапаўнення робіцца дадатковае літарнае дапаўненне: 101aa, 101ab і г. д.

885. Згаданыя дакументы маюць той жа нумар, што і дакумент, у якім ён згаданы, аднак перад нумарам пішацца скарачэнне “згад.” (згаданы).

886. Дакументы ўнутры пераліку размяшчаюцца ў храналагічным парадку (гл. 226—228).

887. Нумар дакумента ставіцца пасля загалоўка і адасабляеца ад яго працяжнікам.

888. Загалоўкі дакументаў і іх нумары друкуюцца петытам.

6.8. Паказальнікі

6.8.1. Агульныя прынцыпы

889. Кожнае выданне забяспечваецца імянным, геаграфічным, предметным паказальнікамі і паказальнікам разнавіднасцяў дакументаў.

890. Матэрыял у гэтых паказальніках размяшчаецца ў алфавітным парадку імён, геаграфічных назваў, тэрмінаў і назваў разнавіднасцяў дакументаў.

891. У паказальніках змяшчаюцца асабовыя імёны, геаграфічныя назвы, тэрміны і назвы разнавіднасцяў дакументаў, якія фігуруюць ва ўсіх структурных частках выдання.

892. Абазначэнні паняціяў у паказальніках даюцца для назоўнікаў у наз. скл., для дзеясловаў — у неазначальнай форме.

893. Кожны паказальнік мае падзагаловак: “Імянны паказальнік” ці “Асабовы паказальнік” (“Паказальнік імёнаў” ці “Паказальнік асоб”), “Геаграфічны паказальнік” (ці “Паказальнік геаграфічных назваў”), “Предметны паказальнік”, “Паказальнік разнавіднасцяў дакументаў”.

894. Усе асабовыя імёны, геаграфічныя назвы і тэрміны, якія змешчаны ў паказальніку, набіраюцца сучасным шрыфтам. Літары, якія выйшлі з ужытку, замяняюцца фанетычна адпаведнымі ім літарамі сучаснага алфавіта. Дыграф “кі” замяняецца на “г”; “оу” — на “у”. “Ь” і “ъ” выкарystоўваюцца па сучасных правілах правапису. Вынасныя літары курсівам не вылучаюцца. Выкарystoўваецца “й”. Круглыя дужкі, у якія заключаюцца прапушчаныя пад цітлам літары, не передаюцца. Пропушчаныя часткі слова заключаюцца ў квадратныя дужкі. Памылковыя і сумніцельныя напісанні даюцца пасля адрастайтыраваных у круглых дужках, пры гэтым пасля сумніцельных ставіцца знак пытальніка, пасля яўна памылковых — скарачэнне “памылк.” (“памылкова”), якое набіраеца курсівам:

Андр[е]вич Міколай 196

Міколай Андрэвіч *gl.* Андре[е]вич Міколай
Голох Станіслав (Станістаслав *памылк.*) 145 адв.

Станіслав Голох *gl.* Голох Станіслав

Станістаслав Голох *gl.* Голох Станіслав

Андрэй Коширскій *gl.* Коширскій Андрэй

Вандрэй Коширскій *gl.* Коширскій Вандрэй

Коширскій Андрэй (Вандрэй *памылк.*), кн. 201

Быковскій (Быховскій — ?) Грида 14

Быховскій Грида *gl.* Быковскій Грида

Грида Быковскій *gl.* Быковскій Грида

Грида Быховскій *gl.* Быховскій Грида

895. У напісаннях тыпу “с Іваномъ”, “з йменемъ” слова “Іван”, “имене” передаюцца як “Іван”, “именье”.

896. У паказальніках выкарystoўваюцца скарачэнні, якія прынятыя ў ўсім выданні. Імёны і назвы, якія з’яўляюцца аб’ектам артыкула паказальніка, передаюцца ў поўнай форме. Скарачаюцца слова і тэрміны, якія маюць у дадзеным артыкуле дапаможнае значэнне.

897. Калі ў паказальніку выкарystoўваюцца скарачэнні, якія не прыняты ў выданні ў цэлым, пералік апошніх даецца ў якасці падрадковай заўвагі да загалоўка паказальніка. Пераліку такіх скарачэнняў запярэднічае тлумачэнне “Прынятые скарачэнні”.

898. Скарачэнні ў пераліку размяшчаюцца ў алфавітным парадку ітвар, якія ўтвараюць скарачэнні.

899. Пералік скарачэнняў у заўвазе да паказальніка даецца не слупком, а ў радок.

900. У падрадковай заўвазе да геаграфічнага паказальніка можа быць адзначана, якія рубрыкі ў ім вылучаны.

901. У шматтомных і серыйных выданнях паказальнікі мэтазгодна складаць да кожнага тома асобна. Да серыйных выданняў могуць быць апрача гэтага складзены зводныя паказальнікі.

902. Словы, да якіх даюцца тлумачэнні ці ад якіх робіцца адсылка да асноўнай згадкі, вылучаюцца тоўстым шрыфтом.

903. Паказальнікі друкуюцца ў два слупкі.

6.8.2. Прынцыпы адсылак

904. Адсылкі ў паказальніку даюцца на нумары дакументаў незалежна ад того, дзе знаходзіцца слова: у тэксце дакумента, публікатарскім загалоўку, легендзе, заўвагах і розначытаннях. Знак № пры гэтым не прыводзіцца.

905. Словы, якія змяшчаюцца ў прадмове, дадатках і навуковавядавечным апараце, адзначаюцца спасылкамі на старонкі выданія.

ня. Пры гэтым перад нумарамі старонкі ставіцца “с.”, якая набіраецца курсівам.

906. Калі слова сустракаеца як у тэкслце дакумента, публікатарскім загалоўку, легендзе, заўвагах і розначытаннях, так і ў прадмове, дадатках і навукова-даведачным апараце, спачатку адзначаюца нумары дакументаў, затым праз кропку з коскай — старонкі, пры гэтым перад абазначэннем старонак ставіцца “с.”.

907. Калі тэкст дакумента займае больш чым тры машынапісныя старонкі, пасля адзначэння нумара дакумента ў круглых дужках прыводзіцца нумар аркуша, на якім сустракаеца дадзенае слова. Напрыклад:

46 (арк. 68 адв.)

908. Нумары старонак ва ўсіх выпадках набіраюца курсівам; нумары дакументаў — прымым шрыфтам ці курсівам у залежнасці ад таго, дзе знаходзіцца слова: у тэкслце дакумента ці прадмове, дадатках і навукова-даведачным апараце.

909. У спасылках на слова, якія фігуруюць у тэкслце дакумента, на пачатцы, у сучасных да яго паметах, заўвагах і розначытаннях, нумар дакумента набіраеца прымым шрыфтом.

910. Калі слова сустракаюца толькі ў навуковым апараце (загалоўках, легендзе, заўвагах і розначытаннях), нумары дакumentаў на біраюца курсівам.

911. Калі слова сустракаюца толькі ў паметках, нумары дакumentаў, у якіх яны змяшчаюцца, набіраюца тоўстым шрыфтом.

912. Калі выданне змяшчае адзін вялікі дакумент, адсылкі да слоў, якія змешчаны ў тэкслце гэтага дакумента, даюцца на нумары аркушаў. Скарачэнне “арк.” пры гэтым не прыводзіцца. Словы, якія змяшчаюцца ў прадмове, заўвагах, розначытаннях, дадатках і навукова-даведачным апараце, адзначаюцца са спасылкамі на старонкі выдання. Пры гэтым перад нумарамі старонкі ставіцца “с.”, якая набіраеца курсівам. Калі слова сустракаеца як у тэкслце дакumentа, так і ў заўвагах, розначытаннях, дадатках і навукова-даведачным апараце, спачатку адзначаюцца аркушы, затым праз кропку з коскай — старонкі, пры гэтым перад абазначэннем старонак ставіцца “с.”. Нумары старонак набіраюца курсівам.

913. Пасля пераліку ўсіх нумароў, старонак ці аркушаў кропка не ставіцца.

6.8.3. Імянны паказальнік

914. У імянным паказальніку прыводзіцца імёны ўсіх асоб, якія сустракаюцца ў выданні.

915. Асабовыя імёны і прозвішчы ці імёны-мянушкі (далей — прозвішчы), якія адзначаны ў прыналежнай форме, раскрываюцца і ўносяцца ў паказальнік. Напрыклад, з выразу “и поля Корызнина” выдаляеца прозвішча Корызна.

916. Кожная асoba адзначаеца як пад прозвішчам ці імем-мянушкай, так і пад асабовым імем, а калі няма прозвішча ці імя-мянушкі — пад імем па бацьку ці дзеду:

Гарабурда Лукаш, дзяяк 35

Лукаш Гарабурда гл. Гарабурда Лукаш

Кузьма Гапонович, месн. г. Мсціслаўе 3

Гапонович Кузьма гл. Кузьма Гапонович

917. Калі асoba мела двайное прозвішча, яна адзначаеца як пад першым, так і пад другім прозвішчам.

918. Калі асoba мела і прозвішча, і мянушку, яна адзначаеца як пад мянушкай, так і пад прозвішчам.

919. Імёны ў паказальніку на беларускую мову не перакладаюцца.

920. Аднак, калі асабовае імя, імя па бацьку і дзеду, прозвішча сустракаюцца ў выданні і на беларускай мове, беларускамоўныя формы элементаў (поўнага) імя разглядаюцца як варыянты.

921. Калі асoba згадваеца толькі пад асабовым імем і фігуруе ў выданні і па-старабеларуску, і па-беларуску, у асноўнай згадцы прыводзіцца асабовае імя па-беларуску, а да гэтай згадкі робіцца адсылка ад асабовага імя па-старабеларуску:

Марина гл. Марына

Марына. Марина, карліца кар. Боны 47

922. Калі мужчына, які мае прозвішча, фігуруе ў выданні і па-старабеларуску, і па-беларуску, у асноўнай згадцы ён адзначаеца пад прозвішчам па-беларуску, а да гэтай згадкі робіцца адсылка ад асабовага імя па-беларуску, прозвішча і асабовага імя па-старабеларуску, а таксама ад варыянтаў прозвішча і асабовага імя па-старабеларуску (калі ёсць); а калі пры гэтым у выданні змешчаны варыянты асабовага імя і прозвішча па-беларуску — таксама і ад іх. Напрыклад:

Кміта Філон гл. Кміта Філон Сямёновіч

Кміта Філон Семенович гл. Кміта Філон Сямёновіч

Кміта Філон Сямёновіч, дз-ца чарнобыльскі 1564,
с-та аршанска 1566, в-да смаленскі 1579, † 1587.

Кміта Філон Семенович, п., дз-ца чарнобыльскі
98

Філон Кміта гл. Кміта Філон Сямёнаўіч

Філон Семенович Кміта гл. Кміта Філон Сямёнаўіч

Філон Сямёнаўіч Кміта гл. Кміта Філон Сямёнаўіч

923. Калі мужчына, які мае толькі асабоваса імя і імя па бацьку, фігуруе ў выданні і па-старабеларуску, і па-беларуску, у асноўнай згадцы ён адзначаецца пад асабовым імем па-беларуску, а да гэтай згадкі робіцца адсылка ад імя па бацьку па-беларуску, асабоваса імя і імя па бацьку па-старабеларуску, а таксама ад варыянтаў асабоваса імя і імя па бацьку па-старабеларуску (калі ёсць); а калі пры гэтым у выданні змешчаны варыянты асабоваса імя і імя па бацьку па-беларуску — таксама і ад іх. Напрыклад:

Дзмітравіч Ларка гл. Ларка Дзмітравіч

Дмитровіч Ларко гл. Ларка Дзмітравіч

Ларка Дзмітравіч, Ларко Дмитровіч, баляр, рагачоўскі, брат Фёдара і Матея [Дзмітравіча], яго айчым — Васіль Шуміха 46

Ларко гл. Ларка Дзмітравіч

Ларко Дмитровіч гл. Ларка Дзмітравіч

924. У тым выпадку, калі не зразумела, ці з'яўляюцца дадзеныя імёны на “-іч” прозвішчамі або імёнамі па бацьку, публікатар выбірае адзін умоўны прынцып: лічыць іх імем па бацьку ці лічыць іх прозвішчам. Абраны прынцып абавязковая агаворваецца ва ўступным слове да навукова-даведачнага апарату.

925. Калі мужчына, які мае прозвішча, фігуруе ў выданні толькі па-старабеларуску, у асноўнай згадцы ён адзначаецца пад прозвішчам па-старабеларуску, а да гэтай згадкі робіцца адсылка ад асабоваса імя па-старабеларуску, а таксама ад варыянтаў прозвішча і асабоваса імя па-старабеларуску (колі ёсць). Напрыклад:

Матей Тяпінскій гл. Тяпінскій Матей

Тяпінскій Матей, палачанік 82

926. Калі замужняя жанчына, якая названа па імені, імені па бацьку, прозвішчу мужа, асабовым імем, імені і прозвішчам па бацьку, фігуруе ў выданні і па-старабеларуску, і па-беларуску, у асноўнай згадцы яна адзначаецца пад прозвішчам мужа па-беларуску, а да гэтай згадкі робіцца адсылка ад імя па мужу, асабоваса імя, прозвішча па бацьку па-беларуску, прозвішча і імя па мужу, асабоваса імя, прозвішча па бацьку па-старабеларуску, а таксама ад варыянтаў прозвішча і імя па мужу, асабоваса імя, прозвішча па бацьку па-старабеларуску (колі ёсць); а калі пры гэтым у выданні змешчаны вары-

нты прозвішча і імя па мужу, асабоваса імя і прозвішча па бацьку а-беларуску — таксама і ад іх. Напрыклад:

Збаражская Шчапанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настасся Міхайлаўна. Збаражская Шчапанавая Андрэевіча — Мстиславская Настася, Настася Міхайловна, пані, ваяводзіная віцебская, сястра Янавай Юрьеўіча Глябовіча — Ганны Фёдарапіны Жаслаўскага, Мікалаевай Кішчынай Марыны, Янавай Забярзенскай Барбары, Андрэевай Кашырскай Багданы 81

Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мстиславская Настася, Настася Міхайловна гл. Збаражская Шчапанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настасся Міхайлаўна

Мстиславская Настася Міхайловна — Шчепанавая Андрэевіча Збаражская гл. Збаражская Шчапанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

Мстиславская Настася Міхайловна — Шчепанавая Андрэевіча Збаражская гл. Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

Мсціслаўская Настася Міхайлаўна — Шчепанавая Андрэевіча Збаражская гл. Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

Настася Міхайловна Мстиславская — Шчепанавая Андрэевіча Збаражская гл. Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

Настася Міхайлаўна Мсціслаўская — Збаражская Шчепанавая Андрэевіча гл. Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

Настася Міхайловна Мстиславская гл. Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

Шчепанавая Андрэевіча Збаражская — Настася Міхайловна Мстиславская гл. Збаражская Шчепанавая Андрэевіча — Мсціслаўская Настася Міхайлаўна

927. Калі замужняя жанчына, якая названа па імені, імені па бацьку, прозвішчу мужа, асабовым імем, імені і прозвішчам па бацьку, фігуруе ў выданні толькі па-старабеларуску, у асноўнай згадцы яна адзначаецца пад прозвішчам мужа па-старабеларуску, а да гэтай

згадкі робіцца адсылка ад імя па мужу, асабовага імя, прозвішча па бацьку па-старабеларуску, а таксама варыятаў імя і прозвішча па мужу, асабовага імя і прозвішча па бацьку (калі ёсць).

928. У асноўнай згадцы прыводзіцца поўнае імя асобы, варыянты ўсіх элементаў яе імя, сціслыя звесткі аб асобе з адзначэннем яе сваяцкіх сувязяў з іншымі асобамі па крыніцы і спасылачныя данія.

929. Пры гэтым, калі ў асноўнай згадцы імя прыведзена як па-беларуску, так і па-старабеларуску, паміж іменем па-беларуску і іменем па-старабеларуску ставіцца кропка.

930. У асноўнай згадцы замужнія жанчыны пасля прозвішча па мужу адзначаюцца імя, імя па бацьку мужа, затым прозвішча па бацьку, асабовае імя і імя па бацьку.

931. Варыянты кожнага з элементаў імя па-беларуску размяшчаюцца ў алфавітным парадку і адасабляюцца адзін ад аднаго або коскай, або працяжнікам.

932. Тое ж адносіцца і да імён па-старабеларуску.

933. Пад зборным назоўнікам множнага ліку, які адзначае прозвішча, змяшчаюцца адсылкі на членай роду ці сям'і, якія згадваюцца ў апублікованых дакументах. Напрыклад:

Гутаровічы 41 гл. [Гутаровича] Андрей [Юрьевич]

- Гутаровича Гришка Юрьевич
- [Гутаровича] Иван [Юрьевич]
- [Гутаровича] Роман [Юрьевич]
- [Гутаровича] Федор [Юрьевич]

934. Калі не зразумела, што адзначае дадзенас вызначэнне пры імені асобы: прозвішча, імя-мянушку ці рэгіональнае паходжанне; прозвішча, імя-мянушку або этнічную прыналежнастъ і г. д., аб гэтай акалічнасці робіцца паведамленне. Апошнія набіраеца курсівам.

935. Пры гэтым асoba, пры імені якой даецца такое вызначэнне, прыводзіцца двойчы: з вызначэннем, якое адзначае прозвішча ці імя-мянушку, і з вызначэннем, якое адзначае рэгіональнае паходжанне, этнічную прыналежнастъ і г. д. Напрыклад:

Алексей, смольнянін х-р вызн. Смольнянін не зразуме-
лы, магчыма — гэта абаzn. прозвішча ці імя-мянуш-
кі 210 гл. Алексей Смольнянін

Смольнянін Алексей х-р вызн. Смольнянін не зразу-
мель, магчыма — гэта абаzn. рэгіональнага паход-
жання 210 гл. Алексей

Бортковіч Татарин х-р вызн. Татарин не зразумелы,
магчыма — гэта абаzn. этнічнай прын. 48 адв.
гл. Бортковіч

Бортковіч, татарын х-р вызн. Татарин не зразумелы,
магчыма — гэта абаzn. імя 48 адв. гл. Бортковіч Та-
тарин

936. Калі форма імя ў наз. скл. можа выклікаць сумненні, яно за-
ключаеца ў двукосці. Пры гэтым пасля імя ў асноўнай згадцы ў дву-
косцях прыводзіцца цытата з крыніцы, у якой гэта імя фігуруе. Само
імя таксама прыводзіцца ў двукосцях:

“Кумп” “Кумпев зять”, яго зяць — Яцка 101 адв.

“Гром” “Громов зять”, яго зяць — Федка 107 адв.

Федко, яго цесль — “Гром” “Громов зять” 107 адв.

937. Глумачэні ў імянным паказальніку-каментарыю змяшча-
юцца ў асноўнай згадцы.

938. Пры гэтым, калі артыкул паказальніка ўключает імя як на беларускай, так і на старабеларускай мовах, каментарый размяшчаеца пасля імя (элементаў імя і варыятаў) на беларускай мове і перад імем (элементамі імя і варыянтамі) на старабеларускай мове. Напрыклад:

Астрожскі Капістані Іванавіч, кн., нам. браслаўскі
[падольскі] і веніцкі 1497, гет. найвыш. 1497—1500,
1507—30, с-та браслаўскі [падольскі], луцкі і марш.
Валынскай з-лі 1507, кашт. віленскі 1511, в-да троцкі
1522, † 1530. **Острозскі Костянтын Іванович**,
в-да троцкі, гет. найвыш., с-та веніцкі і браслаўскі 62

939. Калі артыкул паказальніка ўключает імя толькі на старабеларускай мове, каментарый размяшчаеца пасля імя (элементаў імя, варыятаў) на старабеларускай мове. Пры гэтым звесткі аб асобе па крыніцы адасабляюцца ад каментарыя з дапамогай працяжніка. Напрыклад:

Волчковіч, Волчковічы, Волчок Ян Юрьевич, каню-
шы і падканюшы віленскі 1564, марш. 1566, † да
1582 V 23 — п., канюшы і падканюшы віленскі,
дз-ца віленскі 19, 38, 39, 40, 94

940. Геаграфічнае вызначэнне пры імені асобы змяшчаеца пасля назвы пасады і адзначэння сацыяльнага становішча. Напрыклад:

Радзівіл Мікалай Юрьевіч. Радзівіл Міколай Юр-
ьевіч, ... п., в-да троцкі, гет. найвыш., с-та мазырскі,
дз-ца лідскі і самілінскі...

Козорэз Олешка, мешч. г. Пінск...

941. Вызначэнні прыналежнасці да гаспадара — “гаспадарскі”,
“каралеўскі” і г. д. пры пасадах і г. д. не прыводзіцца.

942. Калі адна і тая ж асoba фігуруе ў розных дакументах у розных ролях, займаючы розныя пасады і выконваючы розныя функцыі,

асобна праз кропку з коскай прыводзяцца розныя групы звестак аб гэтых пасадах і функцыях. Напрыклад:

Збараўскі Шчафан Андрэевіч.... в-да віцебскі; п. троцкі...

Давойна Станіслау Андрэевіч ...п., с-та пінскі і кобрынскі, дз-ца мерацкі, даўгіўскі, пералайскі, астрынскі, ушпольскі, пенянскі; п., с-та пінскі і кобрынскі, дз-ца шоўленскі, мерацкі, даўгіўскі, пералайскі, астрынскі, новадворскі, ушпольскі, пенянскі, лабучынскі...

943. Імёны даследчыкаў набіраюцца ў разрадку.

6.8.4. Геаграфічны паказальнік

944. У геаграфічным паказальніку фіксуюцца ўсе тапонімы і гідронімы, а таксама назвы ўсіх тэрытарыяльна-адміністрацыйных адзінак, якія згаданы ў выданні.

945. Дарогі, манастыры, цэрквы і інш. могуць быць вылуччаны ў асобныя рубрыкі ўнутры раздзелаў паказальніка, якія пачынаюцца адпаведна з літар “д”, “м”, “ц” і інш. Пры гэтым назва рубрыкі змяншаецца ў тым месцы раздзела літары, дзе яна павінна знаходзіцца ў адпаведнасці з алфавітам. Назвы камірэцтвых дарог, манастыроў, цэркваў і інш. пералічаюцца ўнутры рубрыкі ў алфавітным парадку. Унутры гэтых рубрык магчыма вылуччэнне ў алфавітным парадку падрубрык для буйных геаграфічных цэнтраў, у межах якіх знаходзяцца некалькі аналагічных аб'ектаў.

946. Двайныя і трайныя назвы адзначаюцца адпаведна ў двух ці трох месцах.

947. Геаграфічныя назвы на беларускую мову не перакладаюцца.

948. Але, калі назва сустракаецца ў выданні і на старабеларускай, і на беларускай мовах, назвы на беларускай мове разглядаюцца як варыянты.

949. Назвы населеных пунктаў, тэрытарыяльна-адміністрацыйных адзінак і краін, якія фігуруюць у крыніцы ўскосна, раскрываюцца, напрыклад: “белоцерковские бояре” — “Белая Церковь”; “островский войт” — “Остров”; “видбляны” — “Віцебск”; “віленский воевода” — “Віленское воеводство”; “vasiliishskiy dershavca” — “Василишская держава”; “троцкий тиун” — “Троцкое тиунство”; “боярский войт” — “Боярское войтовство”.

950. Назвы населеных пунктаў, якія перададзены ў форме прыметніка, пераводзяцца ў форму назоўніка, напрыклад: “Вейсейское

імение” — “Вейсей”; “Богранское село” — “Бограны”; “Метельский двор” — “Метели”.

951. Пры гэтым усе раскрытыя і пераведзеныя ў форму назоўніка назвы неабходна абазначаць пэўным значком, напрыклад, зорачкай.

952. Калі назва населенага пункта дадзена ўскосна і ў форме прыметніка не ва ўсіх, а толькі ў асобных дакументах выдання, то зорачкай памячаецца толькі нумар таго документа, у якім гэтая назва дадзена ўскосна і ў форме прыметніка. Напрыклад:

...Мозыр... 82, 82*, 88, 88*, 103, 104*

953. У tym выпадку, калі назва ў адным і тым жа дакуменце дадзена як прама і ў форме назоўніка, так і ўскосна і ў форме прыметніка, нумар документа прыводзіцца двойчы, а зорачкай памячаецца другі з іх. Напрыклад:

Нарва, места 47, 47*

954. Калі назва ва ўсіх дакументах фігуруе ўскосна ці ў форме прыметніка, зорачка ставіцца пасля назвы (варыяントу назвы). Напрыклад:

...Метибогов* 106

...Ліда*, и. дзярж. 88, 98, 104

955. Па такім жа прынцыпу зорачкай памячаюцца і раскрытыя назвы тэрытарыяльна-адміністрацыйных адзінак і краін.

956. Геаграфічны паказальнік павінен выконваць функцыі каментарыя. Пры гэтым уласна каментарыі могуць давацца толькі для населеных пунктаў Беларусі.

957. У каментарыях знаходзяць адлюстраванне звесткі гістарычна-геаграфічнай ідэнтыфікацыі геаграфічных аб'ектаў і іх лакалізацыі ў межах старых і новых адміністрацыйных адзінак.

958. Пры ідэнтыфікацыі геаграфічных аб'ектаў Беларусі неабходна выкарыстоўваць матэрыялы “Геаграфічнага слоўніка Польскага каралеўства”, спісы і паказальнікі населеных месцаў Віленскай, Віцебскай, Гродзенскай, Мінскай і Магілёўскай губерняў, слоўнікі назваў населеных пунктаў абласцей Беларусі Я. Н. Рапановіча, навукова-гістарычныя карты М. Ф. Спрылонава (гл. заўвагу на с. 156); пры лакалізацыі населеных пунктаў у межах сучасных адміністрацыйных адзінак — слоўнікі назваў населеных пунктаў абласцей Беларусі Я. Н. Рапановіча.

959. Калі каментарый даецца толькі для населенага пункта Беларусі, у асноўнай згадцы размяншаюцца: для геаграфічнага аб'екта Беларусі, які ідэнтыфікаваны і лакалізаваны і калі гэта населены пункт:

1) сучасная назва па-беларуску і па-руську; 2) даныя аб сучасным тыпе населенага пункта (горад, гарадскі пасёлак, вёска, хутар), адміністрацыйным значэнні (цэнтр раёна, цэнтр вобласці, цэнтр дзяржавы) і адміністрацыйна-тэрытарыяльной прыналежнасці (раён, вобласць); 3) назва населенага пункта па крыніцы (варыянты назваў); 4) назва населенага пункта па крыніцы па-беларуску (калі яна фігуруе ў выданні па-беларуску); 5) даныя аб тыпе населенага пункта (места, мястэчка, двор, дварэц, сяло, сяльцо), адміністрацыйна-гаспадарчай функцыі (цэнтр маёнтка, воласці, войтаўства і інш.), адміністрацыйным значэнні (цэнтр павета, цэнтр ваяводства і інш.), адміністрацыйна-гаспадарчай (назва маёнтка), адміністрацыйна-тэрытарыяльной прыналежнасці (павет, ваяводства, замля, княства і інш.), уласніку ці ўладальніку па крыніцы.

960. Калі ідэнтыфікацыя геаграфічнага аб'екта выклікае сумнені, пасля звестак аб яго лакалізацыі курсівам адзначаецца: “вер.” (“верагодна”), “від.” (“відавочна”) і г. д.:

Вайнілы, Войнилы, в. Чавускага р-на Магілёўскай вobl. *вер.* Войниловічы, с. Магілёўскай вол. 82

961. Калі гэта населены пункт іншых рэгіёнаў, адзначаюцца: 1) назва па крыніцы (варыянты назвы); 2) даныя аб тыпе населенага пункта, адміністрацыйна-гаспадарчай функцыі, адміністрацыйным значэнні, адміністрацыйна-гаспадарчай, адміністрацыйна-тэрытарыяльной прыналежнасці, уласніку ці ўладальніку па крыніцы.

962. Формы назваў па-беларуску і па-руську для ідэнтыфікованых і лакалізаваных населеных пунктаў прыводзяцца праз коску.

963. Даныя аб сучасным тыпе населенага пункта, адміністрацыйным значэнні і адміністрацыйна-тэрытарыяльной прыналежнасці адасабляюцца адны ад адных коскамі. У канцы ставіцца кропка.

964. Варыянты назваў па крыніцы размяшчаюцца ў алфавітным парадку і прыводзяцца або праз коску, або праз працяжнік.

965. Назва ідэнтыфікованага населенага пункта па крыніцы (варыянты назваў) і назва населенага пункта па крыніцы па-беларуску (калі яна фігуруе ў выданні па-беларуску) адасабляюцца адна ад адной касой рыскай.

966. Даныя па крыніцы аб тыпе населенага пункта, адміністрацыйна-гаспадарчай функцыі, адміністрацыйным значэнні, адміністрацыйна-гаспадарчай, адміністрацыйна-тэрытарыяльной прыналежнасці і ўладальніку адасабляюцца адны ад адных коскамі.

967. Адсылка даецца ад сучаснай назвы населенага пункта па-руську, назвы (варыянтаў) па крыніцы, назвы па крыніцы па-беларус-

ку (калі яна фігуруе ў выданні) на сучасную назву па-беларуску, калі населены пункт размешчаны на тэрыторыі Беларусі, ідэнтыфікованы і лакалізаваны; ад назвы па крыніцы (варыянтаў) да назвы па крыніцы па-беларуску (калі яна фігуруе ў выданні), і калі гэта неідэнтыфікованы населены пункт Беларусі ці населены пункт іншых рэгіёнаў; ад неасноўных варыянтаў назвы па крыніцы на асноўны, калі гэта неідэнтыфікованы населены пункт Беларусі ці населены пункт іншых рэгіёнаў:

Брест, Брест, г., ц. р-на і вobl. *Берестыё / Бярэзне*, мес-та, ц. пав. і стар. 15*, 23*, 44*, 69*, 71*, 73*, 76, 76*, 77*, 89*, 95*, 97*, 98*, 101*, 102*, 104*; с. 44

Полацк, Полацк, г., ц. р-на Віцебскай вobl. *Полонск*, места, замак, ц. ваявод. (з-лі), архіепіскапства-ула-дыштва 9*, 34*, 35*, 36*, 37*, 54, 54*, 67*, 68, 68*, 82*, 83*, 101; с. 41, 82

Званец, Звонец, в. Рагачоўскага р-на Гомельскай вobl. *Звонец*, с. Рагачоўскай вол. 82

Сураж, Сураж, г. п. Віцебскага р-на Віцебскай вobl. *Сараж*, Сураж, места, ц. стар. 57, 57*, 75*

Кіеў, Кіев, замак, ц. пав., ваявод., архіепіскапства (мі-раполії) 21*, 22*, 28, 28*, 29, 31, 31*, 39, 45, 45*, 52, 52*, 77, 103*, 105, 105*

968. Калі населены пункт не ідэнтыфікуецца, пасля яго назвы па-старабеларуску (варыянтаў) курсівам адзначаецца: “не ідэн.” (“не ідэнтыфікованы”):

Губуровичи не ідэн., с. Магілёўскай вол. 82

969. У адзначэнні манастыроў і цэркваў на першае месца ставіцца геаграфічная, на другое — тэолага-агіяграфічная назва.

970. Вызначэнні прыналежнасці да гаспадара — “гаспадарскі”, “каралеўскі” і г. д. пры геаграфічных назвах не прыводзяцца.

971. Прыватнык “у” пасля назвы населенага пункта і перад назвой тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі, у складзе якога ён знаходзіцца, не ставіцца, а назва самой тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі прыводзіцца ў род. скл.

972. Прыватнык “у” ставіцца пасля назвы незаселеных месцаў, а назва тэрытарыяльна-адміністрацыйнай адзінкі, на тэрыторыі якой яны знаходзяцца, перадаецца ў *мес.* скл.

973. Калі ў крыніцы назва воласці прыводзіцца без вызначэння тыпу гэтай адзінкі, тэрмін “воласць” у артыкул паказальніка ўключаецца.

974. Назвы неідэнтыфікаўных населеных пунктаў, перавод якіх у форму назоўніка выклікае цяжкасці, перадаюца ў той форме, у якой яны прыведзены ў крыніцы.

975. Назвы неідэнтыфікаўных населеных месцаў, замель, рэк, азёр і г. д., перавод якіх у наз. скл. выклікае цяжкасці, заключаюца ў двукосці. Пры гэтым пасля назвы прыводзіцца цытата з крыніцы, у якой гэта назва фігуруе:

“Руд” “чэрэз болото Руд”, балота [у Магілёўскай вол.] 32

Заўвага да № 958:

Słownik geograficzny Królestwa Polskiego.. Т. I – 15. Warszawa, 1880—1902; Гончаров И. И. Виленская губерния: Полный список населенных мест... Вильна, 1905; Список населенных мест Витебской губернии. Витебск, 1906; Ярмолович В. С. Список населенных мест Минской губернии. Мин., 1909; Список населенных мест Могилёвской губернии. Могилёв, 1910; Указатель населенным местам Гродненской губернии. Гродно, 1911.

Рапанович Я. Н. Слоўнік назваў населеных пунктаў Віцебскай вобласці. Мн., 1977; ён жа. Слоўнік назваў населеных пунктаў Брэсцкай вобласці. Мн., 1980; ён жа. Слоўнік назваў населеных пунктаў Мінскай вобласці. Мн., 1981; ён жа. Слоўнік назваў населеных пунктаў Гродзенскай вобласці. Мн., 1982; ён жа. Слоўнік назваў населеных пунктаў Магілёўскай вобласці. Мн., 1983; ён жа. Слоўнік назваў населеных пунктаў Гомельскай вобласці. Мн., 1986.

Спирidonов М. Ф. Карта: Беларусь в конце XVI в. 1:1 000 000 // ён жа. Закрепощение крестьянства Беларусь (XV—XVI вв.). Мн., 1993. Приложение, ён жа. Карта: Апіманскі павет у канцы XVI ст. // Энцыклапедыя Гісторыя Беларусі (далей — ЭГБ). Т. 1. Мн., 1993. С. 239; ён жа. Карта: Аршанскі павет у канцы XVI ст. // Таксама. С. 191, ён жа. Карта: Браслаўскі павет у канцы XVI ст. // ЭГБ. Т. 2. Мн., 1994. С. 70; ён жа. Карта: Берасцейскі павет у канцы XVI ст. // Таксама. С. 104; ён жа. Карта: Ваўкаўскі павет у канцы XVI ст. // Таксама. С. 235; ён жа. Карта: Віцебскі павет у канцы XVI ст. // Таксама. С. 333; ён жа. Карта: Гарадзенскі павет у канцы XVI ст. // ЭГБ. Т. 3. Мн., 1996. С. 137; ён жа. Карта: Лідскі павет у канцы XVI ст. 1:800 000 // ЭГБ. Т. 4. Мн., 1997. С. 365; ён жа. Мазырскі павет у канцы XVI ст. 1:1 000 000 // ЭГБ. Т. 5. Мн., 1999. С. 40; ён жа. Менскі павет у канцы XVI ст. 1:300 000 // Таксама. С. 190; ён жа. Мсціслаўскае ваяводства ў канцы XVI ст. 1:1 200 000 // Таксама. С. 226; ён жа. Новагарадскі павет у канцы XVI ст. 1:1 400 000 // Таксама. С. 262 і інш.

6.8.5. Прадметны паказальнік

976. Прадметны паказальнік уключае ў сябе ўсе тэрміны крыніц, якіх харахтарызуюць эканоміку, права, культуру, з'явы палітычнага і сацыяльнага жыцця.

977. Асноўнай адзінкай у паказальніку з'яўляецца назоўнік у наз. скл.

978. Кожнае асобнае значэнне слова вылучаеца ў якасці самастойнай прадметнай адзінкі.

979. Назоўнік можа стаяць ва ўскосным скл., калі спалучаеца з дзеясловам у складзе трафарэтнай формулы.

980. Дзеясловы, якія выкарыстоўваюцца ў артыкулах паказальніка, выкарыстоўваюцца звычайна ў форме інфінітыва.

981. Адзін назоўнік у наз. скл. дапаўняеца аднароднымі прыметнікамі, якія змяшчаюцца пад гэтым назоўнікам, утвараючы рубрыку:

весова
виленскій
смоленскій

982. Апрача прыметнікаў, у якасці такіх вызначэнняў могуць быць прыметнікі і назоўнікі ў род. скл.:

чоловек
волостной
лихой
прихожий

983. Агульнае паняцце шырокага плана ўводзіцца як асноўнае слова для цэлага шэрагу больш вузкіх вызначэнняў, якія пакрываюцца гэтым агульным паняццем.

984. У асноўнай згадцы прыводзіцца ўсе арфаграфічныя варыянты тэрміна, якія размяшчаюцца ў алфавітным парадку і адасабляюцца адзін ад аднаго коскай ці працяжнікам.

985. Да асноўнага варыянта тэрміна робяцца адсылкі ад неасноўных варыянтаў.

6.8.6. Паказальнік разнавіднасцяў апублікованых дакументаў

986. Назвы разнавіднасцяў дакументаў размяшчаюцца ў алфавітным парадку.

987. Пад назвой разнавіднасці ў адпаведнасці з алфавітам размяшчаюцца назвы падразнавіднасцяў.

988. Ад “саманазваў”, якія заключаюцца ў двукосці, робіцца адсылка да назвы разнавіднасці.

6.9. Пералік скарачэнняў

989. Скарачэнні, якія ўключаны ў пералік, адносяцца да навуковага і навукова-даследавачнага апарату.

990. Пералік скарачэнняў можа складацца з тэматычных падразделаў: “Тэрміны”, “Уласныя імёны і назвы”, “Архівы і архіўныя фонды, зборы і асобныя адзінкі захавання”, “Выданні”.

991. У пераліку скарачэння выдання ў спачатку адзначаюцца выданні кірылічным алфавітам, затым — лацінскім.

992. У кожным падраздзеле скарачэнні размяшчаюцца ў алфавітным парадку літар, якія ўтвараюць скарачэнні.

993. Пры раскрыці скарачэння у падраздзеле “Архівы і архіўныя фонды, зборы і асобныя адзінкі захавання” прыводзяцца назвы архіўных фондаў, збораў і спраў.

994. Пералік скарачэння ў публікуецца петытам; скарачэнні падраздзелаў “Тэрміны” і “Уласныя імёны і назвы” — у два ці тры слупкі; скарачэнні астатніх падраздзелаў — у адзін слупок.

6.10. Змест

995. У змесце адзначаюцца ўсе структурныя часткі выдання.

996. У змесце прыводзяцца загалоўкі ўсіх дакументаў, якія публікуюцца ці згадваюцца пад загалоўкам (згаданыя дакументы). Загалоўку папярэднічае нумар дакумента. Знак “№” перад нумарам дакумента не ставіцца.

6.11. Спіс ілюстрацый

997. Спіс ілюстрацый змяшчаецца пасля зместу і ўключае назвы ўсіх ілюстрацый, якія змешчаны ў выданні.

998. Назвы ілюстрацый паўтараюць тэкст, які размешчаны пад ілюстрацыяй.

7. ДАДАТКІ

999. У якасці дадаткаў да апублікованых документаў могуць быць выдадзены як арыгіналы дакументаў (да спісаў), так і спісы (для арыгіналаў ці спісаў). У дадатках змяшчаюцца пералікі тых дакументаў, якія выяўлены, але не апублікованы. Загалоўкі этых дакументаў складаюцца па агульных прынцыпах. У якасці дадаткаў можа быць апублікована карта з абазначэннем тых населеных пунктаў, якія сустракаюцца ў кропніцах.

1000. Документы ў “Дадатках” публікуюцца па прынцыпах, якія прыняты ў выданні.

8. ПЕРАЛІК АПЯЧАТАК

1001. Выданне забяспечваецца спісам апячатаў.

1002. У шматтомным выданні спіс апячатаў друкуецца для кожнага тома.

ПЕРАЛІК СКАРАЧЭННЯЎ

Тэрміны

абазн. — абазначэнне
адв. — адварот
адпр. — адпраўлена
адс. — алеутнічес
ал. — аловак
арк. — аркуш
б/н — без нумара
баяр. — баярын
в. — вёска
ваявод. — ваяводства
в-да — ваавода
вер. — верагодна
він. скл. — вінавальны склон
ВКЛ — Вялікае княства Літоўскас
вобл. — вобласць
воз. — возера
вол. — воласць
воп. — воніс
вын. — вынасная
вып. — выпуск
выпир. — выпраўлена
вял. — вялікі
г. — год
г. — горад
г. п. — гарадскі пасёлак
гасл. — гаспадарскі
г. зн. — гэта значыць
гг. — гады
гет. — гетман
гл. — глядзі
гр. — гроши
дав. скл. — давальны склон
дак. — дакумент
дв. — дваранін
дворн. — дворны
дз-ца — дзяржайца
дзярж. — дзяржава
дуж. — дужкі
зак. — закрэслена
заканчв. — заканчваецца

зг. — згадка
зем. — земскі
з-ся — зямля
зем. — зямнін
ідэн. — ідэятыфікавана
камент. — каментарый
кар. — кароль
кашт. — кашталян
кв. — квадрат
хн. — князь
кнг. — княгіня
КП — Каралеўства Польскас
літ. — літоўскі
м. — мястэчка
марш. — маршалак
маск. — маскоўскі
мес. скл. — месны склон
мешч. — мешчанін
м-к — маёнтак
мм. — мястечкі
м-р — манастыр
м-чак — майтчак
наз. скл. — назоўны склон
найвыш. — найвышэйшы
нам. — намеснік
нап. — напісана
напр. — напрыклад
нум. — нумарацыя
п — пан
п. — пасёлак
пав. — павет
лаг. — пагінацыя
падк. — падкрэслена
падск. — падскарбій
пар. — параштайніце
пач. — пачатак
пачын. — пачынаеша
перг. — пергамін
пол. — польскі
поч. — почырк

пр. — прости
прилож. — приложения
прын. — прыналежнасць
публ. — публікацыя
р. — рака
РД — Ру́ская дзяржава
рдк. — радок
рки. — руканіс
р-н — раён
род. скл. — родны склон
РП — Рэч Паспалітая
РЦ — Расійскае царства
с. — старонка, страница
с. — сяло
Св. — Святы
складз. — складзены
сл. — слупок
служ. — служжнік
собр. — собрал

спр. — справа
ст. — стагодзізе
стар. — староства
стб. — столбец
с-та — староста
сц. — сяльцо
сцц. — сельцы
т. — том
табл. — таблица
тв. скл. — творны склон
уроч. — урочышча
ф. — фонд
фальв. — фальварак
хар. — харужы
х-р — характар
ц. — царква
ц. — цэнтр
чал. — чалавек
чрил. — чарніла

Архівы, архіўныя фонды і асобныя адзінкі захавання

Вол. 4. Ф. 694. Спр. 750 — “Лист Сигізмунда Августа подскарбию земскому Ивану Горностаю об отдаче в держание Шавленского старства кн. Миколаю Радзивилу; квиты Ивана Горностая в получении доходных пензей с Берестейского старства (старобелорусск.) (1549—1553)”

Вол. 4. Ф. 694. Спр. 1336 — “Королевские привилеи, универсалы, выписи из актовых книг Главного трибунала Великого княжества Литовского, листы на продажу, аренду и залог им. Новый двор, Салунцы и других (латинск., польск., старобелорусск.) (1522—1754)”

Вол. 4. Ф. 694. Спр. 1474 — “Документы о правах владения им. Островчицы и Святычи Новгородского воев. (старобелорусск.) (1559—1589)”

Вол. 4. Ф. 694. Спр. 1630 — “Документы об экономическом состоянии им. Святычи и Островчицы Новогрудского пов. (польск., старобелорусск.) (1554, 1723—1728)”

Метрыка — “Литовская метрика” (Ф. 389, РГАДА)

Метрыка. Спр. 37 — “Метрика привилев, потверженей, справ судовых и оповеданий и иных листов короля е. м. Жыгімінта Августа за канцлерства пана Миколая Яновича Радзивіла, писарства пана Остафія Богдановича Воловіча. Переписана в 1598 г. Станіславом Кіралевским (1552—1561)”

Метрыка. Спр. 39 — “Справы канцелярией великого господара Жыгімінта за справоўвания воеводы віленскага, маршала земскага, канцлера великого князьства літоўскага пана Миколая Радзивіла, спрапаваны и записаны через Яна Міколаевіча Гайка, писара господара короля е. м. (1555—1566)”

Метрыка. Спр. 41 — “Метрика привилев, данин, потверженей и иных розных спрап короля е. м. Жыгімінта Августа за канцлерства Міколая Радзивіла, воеводы віленскага. Переписывал в 1597 г. Томаш Розен (1558—1566)”

НГАБ — Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі

РГАДА — Российский государственный архив древних актов

Ф. 694 — “Кнізі Радзівілы”

Выданні

АЗР — Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные Археографическою комиссию. СПб., 1848. Т. 3: 1544—1587.

Арх ЮЗР — Архив Юго-Западной России, издаваемый комиссией для разбора древних актов, состоящей при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. К., 1907. Ч. 8. Т. 5: Акты об украинской администрации XVI—XVII вв.

БА — Беларускі архіў. Мн., 1930. Вып. I. Т. 3: (XV—XVIII). Менскія акты.

Бершадский. Русско-еврейский архив — Русско-еврейский архив. Документы и материалы для истории евреев в России / Собр. и издал С. А. Бершадский. СПб., 1882. Т. 2: Документы и реестры к истории литовских евреев (1550—1569).

БЭФ — Белоруссия в эпоху феодализма / Сост. З. Ю. Копысский, М. Ф. Залога. М.Л., 1959. Т. 1: С древнейших времен до середины XVII века.

ГБДМ — Гісторыя Беларусі ў дакументах і матэрыялах / Складі В. К. Шчарбакоў, К. І. Кернаўскі, Д. І. Даўгяла. Мн., 1936. Т. 1. IX — XVIII ст.

Довнар-Запольский. Очерки — Довнар-Запольский М. В. Очерки по организации западно-русского крестьянства в XVI веке. К., 1905.

Каманин, Вітвіцька. Водяні знаки — Каманин І., Вітвіцька О. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1566—1651). К., 1923.

Любавский Отзыв — Довнар-Запольский М. Очерки по организации западно-русского крестьянства в XVI веке. Отзыв профессора М. К. Любавского. СПб., 1907.

РИБ. Т. 30 — Литовская Метрика. Отделы 1—2 Ч. 3: Книги Публичных дел. Т. 1 // Русская историческая библиотека, издаваемая Императорской Археографической комиссией. Юрьев, 1914. Т. 30.

САГМГ — Собрание древних грамот и актов городов Минской губернии, православных монастырей, церквей и по разным предметам. Мн., 1848.

Сапунов. Витебская старина — Сапунов А. П. Витебская старина. Т. 5: Материалы для истории Полоцкой епархии. Витебск, 1888. Ч. 1.

Laucevicius E. Popietius Lietuvoje — Laucevicius E. Popietius Lietuvoje XV—XVIII a. Atlasas. Vil., 1967.

Siniarska-Czaplicka — Siniarska-Czaplicka J. Filigrany papierni położonych na obszarze Rzeczypospolitej Polskiej od początku XVI do połowy XVIII wieku. Wrocław — W-wa — Kr., 1959.

ЗМЕСТ

Уводзіны	3
1. Прадмова	7
1.1. Агульны склад	7
1.2. Выданне асобных дакументаў	7
1.3. Выданне кнігі	8
1.3.1. Апісанне зневінных і ўнутраных прыкмет рукапісу	8
2. Тэксты	16
2.1. Выбар тэксту	16
2.1.1. Выданне асобных дакументаў	16
2.1.2. Выданне кнігі	17
2.2. Перадача тэксту	17
2.2.1. Агульныя прынцыпы перадачы і прадстаўлення тэксту	17
2.2.2. Раскрыццё скарачэнняў і ўнясенне літар у радок	18
2.2.3. Выкарыстанне малых і вялікіх літар	19
2.2.4. Падзел тэксту на слова, сказы і абзацы	25
2.2.5. Знакі прыпынку	37
2.2.6. Адзначэнне сімвалічнай інвакацыі, харектарыстыка вязі, лігатур, ініціяльных і вялікіх літар, адзначэнне знакаў пунктуацыі і надрадковых знакаў, якія ёсць у рукапісе	39
2.2.7. Адзначэнне пашкоджанняў тэксту і спосабы рэканструкцыі страчаных месцаў	41
2.2.8. Улік і адзначэнне выпраўленняў, якія ёсць у тэксле	44
2.2.9. Адзначэнне памарак, якія ёсць у тэксле	47
2.2.10. Адзначэнне почыркаў і чарніла	47
2.2.11. Адзначэнне прабелаў, асаблівасцяў почырку і размяшчэння тэксту ў рукапісе	48
2.2.12. Прынцып “павагі да тэксту”	49
2.2.13. Адзначэнне пісарскіх памет, паметак і надпісаў	50
2.2.14. Расстаноўка нумараў заўваг, варыянтаў, розначытанняў і каментарыяў	52
2.2.15. Перадача тэксту ў згадках	52
2.3. Размяшчэнне дакументаў у выданні	53
2.3.1. Выданне асобных дакументаў	53
2.3.2. Выданне кнігі з асобнымі дакументамі	54

2.4. Размяшчэнне тэкстаў дакументаў	55	3.1.4.30. Мяноўныя граматы і лісты	89
2.5. Паліграфічнае афармленне тэкстаў дакументаў	55	3.1.4.31. Прадажныя граматы і лісты	90
3. Навуковы аппарат дакументаў	56	3.1.4.32. Умацаваныя граматы і лісты	90
3.1. Загалоўкі да дакументаў, якія складаюцца публікатарам	56	3.1.4.33. Тэстаменты (духоўныя)	91
3.1.1. Агульныя прынцыпы	56	3.1.4.34. Документы дыпламатычных зносін	91
3.1.2. Храналагічная дата	56	3.1.4.35. Рээстры, інвентары, перапісы	94
3.1.3. Тапалагічная дата	58	3.1.4.36. Запісы	95
3.1.4. Вызначэнне разнавіднасцяў і падразнавіднасцяў. Структура загалоўкаў дакументаў розных разнавіднасцяў	59	3.1.5. Абазначэнне асаб у загалоўку	97
3.1.4.1. Адзначэнне “грамата”, “ліст” у сэнсе “документ”	60	3.1.6. Абазначэнне геаграфічных аб’ектаў, назваў устаноў і лічэбнікаў у загалоўках	99
3.1.4.2. Даравальныя лісты і граматы, прывілеі	60	3.1.7. Выкарыстанне двукоссяў і квадратных дужак у загалоўках	102
3.1.4.3. “Даніны”	68	3.2. Легенда	102
3.1.4.4. “Даканчальныя” граматы і лісты	69	3.2.1. Адзначэнне арыгінала ці спіса, па якіх публікуецца документ	102
3.1.4.5. Присяжныя граматы і лісты	69	3.2.1.1. Месца захоўвання і шыфр дакумента	102
3.1.4.6. Сеймавыя пастановы	69	3.2.1.2. Адзначэнне ступені аўтэнтычнасці тэкstu дакумента	103
3.1.4.7. “Лісты”	70	3.2.1.3. Матэрыйял для пісьма	104
3.1.4.8. Апавяшчальныя граматы і лісты	73	3.2.1.4. Знешняя форма дакумента і яго фармат	104
3.1.4.9. Інструкцыі	74	3.2.1.5. Памеры дакумента	105
3.1.4.10. Паручныя граматы і лісты	74	3.2.2. Апісанне арыгінала ці спіса, па якіх публікуецца дакумент	106
3.1.4.11. Баніцы	74	3.2.2.1. Агульная характеристыка стану захаванасці дакумента (для пашкоджаных)	106
3.1.4.12. Глейты	75	3.2.2.2. Апісанне арганізацыі старонкі	106
3.1.4.13. Рэлаксацыйныя лісты	75	3.2.2.3. Апісанне пісьма	107
3.1.4.14. Жалезныя граматы і лісты	75	3.2.2.4. Адзначэнне вязі і апісанне малюнкаў (для рукапісаў з вяззю і малюнкамі)	110
3.1.4.15. Уводныя з граніцамі і ўводныя з аб'ездам і граніцамі граматы, лісты і квіты	75	3.2.2.5. Апісанне і ідэнтыфікацыя вадзянога знака (вадзяных знакаў) паперы	111
3.1.4.16. “Атмены”	76	3.2.2.6. Апісанне печаткі (ці печатак)	112
3.1.4.17. Чалабітныя граматы і лісты	77	3.2.2.7. Адзначэнне квадрату дакумента, якія ўтвораны яго згінамі	124
3.1.4.18. Упісанні	77	3.2.2.8. Адзначэнне пазнейшых паметак і надпісаў дакумента	125
3.1.4.19. Выпісы ўпісанняў	80	3.2.3. Адзначэнне спісаў дакументаў	128
3.1.4.20. Позвы	83	3.2.4. Адзначэнне публікацый і згадак дакументаў	129
3.1.4.21. Прыгаворы суда	83	3.2.4.1. Публікацыі і выняткі	129
3.1.4.22. Сведчыя квіты	85	3.2.4.2. Згадкі (друкаваныя)	130
3.1.4.23. Аб'язныя граматы і лісты	85	3.3. Заўгарі і варыянты	131
3.1.4.24. Вяноўныя граматы і лісты	86	3.3.1. Заўгарі	131
3.1.4.25. Гранічныя граматы і лісты	86	3.3.1.1. Склад і агульныя прынцыпы складання заўгар	131
3.1.4.26. Даю́ныя, укладныя і фундушавыя граматы і лісты	87		
3.1.4.27. Дзельчыя граматы і лісты	88		
3.1.4.28. Заставныя граматы і лісты	89		
3.1.4.29. Квітацыі, даўгавыя распіскі і справаздачы	89		

3.3.2. Варыякты і розначытаниі	134
3.3.3. Асаблівасці размяшчэння заўваг, варыянтаў і розначытаний у асобных выпадках	135
4. Дапаўненні	136
5. Ілюстрацыі	137
6. Навукова-даведачны апарат	139
6.1. Тлумачальны слоўнік	139
6.2. Каментарыі	139
6.3. Пералік спісаў дакументаў (пры публікацыі кніг з асобнымі документамі)	141
6.4. Пералік публікаций і згадак дакументаў (пры публікацыі кніг з асобнымі документамі)	141
6.5. Табліца выкарыстання архіўных фондаў і друкаваных выданняў (для зборнікаў асобных дакументаў з розных фондаў)	142
6.6. Храналагічны пералік апублікованых дакументаў (для кніг з асобнымі документамі)	143
6.7. Храналагічны пералік уключаных і згаданых дакументаў, якія асобна ў выданні не публікуюцца	143
6.8. Паказальнікі	144
6.8.1. Агульныя прынцыпы	144
6.8.2. Прынцыпы адсылак	145
6.8.3. Імянны паказальнік	147
6.8.4. Геаграфічны паказальнік	152
6.8.5. Прадметны паказальнік	156
6.8.6. Паказальнік разнавіднасцяў апублікованых дакументаў	157
6.9. Пералік скарачэнняў	157
6.10. Змест	158
6.11. Спіс ілюстрацый	158
7. Дадаткі	159
8. Пералік апячатаў	159
Пералік скарачэнняў	160
Тэрміны	160
Архівы, архіўныя фонды і асобныя адзінкі захавання	161
Выданні	162

Навуковае выданне

**Метадычныя рэкамендацыі па публікацыі рукапісных актавых
кірылічных крывацькіх кнініц у Беларусі
(XIII—XVIII стст., перыяд Вялікага княства Літоўскага)**

*Аўтар-складальнік
Груша Аляксандар Іванавіч*

*Рэдактары Т.С. Трыгубовіч, В.М. Хлебавец
Камп'ютэрная вёрстка П.А. Рэзанава*

Падпісана да друку 17.03.2003. Фармат 60×84 1/16. Гарнітура Times.
Друк афсетны. Ум.-друк. арк. 9,76. Улік.-выд. арк. 7,64.
Тыраж 100 экз. Заказ № 72.

Выдавец і паліграфічнае выкананне
Беларускі навукова-даследчы інстытут дакументазнаўства і архіўнай
справы (БелНДІДАС). Ліцэнзія ЛВ № 69 ад 12.11.2002.
220002, г. Мінск, вул. Крапоткіна, 55.